DET JURIDISKE FAKULTET
UNIVERSITETET I BERGEN

NOTAT

til

Fakultetsstyret

Jnr. Arkiv	Sak nr. 19/15 Styremøte 17.03.2015

DELINNSTILLING I FRA STUDIEORDNINGSKOMITEEN.
DEN VIDERE PROSESSEN.

Fakultetsstyret vedtok i sitt møte den 14. februar 2014 (sak 10/14) at spørsmålet om en omlegging av studieordningen for rettsstudiet i Bergen til en 3+2-modell skulle utredes. En komite ble nedsatt for formålet.

Den 11. februar fikk fakultetsledelsen overlevert komiteens innstilling. Den 13. februar ble den publisert i Fakultetsnytt.

Dekan og direktør vil innledningsvis rette en stor takk til komiteen for et omfattende og grundig arbeid. Ut over en konkret skisse til sammensetning av fag innenfor de tre første studieår, er det i utredningen grundige overveielser om hvordan man kan gi hele rettsstudiet et kvalitativt løft. Vi deler de visjoner som er kommet til uttrykk i innstillingen, og mener fakultetet bør ta de nødvendige grep for å realisere visjonene. Dette vil kreve god planlegging og koordinering, herunder bistand fra kompetent pedagogiske fagmiljø.

Vi konstaterer at heving av kvaliteten på masterstudiet kan skje uavhengig av om man formelt deler studiet i et 3+2 løp. Det er redegjort for en del innvendinger mot en deling i 3+2. Dekan og direktør ser at disse innvendinger kan være tungtveiende. Men det kan tenkes at man kan gå gjennomslag for endringer i det formelle rammeverket som gjør at innvendingene fra komiteen kan imøtekommes. Vi vil derfor på nåværende tidspunkt ikke foreslå at det treffes noe endelig vedtak om en eventuell ny studieordning skal inndeles i en 3+2 ordning, eller videreføres i et integrert 5-årig løp. Det vesentlige for dekan og direktør er at man får bred tilslutning om å gå i gang med en kvalitetsheving av hele rettsstudiet.

Fakultetsstyret skal fatte vedtak på grunnlag av delinnstillingen. Før slikt vedtak fattes, bør innstillingen høres blant ansatte og studenter – eventuelt også eksternt. Delinnstillingen presenterer et omfattende sett av premisser, prioriteringer og forslag.

Før prosessen eventuelt føres videre, er det av betydning at disse er kjent for alle involverte, og at det er gitt anledning til å belyse og drøfte dem. Formålet er både å sørge for en god forankring av selve prosessen med å utvikle en ny studiemodell, og dessuten å sikre at hele fakultetet har eierskap til det studiet vi i framtiden skal implementere og drifte, enten det baseres på innstillingen eller ikke.

I en slik høring vil man kunne inkludere problemstillinger som ikke er direkte berørt i delinnstillingen, herunder hvordan den videre prosessen bør være. Særlig innenfor en eventuell linjedeling, er det spørsmål om komiteen skal suppleres med egne arbeidsgrupper mv.

I samsvar med det framlagte forslaget inviterer dekan og fakultetsdirektør fakultetsstyret til å gjøre slikt

Vedtak:

- Delinnstilling I fra studieordningskomiteen sendes på høring til fakultetets ansatte og studenter, med frist *.
- Høringen inviterer til innspill utover det innstillingen behandler.
- I høringen inviteres det også til å ta stilling til den videre prosessen.
- Dekan og direktør får fullmakt til å utforme høringsbrev.

Asbjørn Strandbakken
dekan

for Øystein L. Iversen
fakultetsdirektør

10.03.2015

Bør rettsstudiet i Bergen deles i et treårig bachelorprogram og et toårig masterprogram?

Delinnstilling I: Beslutningsgrunnlaget

En utredning til Fakultetsstyret, overlevert 11. februar 2015

Innholdsfortegnelse

1 Sammendrag og konklusjoner ... 8

2 Gruppens sammensetning, mandat og arbeidsform ... 9

3 Opplegget for innstillingen ... 11

4 Oversikt over utviklingen av juristutdanningen i Norge ... 12

5 Utfordringer og krav til morgendagens jurister ... 16

5.1 Innledning ... 16

5.2 Rettsliggjøring, markedsstyring og internasjonalisering ... 16

5.3 Teknologiutvikling ... 18

5.4 Juristen i kunnskapssamfunnet ... 18

5.5 Utvikling i juristers funksjon i samfunnet. Profesjonsutdanning eller akademisk utdanning? 19

6 Utfordringer og krav til en ny studieordning for rettsstudiet ... 20

6.1 Innledning ... 20

6.2 Læringsmålenes betydning ... 21

6.3 Forholdet til arbeidsmarkedet ... 21

6.3.1 Innledning ... 21

6.3.2 Generalister og spesialister ... 22

6.3.3 Bachelorgrad som grunnlag for yrkeskarriere ... 22

6.4 Samfunnsoppdrag, målsetning og utfordringer ... 25

6.5 Vurdering av dagens studiestruktur. ... 27

6.6 Krav til en fremtidsrettet studieordning ... 29

6.6.1 Innledning ... 29

6.6.2 Endringskompetente kandidater – livslang læring ... 29

6.6.3 Et dynamisk studieprogram ... 30

6.6.4 Generalistutdanning eller spesialistutdanning? ... 30

6.6.5 Syklusmodellen: Generell bachelorgrad, spesialisert mastergrad ... 31

6.6.6 Flere alternative fordypningsstudier ... 32

6.6.7 Kilde- og litteraturtilgang påvirker juristers arbeidsmåte ... 32

6.6.8 Behovet for tverrfaglighet ... 33

6.6.9 Pedagogisk opplegg, litteraturtilfang mv. ... 34

7 Utforming av en ny studieordning. Oversikt ... 35

7.1 Hovedlinjer og hensyn ... 35

8 Forslag til studieplan for de tre første studieårene. Bachelorprogram ... 37

8.1 Innledning 37
8.2 Formelle krav til en bachelorgrad 38
8.3 Kvalifikasjonsrammeverkets krav til bachelorgrad 38
8.4 Bachelorgradens rolle, faglig nivå og pedagogisk opplegg 39
8.5 Fagsammensetningen i et bachelorprogram 41
8.5.1 Innledning – faglige og pedagogiske hensyn 41
8.5.2 Metode integrert i de enkelte fagene eller eget metodefag? 42
8.5.3 Forholdet mellom fag på bachelordelen og på masterdelen 43
8.5.4 «Perspektivfag» og metodefag samlet 44
8.5.5 Generelt om første studieår 44
8.5.6 Innføring i rettsstudiet (10 sp) 45
8.5.7 Konstitusjonell rett og menneskerettigheter (10 sp) 46
8.5.8 Strafferett og straffeprosess 46
8.5.9 Privatrettslig kompensasjon (15 stp.) 47
8.5.10 Folkerett og EØS-rett 47
8.5.11 Kontraktsrett 48
8.5.12 Forvaltningsrett 48
8.5.13 Rettigheter til økonomiske goder 49
8.5.14 Rettshistorie og komparativ rett 49
8.5.15 Rettsfilosofi (10 stp.) 50
8.5.16 Valgemne 50
8.5.17 Utenlandsopphold 51
8.5.18 Argumentasjon og beslutninger 51
8.5.19 Selskapsrett 52
8.5.20 Sivilprosess (10 stp.) 53
8.5.21 Endringer i forhold til dagens ordning 53
8.6 Oversikt over emner i et bachelorprogram 54
8.7 Skriftlig arbeid som del av bachelorprogrammet 54
8.8 Metodeopplæring på bachelorprogrammet 55
8.9 Læringsutbytte for bachelorprogrammet 57
9 Forslag til struktur de to siste årene av studiet. (Masterprogram). 58
9.1 Innledning 58
9.2 Pedagogiske grep i masterdelen av studiet 60
9.3 Spesialemner 61

9.4 Utvikling av akademiske ferdigheter: ... 63
9.5 Masteroppgaven ... 65
9.6 Læringsutbytte for masterprogrammet: ... 66
10 Progresjon og forkunnskapskrav underveis i studiet ... 66
11 Internasjonalisering ... 68
11.1 Innledning ... 68
11.2 Forslag til nye grep for internasjonalisering ... 68
12 Vurderingsformer ... 70
13 Styring av faglig utforming av emnene og samordning mellom emnene ... 71
14 Økonomiske og ressursmessige konsekvenser ... 71
15 Bør studiet formelt deles i et treårig bachelorprogram og et toårig masterprogram? ... 72

Definisjoner:

Komiteen har kommet til at det vil være nyttig å avklare enkelte begreper som nyttes i innstillingen her, og som vi anbefaler nyttet i etablering, implementering og drift av ny studiemodell.

Formålet er å oppnå en standardisert begrepsbruk som kan fungere godt innad på fakultetet, og som også er i god overensstemmelse med den terminologien som er gjeldende i sektoren for øvrig.

Grad nyttes om den kvalifikasjonen kandidaten innehar etter at alle faglige og formelle krav er oppfylt; bachelorgrad, mastergrad (og ph.d.-grad/doktorgrad).

Program, eller studieprogram nyttes når vi snakker om studiet som «instrument» - med innhold, omfang og faglige og formelle egenskaper. Det er programmet som opprettes og driftes.

Studium er studentens *prosess* i arbeidet med studieprogrammet.

Emne er den minste enheten et program er sammensatt av. Det er det vi har kalt kurs i nåværende studieordning. Et emne opprettes og driftes og det har faglige og formelle egenskaper, uavhengig av om det driftes eller ikke. Det er et institusjonelt fenomen.

Evaluering henspeiler på evaluering av emne og program (referansegrupper, spørreundersøkelser, kursrapport m.m.) og må ikke forveksles med vurdering.

Kurs er en forekomst i tid og rom av et emne – et kurs går for eksempel fra uke 3 til uke 14 og har 250 studenter.

Valgemne nyttes om de valgbare emnene på bachelornivå – enten de inngår i bachelorprogrammet eller de tilbys utenom program. På bachelornivå snakker vi ikke om spesialisering, formålet med valgfrihet her, er at studentene skal kunne velge en «bredderetning» i sin utdanning.

Spesialemne er de valgbare emnene på masternivå – enten de inngår i masterprogrammet eller de tilbys utenom program. Betegnelsen tar sikte på å vektlegge at emnenes primære formål er å tilby en faglig spesialisering, i motsetning til på bachelornivå er det ikke valgbarheten i seg selv som er hovedformålet, men spesialiseringsfunksjonen.

Vurdering benyttes i sektoren som samlebegrep for alle prøvingsformer, deriblant hjemmeeksamen, skoleeksamen og dessuten obligatoriske arbeidskrav i den utstrekning det stilles faglige eller formelle krav som må være oppfylt før studenten kan få sin endelige/avsluttende prøving i et emne. **Sensur** gjelder bare vurderinger som inngår i tellende karakter.

Godkjenning gjelder vurderinger av arbeider som ikke inngår i tellende karakter. Slike arbeider godkjennes eller underkjennes – det er ikke riktig å omtale dem som bestått eller ikke bestått.

Litteratur:
Alle emner skal ha en hovedlitteratur – den skal benevnes som nettopp *hovedlitteratur*. I tillegg kan man ha *innføringslitteratur* og *tilleggslitteratur*. Typisk vil innføringslitteratur rekke kortere enn hovedlitteratur, mens tilleggslitteratur vil rekke lenger – eller berøre andre sider ved fagområdet.

Emnekoder og navn på emnene:

Det første sifferet utledes av bestemmelsene i UiB-forskriften § 3.1:Nummereringen skal være tresifret

100-emner er begynneremner. Bare ex.phil og ex.fac. er åpenbare begynneremner hos oss. Disse to emnene kan kodes avvikende fra tallsystemet.

200-emner angir en fordypning eller spesialisering (på bachelornivå). Antakelig bør alle våre fagemner katalogiseres i denne gruppen.

300- og 900-emner angir spesialisering på master- og ph.d.-nivå.

I et bachelorprogram er det krav om «spesialisering på minst 90 sp» (UiB-forskriften § 2.4 nr. 1 bokstav c). Vår BA vil ha en faglig «ensretting» (jf. grad i *rettsvitenskap*) som gjør det uproblematisk å omtale hele programmet som «spesialisering». Alle emnene er innenfor programmets spesifikke fagområde.

Det andre sifferet utledes av studieåret emnet ligger på

Det tredje sifferet er emnets individuelle indikator.

EXPHIL og EXFAC holdes fortsatt utenfor nummereringen, men de telles med når de påfølgende emnene nummereres.

Systemet vil bli forrykket hvis vi senere flytter emner mellom semestrene, men det vil neppe være problematisk, ettersom de to siste sifrene ikke har noen formelle bindinger/konsekvenser. Hvis emnet endrer karakter sånn at heller ikke det første sifferet lenger stemmer, må emnet i alle fall leggs ned og reetableres, ettersom det ikke lenger kan være tale om samme emne.

Om emnenavn

Emnenavn bør være presist og informativt om hvilket innhold emnet har. Det bør ikke utformes på en slik måte at det begrenser rommet for framtidig endring av emnet – dynamikk i programmets innhold bør være et mål i seg selv. Dette kan tale for relativt generelle benevnelser på emnene.

Juridiske emner deles gjerne inn i tradisjonelle kategorier som statsrett, forvaltningsrett, tingsrett, obligasjonsrett osv. Dette vil gi jurister et relativt klart signal om hva emnet inneholder, men bruk av slike navn vil også lett underbygge en tradisjonell oppfatning av hva emnene inneholder og videreføre oppfatningen av at emnet er heldekkende. Et emne som tingsrett vil lett bli oppfattet å skulle omfatte hele eller i alle fall den sentrale tingsretten slik den tradisjonelt defineres. Tilsvarende gjelder for andre emner. Dette er allerede i dag en illusjon. Tingsrettsemnet på studiet omfatter nå bare deler av den såkalte statiske tingsretten, mens kontraktsretten bare omfatter viss kontraktstyper. Komiteens oppfatning er at det vil være grunn til å arbeide med å finne frem til emnebetegnelser som noe mer presist gir uttrykk for hva emnene omfatter, samtidig som en i rimelig grad tar vare på tradisjonelle benevnelser.

1 Sammendrag og konklusjoner

Fakultetet har som samfunnsoppdrag å utdanne jurister som kan møte de faglige utfordringer de vil stå overfor i løpet av sin yrkeskarriere. Utdanningen må tilpasses den utviklingen som har skjedd i rettssystemet på grunn av rettsliggjøring av samfunnet, internasjonalisering på mange områder av samfunnslivet, økonomisk og teknologisk utvikling mv. Veksten i rettssystemet og de raske endringene som skjer i rettssystemet, fører til at en ikke kan ha som mål at studentene skal tilegne seg kunnskap om alle rettsområder. Det må legges enda større vekt på at studentene tilegner seg grunnleggende kunnskap om rettssystemet, kombinert med sterk vekt på rettslig argumentasjon og metode og evne til selvstendig analyse.

Bologna-prosessen legger opp til en grunnutdanning med to sykluser, bachelorstudier og masterstudier og en tredjes syklus med ph.d.-utdanning i tillegg til dette. Komiteen mener en ordning med to sykluser slik det er beskrevet i kvalifikasjonsrammeverket for bachelor- og mastergradene, gir et godt grunnlag for å etablere en utdanning som er felles for alle som skal bli jurister, mens det i den andre syklusen skjer en fordypning innenfor sentrale rettsområder. For å få til den faglige fordypning som trengs, er det nødvendig i den siste fasen av studiet å foreta en innsnevring eller fokusering av studiet.

Komiteen har tatt konsekvensen av at rettssystemet har blitt for omfattende til at studiet kan ha som mål at studentene skal tilegne seg kunnskap om hele rettssystemet på en annen måte enn det er gjort tidligere. En har tatt sikte på at studentene skal tilegne seg kunnskap om grunnleggende og sentrale fag og evne til selvstendig og dyptgående analyse av komplekse rettsspørsmål. Komiteen har kommet til at det er samfunnsmessig uheldig at alle studentene tilegner seg kunnskap om i hovedsak de samme rettslige fagområdene, mens store fagområder ikke blir studert som et ledd i rettsstudiet.

Komiteen foreslår på dette grunnlag en treårig «fellesutdannelse» som inneholder de emnene som vil måtte være felles for alle jurister og som kan danne grunnlag for en systematisk og trinnvis tilegnelse av metodisk kunnskap og ferdigheter som kan legge grunnlag for videre studier og eventuelt yrkesdeltakelse basert på en utdanning på bachelornivå. Det treårige programmet fyller alle formelle krav til bachelorutdanning med blant annet tilbud om et semesters utenlandsopphold og bacheloroppgave, knyttet til noen av fagene.

De to siste årene skal legge vekt på selvstendighet og dyptgående studier der studentene får anledning til å tilegne seg grundig kunnskap og arbeide med rettskilemateriale og litteratur på en selvstendig, grundig og analytisk måte. Gjennom dette skal de få trening og opplæring i selvstendig kildebruk og anledning til å gå ned i «jussens dypstrukturer» og studere grunnleggende sammenhenger innenfor en avgrenset juridisk tematikk.

Dette skal skje ved en «linefordypning» på femte år (første år på masterdelen) og ved studium av «spesialemner» på til sammen ett semester og skriving av masteravhandling, som fortrinnsvis bør knyttes til fordypningsemnet eller spesialemnene studenten har tatt.

Komiteen har konkludert med at det bør innføres en studieordning som i realiteten innebærer en 3+2 ordning, men at det bør tas sikte på å få til en ordning der studentene tas opp til hele studieprogrammet, men der de etter tre år får et bachelorvitnemål. De som ønsker å gå videre på masterprogrammet kan gjøre det uten nytt opptak, mens plasser som blir ledige på mastersprogrammet kan fylles opp med bachelorstudenter fra andre institusjoner, basert på karakternivå på bachelorgraden.

Komiteen foreslår således ikke en formell deling i bachelorgrad og mastergrad.

Komiteens anbefalinger og forslag er summert opp til slutt i kapittel 15.

2 Gruppens sammensetning, mandat og arbeidsform

Fakultetsstyret behandlet spørsmålet om utredning av om Det juridiske fakultet i Bergen skal innføre en studieordning basert på en deling i et treårig bachelorprogram (BA) og et toårig masterprogram (MA) (3+2-ordning) i møte den 4. februar 2014 (sak 10/14). Fakultetsstyret vedtok å utnevne en prosjektgruppe til å utrede spørsmålet og fastsatte gruppens sammensetning og mandat. Til grunn for vedtaket lå et notat som også omfattet tidsplan, rapportering mv. Fakultetsstyret vedtok at utredningen skulle iverksettes og gjennomføres som skissert i notatet.

Prosjektgruppen har bestått av:

Prosjektleder: Ernst Nordtveit. Har det overordnete ansvaret for framdrift og resultat.

Prosjektkoordinator: Johanne Spjelkavik. Praktiske oppgaver kan fordels også til andre i prosjektgruppen, etter prosjektleders beslutning. Prosjektkoordinator er medlem av prosjektgruppen

Hans Fredrik Marthinussen (gruppe A)

Magne Strandberg (gruppe A)

Ragna Aarli (gruppe A)

Ingrid Margrethe Halvorsen Barlund (gruppe B)

Nathalie Gaulier (gruppe C)

Nina Østensen (gruppe C)

Christine Schjerven (gruppe D)

Lise Strandenæs (gruppe D) ble oppnevnt i fakultetsstyremøte 9. september 2014, sak 68/14

Christine Stoltz Olsvik har trådt inn i stedet for Nina Østensen fra oktober 2014

Lars Skjold Wilhelmsen har arbeidet tett med komiteen

Prosjektgruppen fikk følgende mandat:

> «Prosjektgruppen skal utrede spørsmål knyttet til en mulig omorganisering av rettsstudiet, fra femårig integrert program til en modell basert på et treårig bachelorprogram og ett eller flere toårige masterprogrammer.
>
> Prosjektgruppen gis vide fullmakter til å drøfte og eventuelt ta stilling til alle forhold knyttet til rettsstudiet, med sikte på å utvikle et fremtidsrettet studium med styrket kvalitet.
>
> Prosjektgruppen gis ansvar for å formidle sitt arbeid til fakultetet og å ha en ordning for mottak av innspill fra studenter, lærere og administrasjon.
>
> Prosjektgruppen avgjør i samråd med styringsgruppen om et eksternt referansepanel skal etableres, eventuelt om eksterne synspunkter skal innhentes på andre måter.
>
> Tidsplanen skal ta sikte på eventuell implementering fra og med høstsemesteret 2016.
>
> Utredningen skal
>
> - konkludere med ett eller flere begrunnete forslag til fakultetsstyret
> - gjøre rede for kostnader knyttet til forslagene, og så langt det er mulig sammenligne med tilsvarende i dag. Med "kostnader" menes så vel personellmessige disposisjoner som direkte økonomiske kostnader
> - sette eksisterende studieordning og eventuelle forslag til endringer inn i en sammenheng som viser hvilke fordeler og ulemper en foreslått endring vil føre med seg, både på kort og lang sikt
> - ta utgangspunkt i at de prinsippene for undervisning og læring – herunder PBL – som er gjeldende i dagens rettsstudium i Bergen, som hovedregel skal videreføres. Gruppen gis likevel fullmakt til å foreslå endringer i organiseringen av undervisning, og også til å drøfte og eventuelt sette fram begrunnete forslag til mer inngripende endringer
> - ta hensyn til de evalueringer – herunder programsensorrapporter – som har vært foretatt de senere år
> - omfatte forslag til hvordan opptak til toårig masterprogram kan reguleres og organiseres
> - være detaljert med hensyn til hvilke fag som bør representeres i studiet, hvilket omfang fagene bør ha, samt hvilken rekkefølge de bør komme i
> - være detaljert med hensyn til formelle/administrative konsekvenser
> - ved omlegging
> - i driften av en 3+2-modell
> - beskrive behovet for overgangsordninger»

Prosjektgruppen oppfatter sitt mandat slik at en skal foreta en så omfattende utredning av relevante spørsmål som gruppen finner nødvendig og hensiktsmessig for å kunne utarbeide et begrunnet forslag til styret, både med hensyn til om det bør opprettes et 3-årig bachelorprogram og et 2-årig masterprogram i rettsvitenskap, og med hensyn til hovedtrekkene i fagsammensetning, pedagogisk opplegg for studiet m.m. Prosjektgruppen skal innenfor de rammer og føringer som ligger i mandatet utarbeide forslag som gir grunnlag for anbefaling til fakultetsstyret med hensyn til beslutning om ny studiemodell.

Gruppen har funnet det hensiktsmessig å først avgi en delinnstilling der en tar sikte på å gi et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag til å kunne ta stilling til om studiet bør deles, og hvordan dette i hovedsak bør gjøres, men uten å utrede alle detaljspørsmål. Det vil være

mest tjenlig at de mer detaljerte utredninger utstår til etter at Fakultetsstyret har tatt stilling til hvilken modell en vil velge.

En har foretatt en viss utredning av de økonomiske og administrative konsekvensene av det forslaget gruppen legger frem, men en mer detaljert beregning av ressursbehovet ved ny studieordning må utstå til den mer detaljerte utredningen som må komme etter at Fakultetsstyret har tatt stilling til det forslaget som legges frem i denne delinnstillingen.

Gruppen har tatt sikte på å legge frem et beslutningsgrunnlag som stiller Fakultetsstyret fritt med hensyn til hvilken modell en ønsker å velge, uavhengig av hvilket standpunkt gruppen har kommet til. Dette vil innebære at gruppen, selv om en skulle komme til at det ikke er tilstrekkelig grunn til å innføre en 3+2-ordning nå, må utrede hvordan en slik ordning eventuelt skulle utformes, for at fakultetsstyret skal kunne stå fritt i sin vurdering av spørsmålet.

Gruppen har hatt 13 møter.

Siden gruppen ble annerledes innrettet enn det som var skissert i grunnlaget for styrevedtaket i februar 2014, har modellen med prosjektgruppe og styringsgruppe blitt forlatt. Fakultetsledelsen ble orientert om gruppens oppfatning rundt dette den 12. mai 2014. Gruppen har organisert seg og arbeidet i form av en studieordningskomite.

Komiteen har organisert 1 allmøte spesielt for studentene, og 2 allmøter/høringsmøter for ansatte ved fakultetet, der også studentene var invitert.

3 Opplegget for innstillingen

Hovedspørsmålet komiteen skal ta stilling til er om studiet skal deles i et bachelorprogram og et masterprogram (3+2). Dette spørsmålet reiser imidlertid flere underproblemstillinger og det kan tenkes ulike ordninger av studiet både innenfor rammen av dagens femårige masterprogram og innenfor en 3+2 ordning.

Det sentrale spørsmålet er om studiet bør deles i to sykluser slik Bologna-modellen legger opp til (se nedenfor). Dette er først og fremst et spørsmål om hvilken studieordning som er best egnet til å utdanne jurister som kan møte dagens og fremtidens utfordringer, ut fra samfunnsmessige, faglige og pedagogiske hensyn.

Komiteen vil i kapittel 3 nedenfor gjøre rede for utviklingen av juristutdanningen i Norge og hvordan dagens juristutdanning er organisert. I kapittel 4 vil en drøfte målsettingen med juristutdanningen ut fra det samfunnsoppdraget Det juridiske fakultet har og de utfordringer juristutdanningen står overfor. I kapittel 5 vil en drøfte hvordan en juristutdannelse best kan struktureres for å møte dagens og fremtidens utfordringer og nå de målene en har med utdannelsen, og hvilke pedagogiske og andre tiltak som best kan fremme en god juristutdannelse. I kapittel 7-9 vil komiteen presentere hovedtrekkene i utformingen av en ny studieordning, mens en del særspørsmål drøftes i

kapittel 10-15. I kapittel 16 vil en foreta en bredere drøftelse av spørsmålet om det bør skje en formell deling av studiet, eller om de krav komiteen mener bør stilles til en ny studieordning kan varetas innenfor rammen av et femårig masterprogram.

4 Oversikt over utviklingen av juristutdanningen i Norge

Studieordningen ved de juridiske fakultetene har røtter langt tilbake i tid. Rettsstudiet i Danmark-Norge ble opprettet i 1736, hovedsakelig for å utdanne dommere. Fra etableringen av Universitetet i Oslo i 1811 til rettsstudiene i Bergen (1969) og Tromsø (1982) ble opprettet, var Oslo det eneste lærestedet i rettsvitenskap i Norge, og fastla studieordningen, undervisningsopplegg mv., i stor grad i samsvar med den dansk-norske tradisjonen. Fram til på 1930-tallet ble hele rettsstudiet studert samlet med en omfattende prøve til slutt. Studiet ble så ført delt i to avdelinger og rundt 1970 i tre avdelinger.

De nye lærestedene som etter hvert ble etablert i Bergen og Tromsø benyttet også i hovedsak studieordningen i Oslo i de første årene. Etter hvert skjedde det en utvikling der studieordningene ved de ulike lærestedene har utviklet seg i noe ulike retninger, men helt frem til 2003 og innføringen av Kvalitetsreformen, var de tre rettsstudiene i realiteten svært like og bar tydelig preg av den tradisjonen de har vokst ut av. Det pedagogiske opplegget var basert på forelesinger og eksamensforberedende manuduksjoner, kombinert med omfattende selvstudium av juridisk litteratur. Etter hvert ble også seminarer og skriving av fakultetsoppgaver en del av studieopplegget.

En omfattende utredning av studiemodellen for rettsstudiet i Norge ble tidlig på 1990-tallet gjennomført av en nasjonal komite for omorganisering av juss-studiet, ledet av prorektor ved UiO (Fenstad-komiteen). Den la i 1992 frem til et forslag om vesentlig omstrukturering av studiet. Dette førte til at Oslo vedtok den ene av de modellene som var foreslått, den såkalte profesjonsmodellen. Ved de andre fakultetene skjedde det ikke noen endringer i studiemodellen. Oslo forlot profesjonsmodellen, som det hadde vært blandede oppfatninger om, ved innføringen av kvalitetsreformen.

Kvalitetsreformen tok sikte på å innføre den felles-europeiske «Bologna-modellen» i norsk høyere utdanning, med et treårig bachelorprogram og et toårig masterprogram, som vanlig studiemodell. «Bologna-prosessen» bygger på Bologna-deklarasjonen fra 1999[1] og er et samarbeid mellom europeiske utdanningsministre fra 46 land, herunder Norge, som tar sikte på å skape større bevegelse for studenter og lærere mellom de ulike landenes universiteter og høyskoler gjennom felles gradssystem og kvalitetssikring Målet var å skape ett felles europeisk område for høyere utdanning (EHEA – European Higher Education Area)) innen 2010.

[1] http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf

En sentral målsetning for Bologna-prosessen er å gjøre høyere utdanning «konvertibel» innenfor de landene som er med i samarbeidet. For dette formålet, har man oppnådd enighet om å kategorisere høyere utdanning i tre *sykluser*, bachelor, master og doktor (ph.d.), hver med spesifiserte generelle kvalifikasjonskrav. Studiepoengsystemet ECTS er også en viktig del av prosessen med å skape konvertible utdanninger og grader.

Ved kvalitetsreformen ble det felles gradsystemet gjort gjeldende for de aller fleste studieprogrammer. Det ble likevel gjort et unntak for blant annet rettsstudiet ved at Kunnskapsdepartementet vedtok å overlate til institusjonene selv å avgjøre om en ville følge den normale europeiske modellen med en 3+2-ordning, eller innføre en 300 studiepoeng masterprogram innenfor rettsvitenskap. Unntaket hadde bakgrunn i motstand mot den nye modellen ved noen av institusjonene og kanskje i det juridiske miljøet ellers. Alle de tre institusjonene som hadde cand. jur. studium etter den tidligere ordningen, valgte da, av ulike grunner, en modell med en 5-årig (300 studiepoeng) «integrert masterprogram», jf. Mastergradsforskriften § 4, og avviker dermed fra Bologna-modellen.

Innenfor denne rammen valgte likevel de tre lærestedene noe ulike ordninger. Ordningen i Bergen skilte seg mest ut, ved at en organiserte studiet i fagmoduler i stedet for avdelinger eller årsstudier, og ved en langt større vektlegging av det pedagogiske opplegget og selve læringsprosessene. Det ble innført et problemorientert studium med stor vekt på arbeid med skriftlige oppgaver underveis i studiet, i et strukturert opplegg, der undervisningen ble organisert i forelesninger, arbeidsgrupper og storgrupper, som ble satt i en sammenheng. Oslo har senere innført en ordning med mindre enheter enn helårs avdelinger, og enkelte obligatoriske elementer, mens en i Tromsø har holdt på systemet med avdelinger.

Den viktigste grunnen til at vi i Bergen valgte en 5-årig ordning, var at vi mente det ville bli vanskelig å oppfylle kravet til selvstendig skriftlig arbeid i et bachelorprogram, i tillegg til at det ble innført krav om et selvstendig skriftlig arbeid på masterprogrammet. Tradisjonelt var det ikke krav om et større skriftlig arbeid i juristutdanningen, men det var en åpning for å skrive «særavhandling» i stedet for valgfag, noe svært få studenter benyttet seg av.

I saksnotatet til Universitetsstyrets vedtak i møte 25. april 2002 uttalte således Universitetsdirektøren følgende:

> «<u>Rettsstudiet</u>
>
> Som nevnt foreslår departementet at institusjonene selv får adgang til å velge om dette skal være integrert, som for odontologi, eller om det skal være en 3+2-modell. I begge tilfeller byr kravene til omfang av selvstendige arbeider på problemer.
>
> Den ene siden av dette gjelder bachelorgraden, dersom man velger å innføre denne. Med et krav om selvstendige arbeider på minst 10 poeng, må det bestemmes at studentene skal levere inn slike arbeider. Fakultetet opplyser i sin uttalelse til

> mastergradsforskriften at man har lagt opp til "betydelig grad av skriftlighet i form av obligatorisk oppgaveinnlevering, mappeevaluering med mer", men at man ikke har tilrådd et enkelt, større, skriftlig arbeid. Det bemerkes at kravet om minst 10 poeng er så fleksibelt utformet i forslaget at også en serie mindre arbeider kan oppfylle det. Vi vil komme tilbake til spørsmålet.
>
> Når det gjelder mastergradsstudiet, er det slik at for en integrert master foreslår departementet et arbeid på minst 20 poeng, for en 120-poengs master minst 30 poeng. Uansett hvilken modell som velges, mener Det juridiske fakultet at man ikke vil kunne makte å oppfylle et krav om mer enn 15 poeng. Dette omtales i b-saken.»

Det var således først og fremst ressurshensyn som lå bak det valget som ble gjort.

Spørsmålet om innføring av en ordning med bachelorprogram og masterprogram etter en 3+2-modell har senere blitt diskutert i noen sammenhenger, sentralt i dette står Strandbakken-utvalgets utredning «Behovet for juridisk kompetanse og utdanning fram mot 2025» avgitt til Kunnskapsdepartementet 25. februar 2013.[2] Det er på det rene at institusjonene fremdeles står fritt til å innføre en 3+2-ordning dersom de skulle ønske det.

Mens situasjonen er at ingen av de tre juridiske fakultetene tilbyr bachelorutdanning i rettsvitenskap, har det i løpet av de siste årene blitt etablert bachelorstudier i rettsvitenskap ved universitetene i Agder og Stavanger, Høyskolen i Lillehammer og i Buskerud og Vestfold. Disse lærestedene har ikke masterprogram i rettsvitenskap.

Utdanning i juridiske fag har også i lang tid skjedd ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (tidligere Landbrukshøyskolen på Ås) som ledd i utdanningen av jordskiftekandidater, ved Norges Handelshøyskole og ved Handelshøyskolen BI, som ledd i utdanning av siviløkonomer og revisorer, og ved flere av høyskolene som ledd i utdanning av jordskiftekandidater, sosionomer og andre yrkesgrupper som har bruk for juridisk kompetanse i sitt arbeid.

Antall uteksaminerte masterkandidater pr år fordeler seg slik på institusjonene[3]:

	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
UiO[4]	406	484	515	630	520
UiB	271	268	270	325	345
UiT	58	59	70	75	66

Bachelorprogram i *rettsvitenskap* tilbys ved følgende institusjoner:

- Universitetet i Agder – 55 plasser

[2] http://tjinfo.uib.no/Vedlegg?id=cdf2b5f1f090367974319a90a134824f (2011/4560-12)
[3] Tallene er hentet fra DBH => Studenter => Studentdata => 5. Ferdige kandidater. http://dbh.nsd.uib.no/ Tallene for 2014 foreligger ikke.
[4] UiO har mindre entydig rapportering enn UiB og UiT, tallene her er hentet ut fra beskrivelsen i dokumentasjonen til statistikken, der det heter: "Dette er personer som har gjennomført en gradgivende og/eller vitnemålsgivende utdanning med utgangspunkt i godkjente kandidatbenevnelser gitt av departementet på grunnlag av forskrift av 16.12 2005 om grader og yrkesutdanninger."

- Universitetet i Stavanger – 35 plasser
- Høyskolen på Lillehammer – 120 plasser
- Høyskolen i Buskerud og Vestfold – 25 plasser

Totalt uteksamineres det årlig om lag 235 personer med bachelorgrad i rettsvitenskap ved disse institusjonene.

I tillegg til bachelor- eller masterprogrammene i rettsvitenskap tilbys det ulike utdanninger i juridiske fag, eller der juridiske fag inngår i fagkretsen, ved en rekke ulike institusjoner.

BA i *jus/juss*, eller med *jus i fagkretsen* tilbys ved

- Universitetet i Oslo: "Demokrati og rettigheter i informasjonssamfunnet"
- Høgskolen i Buskerud og Vestfold: "Jus og ledelse" – 25 plasser (46,0 poeng i 2013)
- Politihøgskolens politiutdanning i
    - Bodø – 144 plasser (41,5 poeng i 2013)
    - Kongsvinger – 144 plasser (43,5 poeng i 2013)
    - Oslo – 264 plasser (47,5 poeng i 2013)
    - Stavern – 168 plasser (45,4 poeng i 2013)
- Høgskolen i Sogn og Fjordane ("Økonomi og jus") – 25 plasser (37,9 poeng i 2013)

Årsstudium i jus tilbys ved

- Høgskolen i Molde – 30 plasser (38,5 poeng i 2013)
- Høgskolen i Sogn og Fjordane – 25 plasser (36,9 poeng i 2013)
- Høgskolen i Buskerud og Vestfold – 20 plasser (49,2 poeng)

Oppretting av egne bachelorprogrammer i rettsvitenskap ved en del høyskoler og universiteter som nevnt, har allerede reist spørsmålet om behovet for å åpne muligheter for de som tar bachelorgrad der, til å kunne gå videre og ta mastergrad ved de tre lærestedene som tilbyr dette. Det er også planer om etablering av masterprogram i næringslivrett ved Universitetet i Stavanger.

En ordning med bachelorprogram og masterprogram ved de lærestedene som tilbyr masterprogrammer, ville kunne åpne for at også bachelorstudenter fra andre institusjoner får tilgang til masterstudier, avhengig av hvilken ordning for opptak som blir etablert. Kandidater fra disse utdanningene har i dag ikke noe tilbud om å kunne fortsette for å fullføre en mastergrad, uten ved å søke seg inn på et integrert femårig studium i Oslo, Bergen eller Tromsø – på samme grunnlag som de som kommer rett fra videregående. Når de eventuelt har fått opptak til et femårig studium, kan de som hovedregel få godskrevet hele eller deler av den utdanningen de har, på vilkår av at «de faglige krav» i vårt studium er oppfylt. Høsten 2014 hadde vi en ordning med lokalt opptak til et eget toårig masterprogram. Det ble driftet i full integrasjon med fjerde og

femte år på det ordinære masterstudiet, det hadde 30 studieplasser og tok opp ferdige bachelorer fra Stavanger, Agder og Lillehammer. Det var 110 søkere til de 30 plassene.

Det har de siste årene blitt gjennomført flere undersøkelser og analyser av juristutdanningen i Norge, behovet for jurister m.m., se NIFU-rapport nr. 49, 2012, om Arbeidsmarkedet for jurister. En framskriving mot 2025. Rapporten konkluderer med at det er behov for en vesentlig økning av utdanningskapasiteten for jurister for å kunne møte behovet for jurister i fremtiden.

5 Utfordringer og krav til morgendagens jurister

5.1 Innledning

Spørsmålet om studieordning, faginnhold og pedagogisk tilnærming må vurderes på bakgrunn av en analyse av hvilken kunnskap og hvilke ferdigheter fremtidens jurister bør ha for å kunne møte de faglige utfordringer som de må antas å bli stilt ovenfor, på grunnlag av den rettslige, samfunnsmessige og teknologiske utviklingen. Hvilke kompetansekrav som må stilles til jurister i et samfunn, avhenger av hvordan samfunnet er organisert, utforming av rettssystemet, og hvilket teknisk, økonomisk og sosialt nivå samfunnet er på og hvilken utvikling det står overfor. Jurister møter således helt andre utfordringer i et åpent, markedsbasert samfunn enn i et samfunn med sterk statlig styring av økonomi og samfunnsliv. Det er åpenbart at samfunnsutviklingen på mange felt de siste tiårene har påvirket kompetansebehovet for norske jurister og at det kan ventes at fremtidig utvikling også vil påvirke kompetansekravet hos jurister. I dette kapitlet vil det bli gjort rede for hvordan juristrollen og kompetansebehovet har endret seg de siste tiårene og det vil bli pekt på utviklingstrekk som vi allerede nå må regne med vil påvirke kravene til jurister i fremtiden. I kapittel 6 nedenfor vil vi drøfte hvordan dagens studieordning fungerer i forhold til de kompetansekravene utviklingen stiller. I kapittel 7 drøftes hvilken studieordning som vil være best egnet til å bedre svare på de utfordringene utviklingen reiser.

Det er viktig å peke på at en studiemodell som utvikles nå, og antas å bli gjeldende i minst 10-15 år framover, vil utdanne jurister som skal virke det meste av dette århundret – til ca. 2080.

5.2 Rettsliggjøring, markedsstyring og internasjonalisering

Et viktig utgangspunkt for utformingen av en moderne studieordning for jurister må være erkjennelsen av at dagens studenter stilles overfor et helt annet studieobjekt enn tidligere generasjoner. Rettsliggjøringen av samfunnet, internasjonalisering og globalisering, kombinert med stadig økende krav til kvalitet i samfunnsstyringen, har ført til en dramatisk utvidelse av rettssystemet og det rettsstoffet som jurister vil møte i praksis. Dette skjer både ved at det oppstår nye rettsområder som tidligere ikke fantes eller ved at eksisterende rettsområder får økt betydning, og ved en langt større kompleksitet i rettsreglene innenfor eksisterende rettsområder. Der en på 1960-tallet kunne komme langt med noen få generelle prinsipper innenfor deler av privatretten,

eksisterer det i dag omfattende nasjonale og internasjonale regelverk som jurister må forholde seg til, også i nasjonale saksforhold.

Overgangen fra sterk offentlig styring av næringsliv og næringsutvikling til stor vekt på markedsøkonomi og styring gjennom markedet, særlig siden 1980-tallet, er en vesentlig grunn til rettsliggjøringen. Utviklingen av markedsøkonomien har i stor grad skjedd med rettslige virkemidler, basert på økonomiske analyser av eiendomsrett, utvikling av nye finansielle instrumenter, handelsrett, markedsrett og konkurranserett osv., i stedet for tradisjonell offentlig regulering gjennom påbud og forbud i kombinasjon med sanksjoner. Sektorer som energiproduksjon og -forsyning, telekommunikasjon og til dels postleveranser, har gått fra å være offentlig tjenesteyting, til å bli varer eller tjenester som omsettes i et marked med fri konkurranse, med store samfunnsmessige og rettslige konsekvenser. Et fritt marked og også den form for samfunnsstyring gjennom markedet som er utviklet, reiser helt andre rettsspørsmål og stiller helt andre kompetansekrav til jurister, enn et system med sterk offentlig styring.

Internasjonalisering og globalisering av økonomi og politiske prosesser har skapt et omfattende system av internasjonale avtaler og overnasjonale regelverk som Norge er forpliktet av og som påvirker norsk rett på mange områder. EØS-avtalen og tilknyttede avtaler, WTO-avtalen m.m. er hver for seg omfattende regelverk som har vidtgående rettslige virkninger også i intern norsk rett fra midten av 1990-tallet til i dag. Det forhandles for tiden om et transatlantisk partnerskap som vil komme i tillegg til dette. I tillegg til at det er tale om omfattende og kompliserte regelverk, oppstår det nye metodiske spørsmål, både ved at EU og EØS-retten og andre internasjonale regelverk, krever en annen metodisk tilnærming enn det som er vanlig i norsk rett, og ved at det er tale om å anvende regler i ulike nivå, der nasjonale regler må samordnes med overnasjonale regler for å komme frem til hvilke regler som gjelder. I tillegg til disse omfattende overnasjonale avtalene kommer omfattende miljø- og klimaavtaler, havrettstraktaten og internasjonale avtaler på svært mange områder som er viktige for Norge.

Et annet viktig eksempel på internasjonalisering av retten er fremveksten av internasjonale menneskerettigheter etter andre verdenskrig. Det var likevel ikke før midten av 1990-tallet at hensynet til menneskerettighetene kom inn i norsk rett med full tyngde. De Europeiske menneskerettighetene, som nå er inkorporert i norsk rett på grunnlovsnivå, griper direkte inn i mange rettsområder fra strafferett, straffeprosess og forvaltningsrett, til tingsrett og kontraktsrett.

I tillegg til at EU og EØS-rett, WTO-rett og Europeiske menneskerettigheter i seg selv representerer et omfattende rettsmateriale, vil de samvirke med nasjonale regler på en måte som ofte vil øke kompleksiteten i arbeidet med å finne frem til hva som er gjeldende rett nasjonalt. Norske jurister må, selv om de arbeider med nasjonale rettsspørsmål, også forholde seg til rettspraksis fra EU-domstolen, EFTA-domstolen og

Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen, eller til internasjonale konvensjoner og praksis knyttet til disse.

Internasjonaliseringen av rettssystemet skjer ikke bare i form av internasjonale regler. Norske jurister blir i stadig større grad stilt overfor rettsforhold som har tilknytning til flere land. Globalisering og internasjonalisering fører med seg internasjonale finanstransaksjoner, internasjonale kjøp av fast eiendom og løsøre, feriereiser, ekteskapsinngåelse over landegrenser mv., i et omfang som var utenkelig for 20-30 år siden. Påvirkningen av norsk kontraktsrett fra anglo-amerikansk kontraktspraksis har vært veldig stor som følge av petroleumsvirksomheten og annen internasjonal næringsvirksomhet. Innvandring fra land med andre rettssystem og andre kulturer knyttet til ekteskapsforhold, arv mv., reiser også kompliserte spørsmål som ikke uten videre kan besvares bare med grunnlag i kunnskap om norsk rett. Dette fører til at norske jurister i langt større grad enn tidligere må ta stilling både til lovvalgsspørsmål og til hva som følger av fremmed rett. Dette stiller krav om kjennskap til de viktigste rettssystemene, som et grunnlag for å kunne forholde seg til fremmed rett.

5.3 Teknologiutvikling

Det er en sterk sammenheng mellom retten og teknologiutviklingen, både i den forstand at rettsreglene er en viktig forutsetning for teknologiutvikling (patentregler mv.) og ved at teknologiutviklingen ofte reiser nye rettslige problemstillinger. Teknologien kan også påvirke hvilke rettslige løsninger som er mulige. I vår tid er det særlig utviklingen i informasjonsteknologien som har skapt nye problemstillinger. Internett reiser omfattende nye spørsmål om opphavsrett, personvern, grensene for ytringsfrihet mv. Opphavsrett har gått fra å være et nokså spesielt rettsområde, til å bli et rettsområde svært mange jurister kommer i kontakt med. Utviklingen i overvåkningsteknologi o.l. reiser også personvernspørsmål. I fremtiden er det ventet at nanoteknologien vil reise omfattende etiske og rettslige spørsmål. Teknologien vil også kunne være avgjørende for hvilke rettslige ordninger en kan etablere på mange områder. For eksempel er kommunikasjonsteknologien avgjørende for organiseringen av eiendoms- og rettighetsregistrering, ved at det reduserer transaksjonskostnadene.

5.4 Juristen i kunnskapssamfunnet

Utviklingen innenfor naturvitenskap og teknologi, økt kunnskap om sammenhenger i økosystemene, om samfunnsmessige og sosiale forhold, økonomi, og innenfor psykologi og psykiatri mv., stiller helt nye krav til kunnskapsbaserte regelsystem og beslutninger. Dette er en utvikling som må ventes å gå stadig raskere. Fremtidens jurister må være i stand til å sette seg inn i forskningsresultater fra andre fagområder og vitenskaper og til å kommunisere med andre fagpersoner på en fruktbar måte. Rettslige beslutninger som involverer andre fagområder må bygge på en holdbar oppfatning av teknologiske forhold, økologiske eller økonomiske sammenhenger mv. De tradisjonelle «reelle hensyn» ofte basert på spekulasjoner og «common sense» vil ikke være tilstrekkelige.

Miljøproblemene og klimaendringene, har ført til at miljøretten har blitt et viktig rettsområde og hensynet til bærekraftig utvikling har blitt et nytt grunnleggende prinsipp i rettssystemet, uten at det så langt er klart hva dette innebærer. Dette er likevel allerede nå i ferd med å endre grunnleggende rettslige forestillinger. Økt forståelse av sammenhengen i økosystemene og av vår avhengighet av økosystemtjenester, kombinert med krav til kunnskaps- eller vitenskapsbaserte beslutninger, vil også være en utfordring for rettssystemet og for domstolene. Utviklingen av nye modeller for en grønn økonomi med handel med klimakvoter og karbonlagring, knyttet opp mot kredittsikringsspørsmål og derivathandel, er et eksempel på en mulig utvikling som går langt ut over den tradisjonelle «command og control»-tilnærmingen i miljøforvaltningsretten.

Hvis noe av de vitenskapelige spådommene av virkningen av klimaendringene i slår til, vil det i løpet av de neste 50 til 100 år i vårt nærområde, skje en sterk fysisk og økologisk forvandling av Arktis og tilgrensende områder. Dette representerer utfordringer som menneskeheten ikke erfaringsgrunnlag for å kunne håndtere og som vil reise omfattende rettslige spørsmål. Jurister som skal delta i utformingen av rettsregimet for disse områdene vil i tillegg til rettslig kompetanse trenge kompetanse eller kompetansegrunnlag for å vurdere økonomiske, økologiske, næringsmessige og andre forhold

Selv om en ser bort fra så dramatiske scenarier vil jurister i et komplisert teknologisk og kunnskapsbasert samfunn, måtte ha evne til utnytting av kunnskap fra andre områder, både ved løsning av enkeltsaker og ved utforming av nye rettsregler og rettsregimer.

5.5 Utvikling i juristers funksjon i samfunnet. Profesjonsutdanning eller akademisk utdanning?

Ferdigutdannede jurister går inn i et bredt spekter av yrker og funksjoner i samfunnet. Rettsvesenet med domstoler, politi- og påtalemyndighet og privatpraktiserende advokater, er fremdeles et sentralt segment innenfor den juridiske profesjonen, men jurister fungerer i dag i mange andre yrker og funksjoner innen forvaltningen, internasjonale statlige og ikke-statlige organisasjoner, næringslivet, interesseorganisasjoner med videre. Norske jurister går også i økende grad inn i et internasjonalt arbeidsmarked.

Arbeidsoppgavene for jurister spenner over et vidt spekter fra saksbehandling i offentlig og privat virksomhet, der avgjørelser skal treffes på grunnlag av et regelverk, til vurdering og gjennomføring av store og komplekse prosjekter eller forretningstransaksjoner innenfor rammene av omfattende og kompliserte nasjonale og internasjonale regelverk, kontrakter mv. Jurister har også i stor grad ansvaret for utviklingen av rettssystemet gjennom utforming av nytt regelverk. Ofte krever dette evne til samarbeid med andre profesjoner som økonomer, ingeniører eller andre faggrupper. Det vil kreves evne til å tilegne seg forståelse av naturvitenskapelig, teknisk

og økonomisk og annen samfunnsvitenskapelig kunnskap og til å kombinere denne med juridisk kunnskap og innsikt.

Det har i rettsstudiet tradisjonelt vært en spenning mellom behovet for grunnleggende akademisk skolering i prinsipielle spørsmål, og et ønske om at studiet skulle gi kandidatene evne til å treffe konkrete beslutninger basert på positivt rettsstoff. Så lenge yrkesvalgene for juristene var nokså avgrenset og først og fremst gikk ut på å utdanne jurister til å kunne fungere i domstolene, politi og påtalemyndighet og som advokater, samt statsadministrasjonen, var det mulig å rette utdanningen nokså direkte mot disse yrkene. Rettsstudiet har også like frem til vår tid vært sterkt preget av fagområder som var viktige innenfor disse yrkene og med stor vekt på konkret kunnskap, med sikte på å gjøre studentene i stand til raskt å gå inn i denne typen arbeid etter studiet.

Juristutdanningen var tradisjonelt en utdanning til å virke innenfor rettsvesenet, særlig rettet inn mot å bli dommerfullmektig eller politifullmektig, med stor vekt på skifterett, strafferett og prosessrett. Utdanningen bærer fremdeles preg av dette. Sentrale fag som immaterialrett og selskapsrett er for eksempel fremdeles ikke del av det obligatoriske studiet i Bergen.

I dag er det et klart mindretall av studentene som velger eller har mulighet for en yrkeskarriere i rettsvesenet etter studiet. De ferdige kandidatene sprer seg over et langt større spekter av juridiske yrker i offentlig og privat virksomhet enn tidligere. Et internasjonalt arbeidsmarked er også under utvikling for jurister. En kan ikke lenger rette studiet inn mot bestemte yrker. En må fremdeles utdanne jurister med sikte på at mange av dem vil komme til å arbeide i rettsvesenet, men dette hensynet må tillegges langt mindre vekt i utformingen av den obligatoriske delen av utdanningen enn tidligere.

6 Utfordringer og krav til en ny studieordning for rettsstudiet

6.1 Innledning

Komiteen har som oppdrag å ta stilling til om studiet bør deles i en 3+2 ordning. Det underliggende spørsmålet er likevel hvilken studieordning som best mulig setter de ferdige kandidatene i stand til å møte de faglige utfordringene som det er gjort rede for i kapittel 5. Dette må skje innenfor de rammer for studietid og studieopplegg som følger av lov og forskrift og det kvalifikasjonsrammeverket som gjelder for høyere utdanning, anvendt på rettsstudiet.

Dette forutsetter både at en klargjør hva som er målsettingen med juristutdanningen og hvordan det faglig og pedagogisk er mulig å nå dette målet best mulig. Målsettingen med utdanningen må fastlegges ut fra en analyse av hvilken kompetanse som vil kreves for å møte de faglige utfordringene for fremtidens jurister og hvordan studiet bør innrettes for å kunne nå dette målet. Dette innebærer at også pedagogiske forskningsresultater

som kan virke inn på utdanningen av jurister vil bli drøftet. Det har de siste årene blitt foretatt omfattende forsking på pedagogiske utfordringer knyttet til rettsstudiet.[5]

6.2 Læringsmålenes betydning

Utgangspunktet for alt studiearbeid, er det samfunnsoppdraget studiet tar sikte på å oppfylle. Ut fra en forståelse av dette oppdraget, utformes et sett læringsmål for programmet. Disse læringsmålene skal samtidig oppfylle kravene vi finner i Nasjonalt Kvalifikasjonsrammeverk for vedkommende grad.

I neste omgang skal programmet fylles med emner som oppfyller disse målene. Emnene utstyres med egne læringsmål – sammen med ønskete synergieffekter skal disse emnemålene summere til programmets mål. Det er av stor betydning at emnene koordineres sånn at de sammen oppfyller programmets mål.

Emnenes læringsmål har på sin side betydning i flere retninger: De er bestemmende for det innholdet av kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse som forutsettes formidlet i emnets kurs, de er informasjon til studentene om hva de forventes å oppnå, de er bestemmende for hvilke undervisnings- og prøvingsformer emnet skal ha, de er nøkkelen til koordinering mellom emnets aktører – lærere, sensorer, studenter og så videre. Læringsmålene skal også formidle til arbeidslivet hvilken kompetanse kandidatene har. Det er av stor betydning at emnenes læringsmål identifiserer alle sider ved den kompetansen studentene forutsettes å ha når kurset er gjennomført og bestått.

6.3 Forholdet til arbeidsmarkedet

6.3.1 Innledning

Rettsstudiet har alltid hatt som formål å utdanne jurister til ulike yrker i samfunnet. I utgangspunktet var juristutdanningen en embetsmannsutdannelse. I stor grad var utdanningen også lagt opp til dette. Utdanningen var i stor grad rettet mot en de vanligste begynnerstillingene for jurister, særlig som dommerfullmektig.

I dag er arbeidsmarkedet for jurister svært sammensatt og det er vanskelig å peke på en bestemt karrierevei for jurister. Studiet må ta sikte på å gi de som uteksamineres et generelt faglig og akademisk nivå som setter dem i stand til å fungere i alle mulige juristfunksjoner, med tilstrekkelig erfaring, læring og eventuelt etterutdanning.

Ved en deling av studiet i en bachelordel og masterdel må en både vurdere yrkeskompetansen for de som tar mastergrad, og for de som tar en bachelorgrad.

---

[5] Sentral litteratur som også delvis bygger på undersøkelser av juristutdanningen i Bergen er Wilhelmsen og Strandbakken (red.) Juristutdanningens faglige og pedagogiske utfordringer, 2010 og Wilhelmsen (red.), Juridisk fagdidaktikk. Med vekt på studentenes læring, 2014.

6.3.2 Generalister og spesialister

Undersøkelser av hvilke krav og forventninger arbeidsmarkedet har til nye kandidater har vært gjennomført i flere sammenhenger. Det går mellom annet fram at man gjerne ønsker seg generalister, men gjerne slik at generalistene bør ha litt mer av akkurat det en selv steller med. Dette er ikke en realistisk tilnærming innenfor de rammene som ligger til grunn for studiet. De raske endringene i rettssamfunnet, både nasjonalt og internasjonalt innebærer at det er viktigere å sette dem i stand til å tilegne seg ny kunnskap og å nytte sin kompetanse på nye områder, enn å ha en målsetning om å lære dem "alt de trenger å vite". Det er liten grunn til å tvile på at nye masterkandidater med en god balanse mellom generell oversikt og mer dyptgående kompetanse innenfor et sentralt rettsområde, vil være bedre rustet til å forholde seg til et komplisert rettssystem i stadig endring, enn en masterkandidat med mer overflatisk kunnskap om flere rettsområder. Den metodiske kunnskap og innsikt studentene vil få gjennom dybdestudier av et mer begrenset rettsområde er en form for generalistutdanning, ved at det gir kompetanse i å forstå grunnstrukturene i rettssystemet og i å orientere seg i nye rettsområder og nytt rettskildemateriale.

Arbeidsgivere for jurister vil måtte lære seg å vurdere ikke bare kandidatenes karakternivå, men også deres fagprofil i forhold til den kompetansen de er interesserte i. Erfaringene fra reformen i 2003 tilsier at arbeidsmarkedet veldig fort innretter seg etter slike endringer – det tok mindre enn ett år før spørsmål om «oversettelse» av de nye karakterene praktisk talt opphørte (spørsmålene forekommer fortsatt, men nå er de oftest omvendt: «Hva tilsvarer 2,75 i vanlige karakterer?»).

6.3.3 Bachelorgrad som grunnlag for yrkeskarriere

En har liten erfaring med hvordan bachelorkandidater vil bli mottatt i arbeidsmarkedet. Det er i dag et lite antall studenter som har avsluttet tre års studier uten å fortsette i et masterprogram. De som ikke har oppnådd noen grad vil ha avgrensede muligheter for å kunne nyttiggjøre seg sin kompetanse på arbeidsmarkedet eller ved videre studier.

> En studie[6] av 2005-kullet viser at av 377 studenter som var meldt til eksamen for første gang i JUS111 Forvaltningsrett I høsten 2005, har 79 % fullført graden pr januar 2014. Normert fullføring var våren 2010. Kullet ble undersøkt nøye i november 2011, vi så da at 240 (63,7 %) hadde fullført. 15 hadde sluttet etter å ha fullført første studieår her, 22 sluttet etter å ha fullført andre studieår her, bare to sluttet etter å ha fullført mer enn to år.
>
> Den seneste studien[7] vi har av gjennomføring, gjelder kullet som startet i 2006, med normert fullføring våren 2011. Av 370 studenter som var meldt til eksamen i JUS111 Forvaltningsrett I for første gang høsten 2006, er det 263 (71 %) som har fullført pr januar 2013. Resultater fra tidligere studier, indikerer at noen flere vil fullføre.

Selv om få avslutter studiet etter fullført treårig studium i dag, kan det være behov for en "avstigningsplattform". Mange ville kunne vurdere dette på en annen måte dersom de fikk med seg en grad etter tre års studium. En kunne da unngå at studenter som sliter

[6] Lars Skjold Wilhelmsen
[7] Lars Skjold Wilhelmsen

med studiet, likevel ser seg tvunget til å gjennomføre masterdelen for å kunne få uttelling for det de allerede har gjennomført.

En bachelorgrad etter tre år innebærer ikke at man ikke senere kan ta en mastergrad. Noen studenter kan av ulike grunner ha bruk for å gjøre et avbrekk i studiet og ta mastergrad senere.

NOKUTs tilsynsforskrift (§4-2) krever bl.a. at "[s]tudiets relevans for arbeidsliv og/eller videre studier skal være tydelig".

Det går frem av uttalelser fra de institusjonene som utdanner bachelorer at disse blir godt mottatt i arbeidslivet. Med den bachelorutdanningen som er foreslått ovenfor framstår det som klart bachelorutdanningen vil gi en kompetanse som vil være svært nyttig i yrkeslivet, både i seg selv og i kombinasjon med andre utdanninger, enten på masternivå eller annen bachelorutdanning.

De som utdannes som bachelorkandidater etter denne planen vil ha den grunnleggende juridiske utdanningen som inngår som element i masterutdanningen. Ved å ta for eksempel tilleggsutdanning i forsikringsrett vil en bachelor kunne funger godt som saksbehandler i forsikringsselskaper. Tilsvarende vil spesialfag i sosial- og trygderett kunne føre til at vedkommende kunne fungere godt som saksbehandler i NAV-systemet. Samfunnet blir stadig mer komplekst og muligheten for utdanningskombinasjoner der jus på bachelornivå inngår vil kunne være av stor samfunnsmessig nytte. Ved siden av de allerede nevnte eksemplene kan en nevne eiendomsmeklere, eiendoms- og arealfag (eiendomsforvaltere), næringsrådgivere innenfor ulike sektorer, helsebyråkrater som kombinerer helsefag med bachelorgrad i jus osv.

En bachelorkandidat vil på den annen side mangle den evne til selvstendig og dyptgående analyse og til å vurdere komplekse og uklare spørsmål som kreves for de typiske juristyrker, som dommere, advokater, politi- og påtalemyndighet og som advokat. Ut over dette må det i hovedsak være arbeidsmarkedet og arbeidsgiverne selv som tar stilling til hvilken kompetanse som kreves for ulike stillinger.

"Kompetanse 2020: Universitetsutdanningenes synlighet og relevans og samfunnets behov" (utredning bestilt av UiB - levert i 2011) viser (figur 2.10, s.32) at etterspørselen av lavere grads kandidater i juridiske fag i perioden 2008-2030, vil ha en vekst på 81.7 %.

I undersøkelsen er det også foretatt intervju av arbeidsgivere i privat og offentlig virksomhet om vektlegging av kvalifikasjoner ved ansettelse. Resultatet viser minimale forskjeller mellom arbeidsgivere i privat og offentlig sektor. Rangeringen av kvalifikasjoner var slik tabellen viser (s.107).

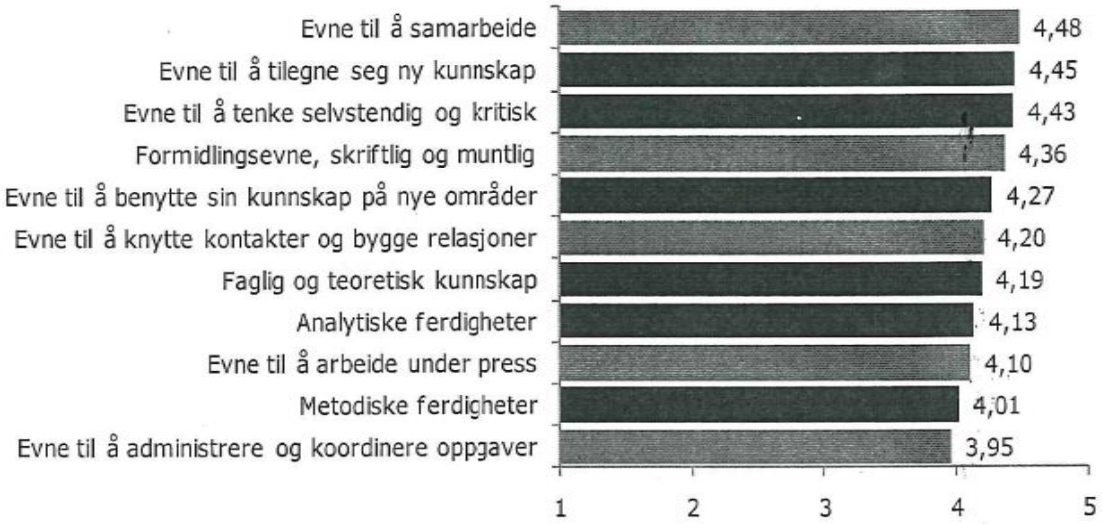

Skalaen har 1 som svært lite viktig og 5 som svært viktig.

Et tilleggspoeng fra intervjuene var at flere av arbeidsgiverne understreket «viktigheten av at kandidatene legger av seg den individualistiske prestasjonstanken de ofte er vant med fra studietiden. Kandidatene får i mindre grad eierskap til egne produkter i arbeidslivet og dette kan oppleves som utfordrende for mange» (s.106).

Nå i 2014 kom «Kompetansebarometer for NHO-bedrifter[8]», basert på en spørreundersøkelse til 5302 medlemsbedrifter med ulik størrelse og fra ulike næringer, og da kun i privat sektor. Av disse bedriftene er det bare 4 % som oppgir at advokater, jurister utgjør sentral kompetanse for bedriften i dag og/eller om fem år. Av de samme bedriftene er det 2 % som oppgir stor grad av behov for kompetanse innen samfunnsfag og juridiske fag[9] i dag eller antar å ville ha det om fem år.

På spørsmål om betydningen av visse evner og holdninger ved nyansettelse, ser bildet slik ut

[8] Kompetansebarometer for NHO-bedrifter, Hovedresultater fra en undersøkelse om kompetansebehov blant NHOs medlemsbedrifter i 2014. Arbeidsnotat 7/2014. (Undersøkelsen er gjennomført av NIFU)

[9] Samfunnsfag og juridiske fag er sammenslått i spørreskjemaet

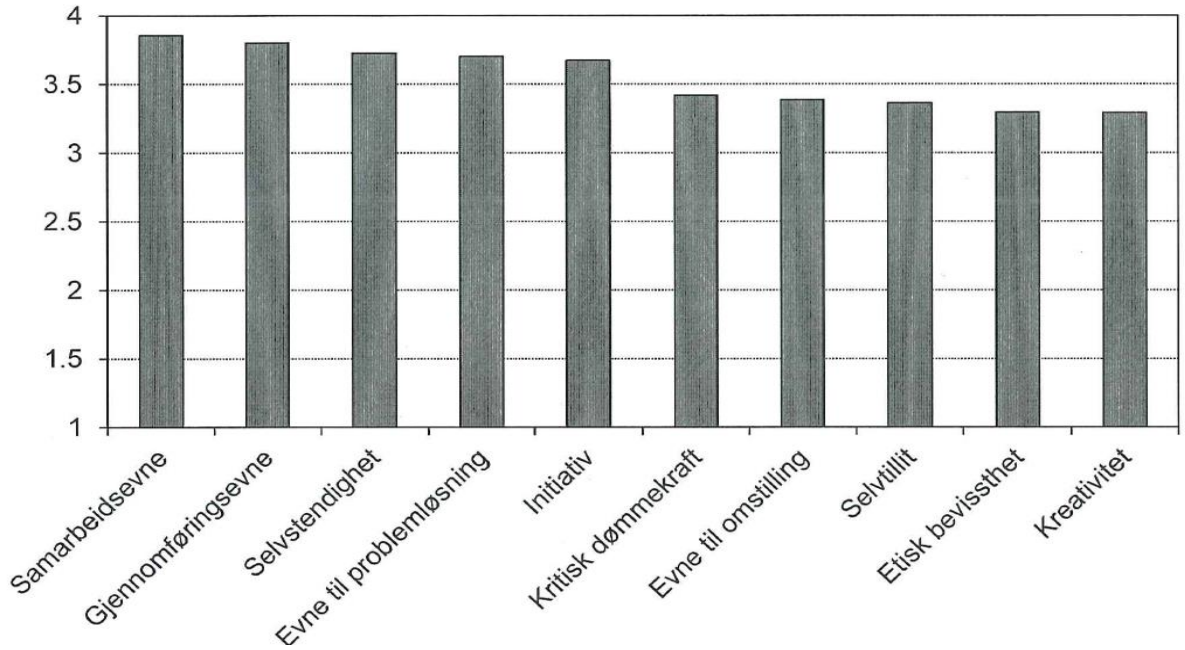

(4= stor betydning, 3= en viss betydning, 2=liten betydning, 1=ingen betydning)

Svar på et annet spørsmål, også knyttet til nyansettelse, rangeres ferdigheter i muntlig og skriftlig kommunikasjon på norsk høyt (3.2 og 3.5), bruk av IT-verktøy (3.1), kompetanse i fremmedspråk (2.5) og kjennskap til andre lands kultur (2.2). Blant fremmedspråkene får engelsk høyest skår. Deretter følger tysk og polsk.

Selv om spørsmålene i de to undersøkelsene ikke er like, så er det sammenheng mellom forventninger fra både privat og offentlig sektor i de to undersøkelsene.

Sammenholder man de kvalifikasjonene (evner, ferdigheter, kompetanse) arbeidslivet «forventer» med utkastet til beskrivelse av læringsutbytte for en bachelorkandidat, så er det stor sammenheng mellom disse. Noen av de ferdighetene som etterspørres finnes ikke i beskrivelsen av læringsutbytte, men i måten studiet er strukturert på, PBL og arbeidsgrupper, eller i obligatoriske arbeidskrav.

6.4 Samfunnsoppdrag, målsetning og utfordringer

Det juridiske fakultet har som oppdrag å utdanne kandidater som kan fylle samfunnets behov for juridisk ekspertise, på ulike nivå og i ulike funksjoner. Dette omfatter langt mer enn å gi studentene positiv kunnskap om gjeldende rettsregler eller å lære dem en mer eller mindre mekanisk anvendelse av gjeldende rett. Institusjonene har et ansvar for å utdanne jurister med høy faglig kompetanse som kan utøve en kritisk vurdering av rettslige spørsmål og bidra til utvikling av rettssystemet med sikte på å vareta borgernes rettssikkerhet, og en god økonomisk og sosial utvikling.

Rettsstudiet skal i løpet av et fem års studieløp sette studentene i stand til å orientere seg i rettssystemet og til å løse i utgangspunktet ukjente rettsspørsmål, på bakgrunn av et omfattende og komplekst rettsmateriale, som er i stadig endring. Utformingen av

studieplanen må ut fra dette ta sikte på utdanning av jurister med kunnskap og evne til å analysere og forstå sammenhengene i rettssystemet og sammenhengen mellom rett og samfunn, herunder hvilke virkninger rettslige regelverk og beslutninger i enkeltsaker har for samfunnsutviklingen, miljøet m.m.

Det har historisk ikke vist seg lett å komme frem til studieordninger og pedagogisk opplegg som gir de resultat en ønsker. Juristutdanningen har som det går fram ovenfor, vært gjenstand for omfattende diskusjon fra slutten av 1960-tallet til i dag, med stadig skiftende forsøk på å finne frem til grep for å styrke kvaliteten og å komme bort fra lav gjennomføringsprosent, store stryktall og frafall som preget studiet i store deler av denne perioden. Økende fokus på studiekvalitet og forventninger om studentkontakt og oppfølging har også satt den tradisjonelle modellen under press.

Ved den nye studieordningen ved UiB i 2003, ble det oppnådd en vesentlig bedring, og rettsstudiet er ikke lenger, tross enkelte utfordringer, et problemstudium som det hadde vært i tiårene før. Årsaken til dette var i stor grad at en var villig til en grunnleggende faglig og pedagogisk vurdering av studiet og å utforme en studieordning på grunnlag av kunnskap om hvordan studentene lærer best og en faglig vurdering av hva det er viktig å lære studentene i løpet av studietiden for å forberede dem på en yrkeskarriere som jurister.

Det er nokså innlysende at rettssystemet er for omfattende og komplisert til at det er realistisk at studentene kan sette seg inn i alle sider av dette gjennom studiet. Dette har også vært erkjent av de fleste, men det er mye som tyder på at en ikke har vært i stand til å ta konsekvensen av dette i tilstrekkelig grad.

I tillegg til at det ikke er mulig for studentene å lære alt, er retten også i så rask endring at en utdanning som legger hovedvekten på innlæring av positiv kunnskap, ville være foreldet etter kort tid. En utdanning som tar sikte på å dekke hele det rettslige spekteret ville måtte bli svært overflatisk og teknisk og av liten verdi med sikte på at kandidatene skal kunne fungere som jurister i mange år etter at de er ferdig utdannet. Målet med utdanningen må være å utstyre kandidatene med kunnskap, innsikt og ferdigheter som gjør dem i stand til å møte nye problemstillinger og til å tilegne seg ny kunnskap etter hvert som rettsreglene endrer seg, og også på andre områder enn de har studert.

Det kan ikke lenger være slik at det styrende målet for juristutdannelsen skal være å sette nyutdannede jurister i stand til å fungere som dommerfullmektiger. Juristutdannelsen skal selvsagt utdanne fremtidige dommere nettopp gjennom å utdanne dyktige jurister som håndterer juridisk argumentasjon og metode på et høyt nivå, og derfor er i stand til å tilegne seg, og anvende, ny kunnskap. Men omfattende «paratkunnskaper» i prosess, strafferett og praktiske rettsfelt for øvrig, vil i dag, etter komiteens oppfatning, ikke være forenelig med å kunne utdanne jurister med tilstrekkelig forståelse for det metodiske håndverket som de trenger i vidt spekter av mulige juridiske yrkeskarrierer.

Ved en eventuell deling av studiet i et bachelorprogram og et masterprogram vil det oppstå spørsmål både om hvilken virkning dette vil ha for utdanning av de som oppnår mastergrad og dermed «full juristutdanning» og om hvilken kompetanse de som oppnår bachelorgrad i rettsvitenskap må ha for å kunne fungere i yrkeslivet på en god måte. I den videre fremstillingen vil en først drøfte spørsmålet om hvilke virkninger en deling av studiet vil ha for utdannelsen av masterkandidater. Spørsmålet om hvilken plass eller funksjon bachelorutdanningen vil ha i å skaffe samfunnet rettslig kompetanse er drøftet i kapittel 6.3.3.

Tradisjonelt har juristutdanningen ikke vært innrettet mot en forskerkarriere. Studiet har i hovedsak vært innrettet mot å gi en utdanning for sentrale juridiske profesjoner og lagt mindre vekt på mer akademiske ferdigheter. En av årsakene til de vedvarende problemene med å rekruttere forskere i rettsvitenskap ligger nok her. Selv om dette har endret seg noe blant annet ved innføring av masteroppgave, vil behovet for at utdannelsen også tjener som en forberedelse til en forskerkarriere, være et viktig moment i utformingen av studieordningen.

6.5 Vurdering av dagens studiestruktur.

Studiereformen i 2003 var et viktig steg fremover i moderniseringen av rettsstudiet. Det skjedde en viktig sanering av antallet fag og en oppnådde langt på vei en konsentrasjon av studiet om grunnleggende fag. Det skjedde også en vesentlig styrking av internasjonaliseringen ved at EU/EØS-rett og europeiske menneskerettigheter kom inn i studiet og ble sett i sammenheng med nasjonal regeldannelse og rettsprinsipper. Valgfriheten og mulighetene for å studere i utlandet ble også styrket. Pedagogisk skjedde det store fremskritt, særlig på de første tre årene av studiet gjennom gruppeundervisning, vesentlig styrking av skrivetreningen og tilbakemelding på skriftlige arbeider og en gjennomført problemorientert undervisning. Alt tyder på at de kandidatene som utdannes tas vel i mot i markedet og konkurrerer godt med studenter fra andre studiesteder.

Likevel må en slå fast at den nåværende studieordningen ikke fullt ut tar konsekvensen av de utfordringene som er nevnt ovenfor. En henger også her for mye igjen i målsettingen om å gi studentene bredest mulig kunnskap om gjeldende rett. Selv med reduksjon av antallet fag, fører dette til at det blir for lite plass til virkelig fordyping i noe fag. De største emnene er på 4. studieår med JUS243 Alminnelig formuerett på 20 studiepoeng og JUS241 Strafferett og JUS242 Rettergang med det samme. Dette er likevel ikke nok til en virkelig faglig fordypning i disse omfattende emnene. Emnene på de tre første årene er mindre; fra 8 – 17 studiepoeng. Dette kan heller ikke gi grunnlag for sterk faglig fordypning, men dreier seg om å tilegne seg grunnleggende kunnskap i de enkelte emnene og å lære seg vesentlige deler av rettssystemet i bredden.

En legger fremdeles opp til å lære alle studentene i det vesentlige det samme fagstoffet og gir for liten valgfrihet sett i forhold til det brede kompetansebehovet som skal dekkes. Det fører til at det er relativt få studenter som studerer viktige fag som for eksempel

skatterett, selskapsrett, opphavsrett, trygderett og markeds- og konkurranserett, siden disse fagene ikke inngår i de obligatoriske emnene. Av 300 studiepoeng totalt i graden, er 60 studiepoeng valgfrie, inkludert skriving av en masteroppgave. Altså er 240 studiepoeng dekket av obligatoriske fag. De kandidatene som utdannes har således i hovedsak lært de samme fagene, og mangler stort sett kunnskap om de samme fagene. Samfunnsmessig ville det være en fordel med større valgfrihet, slik at det vil uteksamineres noen kandidater med kunnskap i alle de viktige fagene som det i dag ikke er plass til innenfor det obligatoriske studiet.

Bologna-modellen legger opp til at grunnstudiet deles i to sykluser, der bachelordelen bringer kandidatene til et høyt kunnskaps- og ferdighetsnivå, og der masterdelen skal gi studentene evne til analyse og selvstendig problemløsning. Ved det «integrerte masterprogrammet» i rettsvitenskap, har en gjennomført den første syklusen, men den går over 41/2 år. Det eneste grep som er gjort for å gi studentene trening i mer selvstendig akademisk arbeid og analyse er masteroppgaven som kommer på siste semester, og uten at den foregående delen av masterstudiet har forberedt studentene på dette.

Valgemnene på til sammen 30 studiepoeng etter dagens ordning, innebærer ikke noen fordypning eller skjerping av det faglige nivået, og må regnes til den første syklusen. Det er emner som studeres i beste fall på samme nivå som de andre emnene på studiet. Det legges ikke mer pedagogisk innsats i disse enn i de obligatoriske fagene, snarere tvert imot. Spesialemnene på det siste studieåret og masteroppgaven blir oftest et studium av enkeltområder uten en samlet plan som gir den faglige fordypningen som hadde vært mulig med en mer samlet plan for det siste året, med mindre studentene selv tar valgemner som henger sammen og skriver masteroppgave innenfor det samme temaet.

Den mest vesentlige svakheten ved den nåværende studieordning er således at det ikke skjer en tilstrekkelig progresjon i kravene og intensiteten i studiearbeidet de to siste årene. Studiet foregår i alle fagene ved lesing av litteratur som stort sett dekker læringskravene og studium av lovgivning og rettspraksis. Det er også en svakhet at det ikke godt nok skjer en tilfredsstillende faglig eskalering av nivået (progresjon) gjennom studiet. Studiet preges fremdeles av den tradisjonelle oppfatningen at alle fag skal læres på samme nivå, uansett om emnet er på første eller siste studieår. Dette fører til stort press i starten av studiet, og for lite intensitet mot slutten. En opererer for eksempel langt på vei med det samme sideantall litteratur pr. studiepoeng gjennom hele studiet. Ved at det legges mye opp til innlæring av positivt stoff i de ulike emnene, blir det også lite variasjon og liten grad av klart forskningsbasert undervisning der studentene introduseres for forskningsfronten i et emne.

Ved å holde på en enhetlig utdanning gjennom hele studiet har en mistet den progresjonen og utvikling i målsetning, studieform og studieintensitet som delingen i ulike sykluser i samsvar med Bologna-modellen skal skje mellom bachelordelen og masterdelen av studiet.

Det mest presserende reformbehovet på studiet er derfor å styrke kvaliteten på de to siste årene av studiet, masterdelen. For å få dette til vil det også være nødvendig å gjøre tilpassinger på de tre første årene.

Som det er pekt på ovenfor mener komiteen at fagsammensetningen de tre første årene ikke er optimal i forhold til de problemstillinger som møter de ferdige kandidatene i praksis i dag. Dette vil vi komme tilbake til ved drøftelsen av hvilke fag som bør inngå i de tre første årene av studiet nedenfor.

6.6 Krav til en fremtidsrettet studieordning

6.6.1 Innledning

På grunnlag av drøftelsen ovenfor om hvilke krav som må stilles til fremtidens jurister og de utfordringer fremtidens jurister må ventes å stå overfor, vil vi i dette kapitlet drøfte hvordan en studieordning bør utformes for å vareta disse hensyn best mulig.

6.6.2 Endringskompetente kandidater – livslang læring

Et viktig utgangspunkt er at omfanget av rettsstoffet og kompleksiteten i rettssystemet fører til at det er helt urealistisk å ha som målsetning at studentene skal tilegne seg kunnskap om alle rettsområder. Studiet må konsentreres om sentrale rettsområder, og også innenfor disse må det skje en konsentrasjon mot de sentrale og grunnleggende prinsippene og reglene.

Også den raske endringstakten i samfunnet og rettssystemet tilsier at en legger noe mindre vekt på innlæring av aktuelt positivt rettsstoff og mer vekt på grunnleggende problemstillinger, det en gjerne kaller jussens dypstrukturer. Grundig utdanning i grunnleggende rettslige problemstillinger vil være en viktig ballast for å kunne møte endringer i rettssystemet. I tillegg må det legges stor vekt på metodiske spørsmål og rettslig argumentasjon, og evne til å sette seg inn i nye rettsområder og problemstillinger.

Fremtidens jurister vil sannsynligvis trenge stor kompetanse i å kunne møte raske endringer og tilegne seg og utvikle ny kunnskap og innsikt som er nødvendig for å tilpasse seg utviklingen – det en kan kalle *endringskompetanse*, eller evne til livslang læring. Målsetningen med studiet kan ikke være å gi studentene kunnskap for resten av livet, men et grunnlag for livslang læring, tilpasset de raske endringer som skjer, tilgangen på informasjon og litteratur og som grunnlag for utvikling av et høykvalitets etterutdanningstilbud, der universitetene også må spille en rolle.

Dette reiser store utfordringer både faglig og pedagogisk. Det vil både reise seg spørsmål om hvilke fagområder som gir det beste grunnlaget for å forstå og å kunne anvende rettssystemet og om hvilken metodisk opplæring og trening som etter endt studium, best vil sette studentene i stand til å orientere seg i og bruke det til en hver tid foreliggende rettsmaterialet for identifisering, drøfting, analyse og løsning av rettsspørsmål.

Tidligere diskusjoner om studieordning har i stor grad blitt en diskusjon om hvilke fagområder det er viktig eller nødvendig at nye kandidater har kjennskap til når de er ferdige med studiet. *Studieordningskomiteen mener det mest sentrale spørsmålet er hvilke grunnleggende kunnskaper og metodiske ferdigheter nye kandidater må ha for å kunne fungere godt som jurister i et langt yrkesliv, basert både på evne til egen læring og adekvat etter- og videreutdanning.* Valget av hvilke fagområder som skal studeres som en del av det obligatoriske studiet må først og fremst ta sikte på å bygge opp under utviklingen av disse ferdighetene. Dette grunnsynet lå også til grunn for den forrige reformen, men det er likevel etter komiteens oppfatning mulig og nødvendig å styrke det metodiske elementet i utdanningen. I forlengelsen av dette ligger også en oppgave for fakultetet til å utvikle måter å sikre at forskningsresultater blir gjort tilgjengelig for ferdige kandidater, også gjennom et etterutdanningstilbud.

6.6.3 Et dynamisk studieprogram

Det vil også være viktig å ha en studiemodell som gjør det mulig å foreta endringer av innholdet i studiet i takt med utviklingen og som lett kan tilpasses den faglige utviklingen og nye utdanningsbehov som oppstår. Det er allerede i dag grunn til å spørre om dagens faginnretning og faginnhold er tilstrekkelig fremtidsrettet og om den fremmer den kompetansen hos jurister som samfunnet vil trenge i fremtiden. Allerede fra innføringen av studieordningen av 2003 til i dag har det skjedd rettslige og samfunnsmessige endringer som har ført til eller tydeliggjort, behov for å vurdere fagsammensetningen på ny. Som pekt på ovenfor vil fremtidens jurister sannsynligvis stå overfor enda raskere endringsprosesser. I et samfunn i rask endring vil det være viktig å ha en studieordning der det faglige innholdet enkelt kan tilpasses utviklingen uten omfattende endringer i studieplanen.

6.6.4 Generalistutdanning eller spesialistutdanning?

Det er også grunn til å reise spørsmålet om alle de uteksaminerte juristene bør ha lært i hovedsak de samme fagene, eller om en måte å møte samfunnets behov for ekspertise på ulike felt, tilsier at de som utdannes som jurister bør eller kan ha kunnskap på ulike områder, med en grunnleggende felles faglig og metodisk plattform. Etter komiteens mening tilsier både pedagogiske og samfunnsmessige hensyn at en går bort fra tanken om at alle nyutdannede kandidater skal stille med kunnskap om de samme fagene, og i hovedsak mangle kunnskap om de fagene som ikke er del av den obligatoriske studieplanen. Det enorme omfanget rettssystemet har fått, fører til at studentene ikke får trening i grundige studier av noen fagfelt, dersom de skal lære noe om alt. Samfunnets og arbeidslivets behov for grundig kompetanse innenfor viktige fagområder vil heller ikke bli dekket med en slik målsetting. Samfunnet har for eksempel behov for eksperter i fag som skatterett, arbeidsrett eller miljørett, men det er lite rasjonelt at alle jurister som utdannes studerer disse fagene, i alle fall ikke på et avansert nivå. Siden det ikke vil være plass til alle fagene innenfor rammene av en studieordning av realistisk lengde, vil mangelen på spesialisering også føre til at det er mange viktige fag der det ikke drives dyptgående utdanning. Dagens spesialemneordning er ikke tilstrekkelig til å bøte på dette.

Strategien for å møte den utviklingen som er beskrevet i kapittel 4 ovenfor, må være å rette studiet mot de sentrale eller grunnleggende elementene i rettssystemet og å utvikle metodisk bevissthet og kunnskaper som gjør de ferdige kandidatene i stand til å sette seg inn i nye rettsområder og rettslige problemer som de vil møte i sitt yrkesliv. For å gi kandidatene større grad av endringskompetanse enn fortidens og dagens jurister må det legges større vekt på studentene sin evne til å sette seg inn i nye rettsfelter og skaffe seg tilstrekkelig informasjon og innsikt på egen hånd. Det er også viktig å utvikle faglig, verdimessig og etisk bevissthet i forhold til utvikling av rettssikkerhet og rettens betydning i samfunnet. Dette kan ikke løses ved å legge til et eller flere emner i metode. Det kreves at de enkelte emnene får et annet innhold med vekt på de grunnleggende og metodiske problemstillingene emnet reiser.

En må legge til rette for at studentene kan få en reflektert og bevisst holdning til hva som er gangbar juridisk argumentasjon nasjonalt og internasjonalt. I tillegg må studentene få trening i håndtering av konkret rettsstoff som lovgivning, rettspraksis og andre rettskilder. Det er også selvsagt nyttig at studentene lærer rettsområder som mange av dem vil møte på i praksis, enten direkte eller fordi de danner grunnlaget for å forstå andre rettsområder. Studiet må ha et innhold som oppfattes som tidsrelevant. Målet må være at studentene i løpet av studiet tilegner seg kunnskaper, innsikt, analytiske evner, holdninger og ferdigheter som kan ha en varig verdi og hjelpe dem til å kunne orientere seg både i forhold til ny utvikling innenfor kjente rettsområder og i forhold til rettsområder som de ikke har studert på universitetet. En slik målsetting eller strategi for rettsstudiet vil ha virkninger for fagsammensetningen på studiet og for den pedagogiske tilnærmingen.

6.6.5 Syklusmodellen: Generell bachelorgrad, spesialisert mastergrad

Komiteen foreslår en deling av studiet i to sykluser, der studentene først får en utdanning i bredden i rettssystemet med sentrale rettsområder, metode og rettslig argumentasjon, etter de samme linjer som på dagens tre første år. Deretter følger en toårig del der studentene kan fordype seg i et faglig mer avgrenset område, kombinert med en grundig utdanning og trening i rettslig metode og rettslig argumentasjon. Studiet bør med andre ord deles i en del der studentene tilegner seg den grunnleggende felles kunnskapen og forståelsen, og en del som tar sikte på å utvikle evnene til selvstendig arbeid med faget på grunnlag av et komplekst rettskildebilde. Dette siste krever at studiet konsentreres til en mer avgrenset faglig sektor. En slik faglig deling eller disponering, er ikke avhengig av en formell organisatorisk deling.

Ved en slik deling vil det tydeliggjøres at det er ment å være en nivåforskjell i studiet. I dag fremstår hele studiet som et enhetlig studium, der det nok er en viss faglig progresjon fra 1. året til 5. året, men der det likevel ikke er noe brudd eller endring i måten det studeres på eller i faglig ambisjonsnivå mellom de tre første og de to siste årene på studiet, slik det er gjort rede for ovenfor. Dagens studium bygger på forestillingen om at alle de fem årene er på masternivå, men dette er selvsagt ikke uttrykk for en realitet. Det er ikke mulig de første årene å bringe studentene til det

faglige nivået som følger av kvalifikasjonsrammeverket for mastergraden. Selv om det er bygget inn en viss faglig progresjon der studentene utvikler sin kunnskap og forståelse gjennom studiet fra år til år, kan det reises spørsmål om kravene i kvalifikasjonsrammeverket også er oppfylt ved slutten av masterstudiet.

Studiet må totalt sett legges opp slik at alle studentene gjennom den første fasen tilegner seg kunnskap om de fagene alle som skal fungere som jurister i det norske samfunnet må beherske. Fase to må være et mer avansert og dyptgående studium av enkelte rettsområder og av metodiske og prinsipielle spørsmål på et høyere nivå, med sikte på å utvikle større selvstendighet, der de blir vant til aktiv bruk av rettskildene og til å analysere rettsspørsmål fra en rekke ulike perspektiver. Dette må føre frem til gjennomføring av et selvstendig arbeid i form av masteroppgave.

Målet med masterstudiet kan ikke være at studentene skal lære alt i alle fag, men at de får forskningsbasert utdanning på et høyt nivå innenfor de fagene de velger å studere. Gjennom at studentene studerer flere fag som har en indre sammenheng gjennom masterstudiet, vil det være mulig å gi studentene både en rimelig bred kompetanse av høy kvalitet og en dyptgående forståelse av sammenhengen i rettssystemet.

6.6.6 Flere alternative fordypningsstudier

En ordning med ulike linjer på masterprogrammet vil føre til at de ferdige masterkandidatene vil få ulike tyngdepunkt i sin kompetanse, men de vil da ha en tyngre kompetanse innenfor de fagene de har studert på masterdelen, enn de ville hatt om de skulle studere flere fag. Gjennom en slik ordning vil det være mulig å utdanne et kull masterkandidater som samlet sett har et bredere kompetansefelt enn dagens kull, men der hver enkelt kandidat vil kunne ha noe mindre kompetanse på noen felt enn det dagens masterkandidater har.

Dette vil føre til at samfunnets behov for juridisk kompetanse innenfor ulike felt blir dekket bedre enn i dag gjennom utdannelsen. En vil for eksempel kunne få ut en stor gruppe kandidater som har tyngre kompetanse i strafferett og straffeprosess enn i dag og som kan gå inn i stillinger i politiet eller påtalemakten, mens andre kandidater vil ha svakere bakgrunn i nettopp dette faget fra studiet, men har tyngre kompetanse i andre fagfelt som forvaltningsrett eller kontrakts- og selskapsrett, og kan gå inn i yrker hvor dette er relevant kunnskap. Det vil selvsagt kunne være en utfordring å få til balanse mellom tilbud og etterspørsel innenfor ulike fagområder, men det må tas sikte på at alle som uteksamineres som masterkandidater må kunne fungere som jurister på et hvilket som helst område og kunne tilegne seg den kunnskapen som trengs der – den felles metodiske og faglige plattformen skal sette dem i stand til det.

6.6.7 Kilde- og litteraturtilgang påvirker juristers arbeidsmåte

Ved en slik studiemodell som skissert vil de uteksaminerte kandidatene være bedre i stand til å tilegne seg ny kunnskap om spørsmål som ikke er dekket i studiet, enn med dagens studieordning. De må gjennom studiet få øvet opp evnen til å følge med i

rettsutviklingen og oppdatere kunnskapen. Selvstendig arbeid i studiet, herunder aktiv og kritisk kildebruk, vil være en god forberedelse til dette.

I dag er rettskilder og litteratur tilgjengelig på en helt annen måte enn tidligere. Dette påvirker i stor grad juristers arbeidsmåte og gjør det mindre viktig med konkret «paratkunnskap», for eksempel om rettspraksis på et bestemt område. Dette bør også påvirke innholdet i studiet i retning av å gjøre kandidatene bedre i stand til å utnytte det overveldende rettsmaterialet de vil møte i praksis. Problemet for dagens jurister er ikke å få tak i litteratur, rettskilder og annet materiale, slik det gjerne var for noen tiår siden, men å klare å orientere seg i det overveldende materialet de kan få tilgang til, og å trekke ut og anvende den relevante delen av dette. Dette krever større vekt på evne til aktiv og kritisk kildebruk og noe mindre vekt på positiv kunnskap som en i dag lett kan skaffe seg ved bruk av elektroniske ressurser. Det har blitt enklere både å oppdatere kunnskap om konkrete spørsmål og å foreta dypere studier av områder som en ikke tidligere har kunnskap om. Det er nødvendig å trene studentene til å forholde seg til litteratur og rettskilder gjennom hele studiet.

6.6.8 Behovet for tverrfaglighet

Det har alltid vært en utfordring for jurister hvorledes de skal forholde seg til den virkeligheten som rettsreglene regulerer. I dagens teknologiske kunnskapssamfunn er dette en klart større utfordring enn noensinne. Spørsmålet om høyspentledninger øker faren for kreft hos naboer, om gjerningsmenn er strafferettslig tilregnelige, hvordan reglene om ansvar for eller sanksjoner mot utilregnelige gjerningsmenn bør utformes, eller om økonomiske eller markedsmessige vurderinger fører til at det foreligger brudd på konkurransereglene eller hva kapitaliseringsrenten bør være, er bare noen få eksempler. I forbindelse med utforming av regelverk vil det ofte trenges omfattende økonomisk eller sosiologisk kunnskap for å kunne vurdere samfunnsmessige og økonomiske virkninger av ulike reguleringsformer. Ofte brukes sakkyndige, men det er viktig at juristene har tilstrekkelig kompetanse til å kunne kommunisere med sakkyndige fra andre fagområder enn sitt eget.

Fra slutten av 1800-tallet og utover fikk jurister også en grunnleggende utdanning i samfunnsøkonomi, senere også i rettsosiologi. Slike fag har gått ut av studieordningen i Bergen. For å styrke juristenes evne til å kommunisere med andre faggrupper og å vurdere virkningene av rettsreglene og av konkrete avgjørelser er det nødvendig å innføre et emne som knytter sammenhengen mellom jus og virkelighet. De siste tiårene har rettsøkonomien og atferdsøkonomien utviklet analyseverktøy for effekten av rettslige ordninger og rettslige beslutninger, som ikke tidligere var tilgjengelige. Et moderne rettsstudium må gi studentene forståelse for dette og andre typer tilgjengelige verktøy for å forstå sammenhengen mellom rettssystemet og den virkeligheten det skal regulere.

6.6.9 Pedagogisk opplegg, litteraturtilfang mv.

Studieopplegget, både for bachelor- og masterdelen, setter studentenes læring i fokus basert på problembasert læring med sosial konstruktivisme som grunntanke for læringen. Detaljer om undervisnings- og læringsopplegg, bruk av teknologi, tilbakemeldinger på utført læringsarbeid og vurderingsformer må tas opp i utformingene av de enkelte fag og samlet underbygge læringsutbytte for hver av de to syklusene. I denne sammenhengen kan man vurdere parallellstudium av fag for bedre å fremme integrasjon mellom fag. Dette vil kreve samarbeid mellom de fagansvarlige for utformingen av læringsaktiviteter og vurderingsopplegg som understøtter et integrert fagopplegg.

Læringsprosessen for studentene må baseres på pedagogiske metoder som ut fra erfaring og pedagogiske forskningsresultater gir god effekt. Studieopplegget er basert på problembasert læring med sosial konstruktivisme som grunntanke for læringen. Detaljer om undervisnings- og læringsopplegg, vurderingsformer og bruk av teknologi må tas opp i utformingen av de enkelte emnene og underbygge beskrevet læringsutbytte for de to syklusene. I denne sammenhengen kan man vurdere parallellstudium av emner, noe som vil kreve bevisst samarbeid mellom de emneansvarlige for utforming av læringsaktiviteter og vurderingsopplegg som støtter et integrert studieopplegg av emner.

Det nåværende opplegg med arbeidsgrupper knyttet til problemoppgaver, skriving av oppgaver med tilbakemelding i kombinasjon med forelesninger og seminarer, vil fortsatt være det som legges til grunn for bachelordelen i det nye opplegget. For masterdelen vil det ut fra formulert læringsutbytte, stilles større krav til studentene, og kombinasjonen av undervisnings- og læringsaktiviteter må understøtte dette. Se videre kapittel 9.2 Undervisnings- og læringsaktiviteter i linjefordypningen.

Studiet er i dag preget av klart avgrenset litteratur, som i stor grad blir oppfattet som «pensum», selv om det formelt ikke er det. Litteraturen skal være publisert semesteret før kurset går, bare nødvendige endringer kan gjøres senere – og senest fire uker før kursstart. Dette gir liten mulighet for lærere å trekke inn nytt materiale i studiet i form av artikler som tar opp aktuelle problemstillinger eller drøfter generelle problemstillinger på et høyt nivå. Pensumlitteraturen er avgrenset til 30-35 sider pr. studiepoeng gjennom hele studiet. Dette fører til at studentene ikke får noen trening i å orientere seg i omfattende litteratur og kildetilfang, eller blir presentert for ulike synspunkt. De får således liten og ingen trening i å skille det vesentlige fra det uvesentlige og trekke ut det som er relevant fra et større materiale. Mange studenter har ingen erfaring med å søke etter litteratur eller andre kilder før de starter arbeidet med masteroppgaven siste semesteret på studiet, selv om det gis tilbud om kurs i dette på

første studieår. Forskningen viser at i dag er studenters viktigste informasjonskilder Google og Wikipedia.[10]

Denne situasjonen kan motvirkes ved oppheving eller vesentlig heving av sidetallsgrensen for litteratur og ved at emneansvarlige fikk mulighet til å legge inn f. eks. 20 % av litteraturen ved semesterets start. Det må være en målsetting at det på alle emner skal finnes artikler eller annet materiale som trekker opp linjer eller tar opp generelle problemstillinger som kan fungere som inspirasjon eller «øyeåpnere» for studentene i forhold til fagets betydning eller generelle problemstillinger. På masternivå må det legges opp til at studentene ikke bare skal gjennomgå et ferdig fastlagt pensum, men skal lære seg å forholde seg til rettskilder og materiale som ikke er tilrettelagt for dem gjennom lærebøker eller på annen måte. De formelle hindrene som nå fins for en slik innretning, vil måtte tas opp vis a vis UiB sentralt i den grad sentrale forskrifter ved UiB er til hinder for en slik ordning.

En omlegging slik som skissert vil gjøre det lettere å tilpasse utdanningstilbudet til en virkelighet i endring. En ville kunne tilby nye kurs på de to siste årene, uten å ta bort noe av det gamle. Tilsvarende kan man ta bort noe gammelt som ikke lenger oppfattes relevant eller viktig nok til å forsvare en plass i studiet, uten at dette må erstatte det med noe annet.

7 Utforming av en ny studieordning. Oversikt

7.1 Hovedlinjer og hensyn

De faglige og pedagogiske hensyn og de momenter som er presentert ovenfor taler etter komiteens mening for en overgang til en studiemodell der studiet blir delt i to sykluser, der en de tre første årene tar sikte på å gi studentene tilstrekkelig kunnskap om grunnleggende og sentrale deler av det nasjonale og internasjonale rettssystemet og evne til å anvende det de har lært på et nivå som tilsvarer kvalifikasjonsrammeverket for en bachelorgrad anvendt på rettsstudiet. De to siste årene må studiet innrettes mot fordypning med sikte på evne til selvstendig analyse og akademisk nivå som fyller kravene i kvalifikasjonsrammeverket for mastergrader. Ordningen med et integrert masterprogram basert på en forestilling om den samme faglige ambisjonen gjennom hele studiet lar seg ikke forene med de krav kvalifikasjonsrammeverket stiller til en mastergrad. Det er helt illusorisk at studentene på de første studieårene skal kunne nå det nivået kvalifikasjonsrammeverket for mastergrad innebærer, samtidig som kvalifikasjonsrammeverket for bachelorgrad ikke stiller strenge nok krav for de to siste årene.

Gjennom en deling av studiet i to «etapper» der studentene først tilegner seg de sentrale og grunnleggende fagene i rettssystemet og de prinsippene og verdiene rettsreglene

[10] Bacsich, P. & Pepler, G.(2013): Learner Use of Online Content: implications for teachers. I Sulton, B. & Basiel. A.(eds): *Teaching and Learning Online; New Models of Learning for Connected World*. Vol 2. Routledge

bygger på, og deretter involveres i mer selvstendig og dyptgående studier, kan en oppfylle de kravene kvalifikasjonsrammeverket stiller. Målet med fordypningsstudiet er ikke først og fremst å gjøre studentene til spesialister i et bestemt område. Fordypningen vil være et middel brukt med sikte på å heve studentens generelle faglige og akademiske nivå.

I forhold til dagens studiestruktur er det først og fremst på «masterdelen» de to siste årene en trenger å styrke studiekvaliteten vesentlig, slik det er gjort rede for ovenfor. For å kunne få til den ønskede konsentrasjon og fordypning, er det også nødvendig å utforme studiet de tre første årene slik at det kan danne et grunnlag for et slikt studium. Grunnleggende fag som forfatningsrett, strafferett, erstatningsrett, forvaltningsrett, tingsrett, kontraktsrett, selskapsrett og sivil rettergang ville utgjøre hovedpilarene i dette studiet, ved siden av rettslig metode, rettshistorie, komparativ rett, etikk og et fag som knytter sammenhengen mellom jus og virkelighet, se nærmere om hvilke fagområder som arbeidsgruppen mener bør vil inngå i bachelorprogrammet nedenfor. Dette vil forberede studentene for mer dyptgående studier på masterdelen, og vil også gjøre dem kvalifiserte for å løse juridiske arbeidsoppgaver på ulike nivåer i samfunnet og treffe beslutninger på grunnlag av bred vurdering av jus og faktum. Det vil på bachelordelen bli lagt vekt på å få frem sammenhengene i rettssystemet og de metodiske problemene i langt større grad enn i dag.

Masterprogrammet kan da bestå av en faglig fordypning på 60 sp (to semester), der studentene samlet studerer for eksempel fag som strafferett og straffeprosess, forvaltnings- og forfatningsrett eller formuerett (økonomisk rett), ved en meny av emner som settes i sammenheng og studeres i en bestemt rekkefølge. I tillegg bør det være et semester (30 sp) der studentene kan studere mer enkeltstående fagområder som for eksempel EU- og EØS-rett og folkerett, miljø- og ressursrett, havrett, eller videregående studier i fag som også har vært en del av bachelordelen, for eksempel erstatningsrett, menneskerettigheter, «personrett» m.m. Her vil menyen kunne tilpasses områder hvor fakultetet til enhver tid har sterke fagmiljøer som kan tilby forskningsbasert undervisning og i forhold til utviklingen i samfunnets behov for kompetanse. Disse fagene vil kunne settes i sammenheng med «linjevalget» på de to første semestrene, men kan også studeres som mer frittstående emner. De kan også forsyne bachelorer med spesialkompetanse innen smalere felter.

Det siste semesteret (30 sp) av masterprogrammet vil normalt brukes til skriving av masteroppgave. Det vil være en fordel å kunne koble masteroppgavetemaet til de emnene studentene har studert på fordypningslinjen eller spesialemnene, men komiteen har ikke sett det som nødvendig eller tjenlig å innføre noen obligatoriske krav om at emnet for masteroppgaven skal være knyttet til fordypningslinjen eller spesialemnene studenten har valgt. Det viktige er at masterprogrammet må innrettes på å forberede studentene på arbeidet med å skrive masteroppgave på en helt annen måte enn det som er tilfellet i dag.

Det sentrale er etter komiteens mening at det gjennom de to siste årene legges opp til mer dyptgående og grundige studier enn det er rom for i et studium som tar sikte på at studentene skal lære mange fag til samme nivå. Målet med dette er ikke først og fremst at studentene skal bli eksperter i det fagområdet de velger å studere på masternivået. Hovedformålet er at det gjennom et konsentrert studium av bestemte områder blir mulig å trene studentene i mer selvstendig og grundig behandling av rettsspørsmål, noe som vil ha betydning også når de arbeider med rettsspørsmål på andre områder. Selv om dette er viktigere enn at de blir «eksperter» på det området de velger å studere, vil komiteen peke på at fakultetet gjennom en slik ordning også ville kunne produsere kandidater med grundigere kunnskap innenfor sentrale rettsområder der samfunnet trenger kompetanse, enn det som er mulig etter dagens ordning.

Det er viktig at det pedagogiske opplegget på masterdelen blir utformet med sikte på å utvikle denne til et mer selvstendig og kildeorientert studium enn det en kan oppnå med lesing av oversiktslitteratur, forelesninger og noen seminarer. Komiteen vil komme tilbake til dette under drøftelsen av utformingen av masterprogrammet.

De to syklusene i studiet, slik de er fremstilt ovenfor, vil til sammen utgjøre et hele, der studentene gjennom bachelorprogrammet får grundig kunnskap og innsikt i de mest sentrale eller grunnleggende fagene i rettssystemet, rettslig kildebruk og argumentasjon og rettens rolle i samfunnet. Gjennom masterprogrammet, som vil bygge på bachelorgraden, får kandidatene en mer dyptgående faglig og metodisk utdanning, innenfor et sentralt fordypningsemne og et mer avgrenset spesialemne, samt et selvstendig arbeid i form av masteravhandlingen. Masterprogrammet vil bygge på bachelorgraden og forutsette den kompetansen denne har gitt studentene. Slik sett vil bachelordelen og masterdelen til sammen fremdeles representere en helhetlig juristutdannelse.

8 Forslag til studieplan for de tre første studieårene. Bachelorprogram

8.1 Innledning

Komiteen har, som nevnt ovenfor, kommet til at for å kunne gi et råd med hensyn til om studiet bør deles i et bachelorprogram og et masterprogram, må en presentere et utkast til ny studieordning, med utforming av et eventuelt nytt bachelorprogram med fagsammensetning, læringskrav, pedagogisk opplegg med mer. Innføring av bachelorprogram reiser noen særlige reglementsspørsmål som må løses, så som skriving av bacheloroppgave og utenlandsopphold. Det er blant annet nødvendig å løse dette på en måte som ikke hindrer en optimal organisering av bachelorstudiet ut fra faglige og pedagogiske hensyn. Drøftelsen av kravene til en bachelorgrad og hvilket innhold programmet eventuelt skal ha, innebærer ikke at komiteen har bestemt seg for å gå inn for en todelt ordning. Dette spørsmålet vil komiteen komme tilbake til nedenfor.

8.2 Formelle krav til en bachelorgrad

Et studieprogram for en bachelorgrad i rettsvitenskap må selvsagt utformes på grunnlag av de regler og krav som gjelder for bachelorprogrammer generelt.

«Forskrift om opptak, studier, eksamen og grader ved Universitetet i Bergen», § 2.4 fastsetter følgende krav til omfang og sammensetning av graden bachelor:

1) Ved Universitetet i Bergen kan graden bachelor oppnås på bakgrunn av et bestått treårig studieprogram, tilsvarende 180 studiepoeng med følgende obligatoriske krav:
    a. examen philosophicum (10 studiepoeng)
    b. examen facultatum/ innføringsemne (minst 10, men ikke mer enn 20 studiepoeng). Krav til innføringsemner fastsettes av fakultetet.
    c. spesialisering på minst 90 studiepoeng
    d. ett eller flere selvstendige arbeid som til sammen har et omfang på minst 10 studiepoeng
2) Bachelorgraden i utøvende musikk eller komposisjon oppnås på grunnlag av fullførte og beståtte studier av 240 studiepoengs omfang, med sammensetning som beskrevet i studieplanen.
3) Bachelor i naturvitenskap med integrert praktisk-pedagogisk utdanning oppnås på grunnlag av fullførte og beståtte studier av 240 studiepoengs omfang, med sammensetning som beskrevet i studieplanen.
4) Når det gjelder bestemmelser om studieplanen vises det til kapittel 3.

Kravet om en "spesialisering" på 90 studiepoeng innebærer et krav om at graden skal ha en kjerne av et bestemt fagområde. Et bachelorprogram i rettsvitenskap vil klart oppfylle dette kravet til spesialisering. Selv om studieprogrammet vil omfatte flere juridiske fagområder, er det tale om ett studieprogram med sikte på utdanning av personer med en generell kunnskap og ferdigheter i juridiske fag. Den faglige sammenhengen og nærheten mellom alle emnene i programmet, vil klart oppfylle kravet til spesialisering.

Kravet om minst 10 studiepoeng "selvstendige arbeid" – i en eller flere omganger, som en del av bachelorprogrammet vil kunne oppfylles ved et skriftlig arbeid – en bacheloroppgave – men kan også være satt sammen av flere arbeider. Det skriftlige arbeidet eller de skriftlige arbeidene trenger ikke å være begrenset til ett bestemt fagfelt – den kan gjerne være "overbygningen" eller refleksjonen studenten skal gjøre etter et samlet treårig studium. Kravet vil også kunne oppfylles ved at studentene i ett eller flere emner skriver en oppgave i stedet for, eller eventuelt i tillegg til skoleeksamen. Komiteen vil komme tilbake til dette nedenfor.

8.3 Kvalifikasjonsrammeverkets krav til bachelorgrad

Kvalifikasjonsrammeverket fastsetter følgende krav til totalt læringsutbytte definert i kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse, etter oppnådd bachelorgrad:

KUNNSKAPER

Kandidaten…

- har bred kunnskap om sentrale temaer, teorier, problemstillinger, prosesser, verktøy og metoder innenfor fagområdet
- kjenner til forsknings- og utviklingsarbeid innenfor fagområdet
- kan oppdatere sin kunnskap innenfor fagområdet

- har kunnskap om fagområdets historie, tradisjoner, egenart og plass i samfunnet

FERDIGHETER

Kandidaten
- kan anvende faglig kunnskap og relevante resultater fra forsknings- og utviklingsarbeid på praktiske og teoretiske problemstillinger og treffe begrunnede valg
- kan reflektere over egen faglig utøvelse og justere denne under veiledning
- kan finne, vurdere og henvise til informasjon og fagstoff og framstille dette slik at det belyser en problemstilling
- kan beherske relevante faglige verktøy, teknikker og uttrykksformer

GENERELL KOMPETANSE

Kandidaten
- har innsikt i relevante fag- og yrkesetiske problemstillinger
- kan planlegge og gjennomføre varierte arbeidsoppgaver og prosjekter som strekker seg over tid, alene og som deltaker i en gruppe, og i tråd med etiske krav og retningslinjer
- kan formidle sentralt fagstoff som teorier, problemstillinger og løsninger både skriftlig og muntlig.
- kan beherske relevante faglige verktøy, teknikker og uttrykksformer muntlig og gjennom andre relevante uttrykksformer
- kan utveksle synspunkter og erfaringer med andre med bakgrunn innenfor fagområdet og gjennom dette bidra til utvikling av god praksis
- kjenner til nytenking og innovasjonsprosesser

Dette er lagt til grunn for utformingen av utkastet til et bachelorprogram slik det fremgår nedenfor. Komiteen vil komme tilbake til forholdet mellom kvalifikasjonskravene for bachelorgrad og mastergrad og hvordan samspillet mellom disse er, sett i forhold til dagens ordning med femårig masterprogram nedenfor. En vil likevel alt her peke på at det er en klar sammenheng mellom utformingen av masterprogrammet og bachelorprogrammet.

8.4 Bachelorgradens rolle, faglig nivå og pedagogisk opplegg

Både de ytre rammene for en bachelorgrad og de indre strukturene komiteen legger til grunn for sin modell av programmet, fører til at bachelorprogrammet vil omfatte de fagområder og det teoretiske grunnlaget som må være felles for alle som skal utdannes til jurister gjennom et etterfølgende masterprogram, samtidig som det skal gi en konsistent og helhetlig utdanning for de som går ut i yrkeslivet med en bachelorgrad. De generelle hensyn og målsetninger med studiet som det er gjort rede for ovenfor vil selvsagt ligge til grunn også for utformingen av bachelorstudiet. Dette kommer vi tilbake til nedenfor.

Studieopplegget vil som tidligere omtalt, i hovedsak være basert på kursmoduler med eksamen i hvert enkelt kurs, og med problembasert læring som grunnlag. Komiteen mener dette har fungert godt og er det mest sentrale kvalitetselementet i studiet. Arbeidsgrupper og storgrupper (seminarer), skriving av oppgaver med tilbakemelding, vil etter forslaget fremdeles være de sentrale elementene i bachelordelen. Komiteen åpner for en viss endring i dagens opplegg med moduler etter hverandre, ved at

muligheten for parallellstudium av fag gjennom semesteret kan vurderes hvor dette vil gi studentene mulighet for mer fordypning gjennom å se sammenhenger mellom rettsområder (jf. komiteens forslag til læringsutbytte for bachelordelen). Den bruk av teknologi man i dag har med videopptak av forelesninger i kombinasjon med bruk av kursblogg, bør videreutvikles for å styrke den problembaserte læringen. Komiteen vil anbefale at man i detaljutformingen av studieopplegget vurderer mer varierte vurderingsformer, herunder muntlig eksamen og ulike former for skriving av litt større oppgaver.

For noen emner vil kursperioden gå over fra høstsemesteret til vårsemesteret for å oppnå det antall studiepoeng som er ønskelig for hvert enkelt emne. Dette gir rom for noe større emner enn etter dagens ordning og dermed også for noe større fordypning og tid til refleksjon innenfor de enkelte fagene, enn en ellers ville ha fått. En har også satt sammen fagprofilen slik at en ved parallelt studium av flere av emnene vil kunne få bedre frem metodiske likheter og ulikheter mellom fagene. Grepet med parallelt studium av flere emner gjennom semesteret bygger blant annet på erfaringene fra Uppsala, jf. Wilhelmsen (red.) Juridisk fagdidaktikk s. 293 flg.

Komiteen legger likevel ikke opp til «semestereksamen» for hele studiet. Det synes å være en generell holdning at dagens reform med korte, små kurs er vellykket. Det er imidlertid også slik at korte kurs og dermed hyppige eksamener, fører til høyt stressnivå blant studentene, lite tid til egenstudier og modning og at man derfor også får en situasjon med mye pugging. Parallelle kurs er vanlig, og hovedregelen på universitetet for øvrig, tradisjonelt sett også på jusstudiet, og for ikke å snakke om ordinær norsk skole. Det er liten grunn til å frykte at studentene ikke skal kunne makte å studere flere fag parallelt. Det er her viktig å presisere at parallelle kurs innebærer at undervisningen går parallelt over hele kursets varighet.

For noen fag, særlig større, sammensatte fag som kontraktsrettskurset, vil det gjerne ikke være naturlig å kjøre flere kurs parallelt. Men komiteen mener det er viktig å legge bedre til rette for egenstudier og mer refleksjon. Vi antar videre at det vil ha en heldig virkning på studiesituasjonen og -atferden hvis vi kan unngå at eksamenspress gjør seg gjeldende gjennom hele semesteret, slik tilfellet vil være der det bare er få uker mellom hver eksamen. Derfor foreslås det at *en del* kurs går parallelt. Dette krever en langt bedre koordinering av kursene enn i dag, se nærmere kapittel 14 om styring av faginnhold og pedagogisk opplegg innenfor emnene. Lise Strandenæs vil reservere seg mot bruk av parallelle kurs og eksamen mot slutten av semesteret. Dagens ordning med eksamen etter hvert kurs fungerer godt, og spørsmålet om parallelle kurs er ikke tilstrekkelig utredet.

De faglige ambisjonene i bachelorprogrammet vil ikke være mindre enn de faglige ambisjonene som gjelder på de tre første årene av det integrerte masterprogrammet. De tre første årene er i dag del av et masterprogram og det gjelder dermed formelt de samme kravene til nivå på de tre første årene som på de to siste. Dette er en helt urealistisk tilnærming som ikke kan gjennomføres i praksis – og heller ikke blir gjennomført. Mye av rettsstudiets problem har vært, og er til dels ennå, at det er for liten

faglig og pedagogisk utvikling gjennom studiet. Dette har ført til at studentene de første årene sliter med å komme inn i de emnene som studeres, mens de siste årene gir for små utfordringer. Sannsynligvis er det sistnevnte problemet større enn det første. En årsak til dette er at mange av emnene innenfor jussen henger sammen. Uansett hvor en begynner er det vanskelig å oppnå dybdeforståelse før en har fått en oversikt over i alle fall de mest sentrale fagene. Dette er i seg selv et argument for en studieordning i to sykluser der en først studerer med sikte på en bredere kunnskap og forståelse over rettssystemet og i andre syklusen arbeider med dybdeforståelse innenfor visse sentrale områder, basert på dette. Bachelorprogrammet må utformes med sikte på å kunne fungere i en slik sammenheng.

Komiteen mener det er mulig å styrke de faglige ambisjonene på de tre første årene og gjennomføre forbedringer i studiet i forhold til situasjonen i dag, ved en bedre tilpassing av studiet og de pedagogiske virkemidlene til studentenes faglige progresjon og studietrening. Det vil nedenfor bli gjort rede for de faglige og pedagogiske grep som gjøres for å oppnå dette. En vil ta sikte på en tydelig faglig progresjon gjennom studiet og særlig ved overgangen fra bachelorprogram til masterprogram, med sikte på å styrke den faglige kvaliteten på de studentene som tar mastergrad, i forhold til det som gjelder i dag.

Den kvalitative forskjellen mellom bachelorgrad og mastergrad vil en oppnå gjennom en kvalitetsheving på masterdelen, ikke gjennom å senke nivået på bachelordelen i forhold til det som gjelder ved de tre første studieårene i dagens ordning.

8.5 Fagsammensetningen i et bachelorprogram

8.5.1 Innledning – faglige og pedagogiske hensyn

Komiteens syn er at bachelorprogrammet skal inneholde de fagene som alle våre studenter skal gjennom, og at masterprogrammet skal bygges opp rundt flere spesialiserte linjer som hver student kan velge mellom. De tre første studieårene skal derfor bygges opp med en slik bredde at alle de mest sentrale rettsområdene er representert. Fagsammensetningen på de tre første årene skal helst være slik at man får et slags tverrsnitt av alle de mest sentrale rettsområdene. Denne delen av studiet bør derfor inneholde både privatrett og offentlig rett, internasjonal rett og nasjonal rett, materiell rett og prosessrett.

Innenfor hvert av disse rettsområde skal man prioritere emner av alminnelig karakter. Bachelorgraden skal på den måten gi et faglig fundament – en basis – som studentene skal bygge videre på i masterprogrammet og som det skal være mulig å bygge videre på gjennom senere yrkespraksis eller etter- og videreutdanning. For eksempel skal bachelorprogrammet gi studentene opplæring i alminnelig forvaltningsrett, derunder legalitetsprinsippet på forvaltningsrettens område, saksbehandlingsreglene og ugyldighetsreglene. Bachelorprogrammet skal derimot ikke inneholde obligatoriske kurs i spesiell forvaltningsrett, slik at emner som trygderett, plan- og bygningsrett og skatterett enten blir valgfag eller inngår i en spesialisert linje på masternivå. På samme

måte skal bachelorprogrammet inneholde de alminnelige reglene om inngåelse, tolkning og ugyldighet av kontrakter samt de viktigste reglene om mislighold, men bachelorprogrammet skal ikke inneholde entrepriserett eller andre former for spesialisert kontraktsrett.

Den pedagogiske tanken bak vårt reformforslag er at de studenter som har vært gjennom slike alminnelige juridiske emner vil ha fått det fundamentet som trengs for at de senere, enten som masterstudenter eller i yrkeslivet, kan lære seg de mer spesialiserte emnene innenfor samme rettsområde. Denne tanken er selvsagt ikke ny, men vi ønsker å rendyrke den mer enn det som har vært gjort tidligere. Og det er viktig å påpeke at skillet mellom basisemner og mer avledete emner også er viktig for fagrekkefølgen på de tre første studieårene. Etter komiteens oppfatning hører både den institusjonelle statsretten og den alminnelige forvaltningsretten til de emnene som bør inngå i et bachelorprogram, men samtidig vil vi poengtere at den institusjonelle statsretten langt på vei danner fundamentet for de ulike forvaltningsorganenes kompetanse. Derfor er det viktig at statsretten kommer før forvaltningsretten. Litt på samme måte er det med flere av de sentrale områdene av internasjonal rett. Både EU/EØS-retten og de internasjonale menneskerettighetene er i dag så sentrale elementer i de aller fleste materielle rettsområder at studentene helst bør ha en viss forståelse av disse internasjonale rettsområdene før de begynner på de enkelte materielle fagene. Komiteen er opptatt av at den internasjonale retten blir trukket aktivt inn i alle materielle rettsområder den er relevant for, og hvis denne målsetningen skal oppnås er det en forutsetning at studentene har en viss forståelse både av de enkelte internasjonale institusjonene og forholdet mellom nasjonal og internasjonal rett, før de skal studere de enkelte materielle fagene.

En mulig innvending mot å fokusere så sterkt på alminnelige emner på de tre første studieårene kan være at disse emnene er vanskelige. Komiteen er imidlertid av den oppfatning at også de alminnelige delene av jussen lar seg forklare for ganske ferske studenter. For eksempel har avtaleretten, som vel kan sies å være den mest fundamentale delen av privatretten, i mange år vært plassert på første studieår uten at det har voldt store problemer. Og når det gjelder behovet for tidlig opplæring i statsrett og internasjonal rett, vil vi understreke at dette bør la seg gjøre pedagogisk fordi det som trengs ikke er de kompliserte og intrikate detaljene knyttet til hvilken kompetanse de enkelte organene har, men det er de mer overordnete linjene og forståelsen for de enkelte organenes hovedfunksjoner som skal være det sentrale (se nærmere i pkt. 8.5.7).

8.5.2 Metode integrert i de enkelte fagene eller eget metodefag?

I løpet av de tre første studieårene skal studentene også tilegne seg grunnleggende metodiske ferdigheter. Komiteen vil ikke foreslå et eget fag som tilsvarer dagens rettskilde- og metodefag, men vil i stedet at de enkelte elementene av rettskilde- og metodelæren skal fanges opp av de enkelte materielle fagene. For eksempel vil lovtolking og bruk av legalitetsprinsippet kunne tas opp som en særskilt del av

strafferetten, bruk av rettspraksis som rettskilde kan tas opp i erstatningsretten og så videre. De elementene som ikke fanges opp i de materielle fagene skal tas opp i emnet om juridisk argumentasjon og beslutninger og i rettsfilosofiemnet. Også emnet rettshistorie og komparativ rett vil gi et vesentlig bidrag til metodeforståelsen. Faget i argumentasjon og beslutninger vil også kunne ta opp andre elementer som er blitt stadig viktigere i praktiseringen av rettsreglene, men som i liten grad er blitt tatt opp på studiet i dag. Vi tenker da særlig på forhold knyttet til empirisk baserte argumenter, for eksempel argumenter basert på hvilke virkninger en bestemt rettsregel eller en tolkning av en rettsregel vil få i fremtiden. Og vi tenker dessuten på hvordan innsikter fra empiriske vitenskaper kan brukes i et juridisk resonnement, for eksempel, hvordan kriminologiske studier kan tas opp i strafferetten. I en tid der tverrvitenskapelige problemstillinger blir stadig vanligere og der jurister stadig oftere må samarbeide med eksperter fra andre fagfelter er det essensielt at jurister så langt det lar seg gjøre blir utdannet i dette.

8.5.3 Forholdet mellom fag på bachelordelen og på masterdelen

Ved at det er lagt opp til valgfag på bachelorprogrammet, der fag som ikke får plass blant de obligatoriske emnene kan komme inn, og ved at fagområder som er dekket på bachelordelen, som for eksempel formuerett eller strafferett og straffeprosess, også vil være et fordypningsemne på masterdelen, vil en stå langt friere enn etter dagens ordning, med å utforme den faglige sammensetningen av bachelordelen. Ved at bachelorprogrammet nå skal dekke den felles faglige basisen for juristutdanningen, vil fag som i dag dekkes på fjerde året delvis måtte flyttes til de tre første årene. Dette vil innebære at det ikke blir plass til alle fag som i dag blir studert de tre første årene, i alle fall ikke i samme omfang som i dag.

Ved fagsammensetningen på de tre første årene har komiteen lagt stor vekt på å avklare hvilke emner alle jurister må beherske, uten hensyn til hvilke fagområder de senere skal arbeide med, og for å kunne fungere som jurister i alle juristyrker, uavhengig av hvilken fordypningsretning de velger på masterdelen de to siste årene. En vil ta sikte på at «fellesutdanningen» av jurister ikke skal omfatte mer eller annet enn det som er nødvendig for å kunne fungere godt som jurist. Ut over dette vil det være en samfunnsmessig fordel at studentene lærer ulike emner, for å skape bedre bredde i juristers kompetanse. Det er også lagt vekt på en modernisering av studiet ved å vri fagprofilen mot fag som er praktisk viktigere i dag enn tidligere.

For at en skal kunne oppnå den generelle målsetningen om at studiet skal ha hovedvekt på rettslig metode og argumentasjon, grunnleggende prinsipper og internasjonalisering må de enkelte fagene rettes inn mot dette. En legger opp til at metodespørsmål og grunnleggende prinsipper blir det sentrale i de enkelte fagene. Det samme gjelder internasjonalisering, se nærmere pkt. 7.5.11 og 7.8 nedenfor.

8.5.4 «Perspektivfag» og metodefag samlet

På tredje studieår vil studentene gjennom fag som komparativ rett og rettshistorie, rettsfilosofi og økonomisk analyse av retten få satt retten i historisk, internasjonalt, teoretisk og samfunnsmessig perspektiv. Komiteen ser det som en fordel at disse fagene kommer relativt samlet, men understreker at dette er fag som må ligge på et høyt nivå og sikte mot dypere refleksjon over betydningen disse fagene har for løsning av rettslige spørsmål. I tillegg vil studentene på dette studieåret ha 20 studiepoeng rettslige emner (valgfag og sivil rettergang).

Komiteen vil nedenfor gå gjennom de emnene som en mener bør inngå i de tre første årene. En har også vurdert andre emner enn de som foreslås, men har kommet til at dette er de sentrale emnene som bør inngå i en bachelordel.

8.5.5 Generelt om første studieår

Første studieår er egnet til å illustrere flere av komiteens hovedtanker om utvikling av studiet, både med tanke på metodeundervisning, økt bruk av internasjonale kilder og en fagsammensetning som gir en naturlig progresjon i studiet. Det illustrerer også hvordan komiteen ser for seg bruken av parallelle kurs. En mer utførlig gjennomgang

Dagens innføringskurs (ex.fac.) fungerer godt. Det er viktig å gi en generell innføring i rettsstatsverdier og grunnleggende juridisk metodetenkning straks studentene begynner. Etter et slikt innføringskurs, mener komiteen at en fornuftig løsning kan være å avholde to kurs som går parallelt: Statsforfatningsrett og menneskerettigheter (10 sp) og Folkerett og EØS-rett (10 sp). Tanken bak disse kursene allerede på første semester er at de gir en ramme for hele jusstudiet. Statsforfatningen og menneskerettighetene setter den ytre rammen for de øvrige fag som skal gjennomgås på jussen, og oppmerksomheten rundt, og betydningen av, den konstitusjonelle retten og menneskerettighetene er stadig økende. Emnet folkerett og EØS-rett tar sikte på å sikre at studentene allerede fra starten av blir i stand til å håndtere internasjonale kilder. Dagens jusstudium har i for liten grad integrert det stadig mer omfangsrike internasjonale rettskildematerialet i undervisningen i de «norske dogmatiske fagene». Skal studentene forventes løpende å kunne anvende rettskildemateriale fra folkeretten, herunder EØS-avtalen, må de allerede fra begynnelsen av settes i stand til å forstå dette materialet. Dette innebærer at Folkerett og EU og EØS-rettsfaget må få et tydeligere metodisk fokus enn det har i dag. Studentene må forstå den grunnleggende institusjonelle strukturen, men hovedsaken må bli å få studentene til å forstå hvordan disse kildene skal anvendes for å fastlegge norsk rett. Også noe om den sentrale materielle EU-retten, markedsretten, er det naturlig å ha med i et slikt kurs. At kursene går parallelt gir studentene tilstrekkelig med tid til å la fagene synke inn. Med tentativ eksamen i januar, får studentene også tid til egenstudier og etterlesing over julen.

Det forutsettes også at kurset i statsforfatningsrett og menneskerettigheter bygger videre på innføringskurset, i den forstand at det også blir tolkningsspørsmål knyttet til aktuelle og sentrale grunnlovsbestemmelser, og anvendelse av EMK.

Andre semester er det tenkt å ha parallelle kurs i erstatningsrett og strafferett. Kursene er tenkt å ha et videre omfang enn kun erstatningsrett og strafferett i snever forstand. I dette ligger at erstatningsretten også tar opp berikelseskrav og vederlagskrav, mens strafferettskurset også inneholder en del grunnleggende straffeprosess. I tillegg må det som en del av kursene legges inn helt spesifikke metodiske læringsmål. Kun å fastslå at kursene skal ha et mer metodisk rettet fokus er neppe tilstrekkelig til å gi studentene god nok metodisk basis – erfaring viser at de fleste av fakultetets kurs har relativt tydelig dogmatisk preg. Derfor bør det legges inn et særskilt ansvar i erstatningsretten for prejudikatslæren og utvikling av ulovfestet rett, mens strafferetten får et særlig ansvar for lovtolkning og legalitetsprinsippet. Dette skal ligge inne som egne bolker i kursene og med et eget pensum fortrinnsvis hentet fra lærebøker i rettskilde- og metodelære. Dessuten må strafferetten følge opp kursene fra semesteret før ved å integrere menneskerettighetsspørsmål, og muligens noe om relevant EU-strafferetten, mens erstatningsrettskurset får et særlig ansvar for å tydeliggjøre EØS-rettens betydning for gjeldende norsk erstatningsrett, for eksempel betydningen av produktansvarsdirektivet og reglene om statsansvar for mangelfull gjennomføring av EØS-retten.

I det følgende gis en nærmere redegjørelse for innholdet i de enkelte fagene.

8.5.6 Innføring i rettsstudiet (10 sp)

Kurset er et innføringskurs og det primære formålet er å gjøre studentene operative til å kunne argumentere rettslig på en selvstendig og reflektert måte før de videre studier av enkeltemner. Kurset skal kretse inn det juridiske arbeidsfeltet og gi en innføring i juridisk tenke- og arbeidsmåte. Fagets materielle rammer bør utvides noe i forhold til dagens ex.fac. Studentene bør ikke bare få en innføring i de offentligrettslige rammene som rettsstaten setter for juristens ansvar og oppgaver, men også skape forståelse for regelutvikling på privat grunnlag og for hvor langt rettsstaten kan gå i gripe inn i den private handlefriheten. Kurset skal gi en grunnleggende forståelse for hva rettsregler er og hvordan slike regler blir til innenfor hele det mangfoldet av rettsområder som studentene vil møte i studiet. Den materielle ramme for kurset er gitt av ”rettsstudiet”, det vil si at det er et mål at studentene senere i studiet opplever at de ”kjenner igjen” problemstillinger fra innføringskurset og at problemfelt som ikke blir fulgt opp senere i studiet, bør unngås. Kurset skal gi en innføring i hvordan jurister fastlegger innholdet av rettsreglene (juridisk metode) og få etablert det begrepsapparatet som er nødvendig for deltakelse i juridiske diskusjoner om hva som er gjeldende rett. En elementær innføring i hvordan ulike nasjonale og internasjonale institusjoner samvirker i et rettssystem utgjør også en nødvendig del av innføringskurset. Dette er kunnskap som er nødvendig for å forstå metodelæren og som vil danne en plattform for videre studier av forholdet mellom nasjonale og internasjonale institusjoner i de to parallelle påfølgende kursene i konstitusjonell rett og menneskeretter og i folkerett, EU- og EØS-rett. Kurset skal gjøre studentene i stand til å utføre praktiske søk etter relevante juridiske argumenter og gi erfaring med vanlige skriftlige og muntlige oppgaveformer i juristutdannelsen.

8.5.7 Konstitusjonell rett og menneskerettigheter (10 sp)

Konstitusjonell rett og menneskerettigheter danner en ytre ramme for de øvrige fag som skal gjennomgås i rettsstudiet og komiteen vil foreslå at studentene får møte disse rettsområdene allerede på første semester. Det er tale om helt grunnleggende juridiske problemstillinger som nok kan være krevende, men som også, på grunn av det brede samfunnsperspektivet, kan betraktes som attraktive for ferske studenter. Det materielle innholdet er tenkt sammensatt av elementer fra dagens emne om norske og internasjonale institusjoner (NIRI) på andre studieår og elementer fra dagens emne om rettsstat og menneskerettigheter på tredje studieår. Fra NIRI-kurset er det Grunnlovens regler om staten og forholdet mellom statsmaktene som skal behandles, det vil si stortingets, regjeringens og domstolenes kompetanse og innbyrdes relasjoner. Også grunnlovens skranker for inngrep mot borgerne må behandles, herunder særlig det strafferettslige legalitetsprinsippet (§ 96) som skal danne grunnlaget for undervisningen i strafferett i andre semester, og det forvaltningsrettslige legalitetsprinsippet (§113). Med menneskerettighetskatalogen i Grunnloven er det naturlig å se konstitusjonelle rettigheter og menneskerettigheter under ett. Kombinasjonen av konstitusjonell rett og menneskerettigheter gjør det mulig å få belyst lovskravet også fra et internasjonalt perspektiv. Ved at kurset også skal behandle de grunnleggende kravene individene kan stille til myndighetene (fra dagens 3. studieår), herunder vilkårene for inngrep i rettigheter etter EMK, må studentene allerede fra første semester forholde seg til et internasjonalt rettskildebilde. I dette ligger det etter komiteens mening både en metodisk gevinst og en styrking av det internasjonale perspektivet i utdannelsen.

8.5.8 Strafferett og straffeprosess

Kurset bygger videre på rettsstatsperspektivet som er utforsket i innføringskurset og i kurset i konstitusjonell rett og menneskeretter. Konstitusjonelle og menneskerettslige krav til lov og dom for ileggelse av straff, danner utgangspunktet for kunnskapskrav om forståelse for grunnvilkårene for straffbarhet (ansvarslæren), hovedtrekk i reaksjonssystemet og prosessuelle grunnprinsipper. Kurset skal materielt sett være et ”breddekurs” som sikrer at studenter som ikke velger spesialisering i strafferett oppnår grunnleggende kunnskaper om det norske straffesystemet. Dette innebærer for eksempel at kurset også bør gi en viss innføring i prinsipper og regler for straffegjennomføring. Plasseringen av strafferett på første studieår har for komiteen vært metodisk motivert. Emnet er primært et verktøy til å utvikle ferdigheter i lovtolkning. Faget er et skoleeksempel på ”vanlig juridisk metode” og studentene vil etter innføringskurset og kurset i statsforfatningsrett og menneskerettigheter ha tilstrekkelige metodiske forutsetninger til å kunne løse praktiske problemstillinger i emnet. Praktiske øvelser i tolkning og anvendelse av straffebud skal stå sentralt. Kurset skal utforske legalitetsprinsippets rammer på strafferettens område og herunder undersøke hvilke skranker lovprinsippet setter for rettsanvenderen i drøftelser av skyld- og straffespørsmål, i tolkninger av prosessuelle rettsstatsgarantier og ved tolkning av regler for straffegjennomføring. Prosedyreøvelser kan også utnyttes til innlæring av saksgangen i straffesaker for domstolen. Kurset går parallelt med kurs i sivilrettslig kompensasjon (erstatning) og skal peke ut sammenhenger og forskjeller i begrunnelser for strafferettslige og sivilrettslige reaksjoner for studentene.

8.5.9 Privatrettslig kompensasjon (15 stp.)

Emnet privatrettslig kompensasjon skal omhandle de mest grunnleggende kravene på kompensasjon som kan kreves på privatrettslig grunnlag. Kjernen i emnet vil være tradisjonell erstatningsrett, dvs. reglene om når skadelidte kan kreve sitt økonomiske eller ideelle tap dekket enten av den som direkte har voldt skaden eller andre som er ansvarlige på grunnlag av forsikring, identifikasjon eller lignende. Emnet skal i første rekke ta opp de erstatningsreglene som gjelder på alle livsområder, men bør også ta opp de viktigste av de erstatningsreglene som gjelder på bestemte livsområder eller for bestemte skadetyper.

Emnet skal også omhandle berikelseskrav og vederlagskrav. Slike krav skiller seg fra erstatningskravene ved at de ikke skal reparere skadelidtes tap, men skal sørge for at vinningen som følge av et rettsbrudd føres over til den som rettsbruddet ble begått overfor. Krav på berikelse og vederlag finnes på lovfestet grunnlag i flere situasjoner, og det er mulig at slike krav også kan oppstilles i mer eller mindre generell form på ulovfestet grunnlag.

Emnet privatrettslig kompensasjon skal ha et særlig ansvar for å ta opp visse rettskildemessige spørsmål. Studentene skal få en opplæring i prejudikatlæren generelt sett og i hvordan dommer mer konkret kan anvendes for å løse praktiske problemer. Dessuten skal studentene få opplæring i ulovfestet regeldanning i privatretten.

Emnet privatrettslig kompensasjon skal ha et særlig ansvar for å ta opp relevante EU/EØS-rettslige spørsmål. Det er ønskelig at man tar opp reglene om statens ansvar for mangelfull gjennomføring av EØS-rettslige forpliktelser, produktansvar og andre regler med EU/EØS-rettslig bakgrunn og andre former for påvirkning som den europeiske dimensjonen kan ha på nasjonal erstatningsrett.

8.5.10 Folkerett og EØS-rett

Norsk juristutdanning har lenge behandlet internasjonal rett og internasjonale kilders påvirkning på norsk rett som egne fag. Ved denne reformen er det et viktig grep at internasjonale kilder skal inkorporeres langt bedre i hvert enkelt fag, f.eks. slik at forvaltningsretten må gjøre rede for det vesentlige innslaget av EØS-rett, at man i erstatningsretten redegjør for de særlige spørsmål knyttet til ansvar for brudd på EØS-retten osv. For at dette skal kunne realiseres er det nødvendig at studentene tidlig lærer seg hvordan de skal anvende internasjonalt kildemateriale og hvordan Norges internasjonale forpliktelser slår inn i tolkning og anvendelse av norsk rett.

Helt grunnleggende er det at studentene lærer hvordan traktater inngås og tolkes. For at studentene skal kunne vurdere hvilken betydning konvensjoner som Dublin, Schengen, Lugano, flyktningekonvensjonen og barnekonvensjonen vil ha i ulike fag på studiet, må de kunne noe om fastleggelsen av innholdet i traktater. EØS-avtalen er den konvensjonen som må kunne hevdes å ha aller størst praktisk betydning for norsk rett, i tillegg til at det her er særskilte metodiske utfordringen. EØS-retten vil derfor naturlig ha en stor plass i kurset. EU-retten kommer inn gjennom EØS-avtalen og det er dermed

først og fremst den rettskildemessige betydningen i norsk rett gjennom EØS-avtalen som er i fokus.

Det er grunn til å presisere at kursets hovedsiktemål er de metodiske ferdighetene og den internasjonale rettens betydning for utviklingen av og fastleggelsen av innholdet i norsk rett på mange områder. Det skal gi en innføring i norsk retts utgangspunkt om dualisme med tanke på folkerettslige forpliktelser og en forståelse for folkerettslig- og EØS-rettslig metode. Det er ikke meningen at faget i seg selv skal inneholde mer materiell folkerett enn det som er nødvendig for å kunne tilegne seg nødvendige metodiske ferdigheter, og heller ikke institusjonene bør ikke gis større plass enn det som er nødvendig for å forstå grunnlaget for metoden.

8.5.11 Kontraktsrett

Andre studieår vil som første fag omfatte hvordan individuelle rettsforhold oppstår og blir gjennomført, samt rettigheter til økonomiske goder. Det første faget, kontraktsretten, vil etablere de helt grunnleggende utgangspunktene knyttet til den private autonomien: Rettssubjektenes (herunder selskap og også offentlige organer) mulighet til å etablere rettigheter og plikter gjennom avtale, innholdet i kontraktsrettslige plikter gjennomføring av kontraktsforhold. Den private autonomien, sammen med den private eiendomsretten, er selve grunnlaget for den moderne markedsøkonomien. Kontraktsretten er også blant de helt sentrale kravsstiftende grunnlag i norsk rett, og her vil det bli behandlet hvordan disse kravene oppstår, hvordan de tolkes og hvordan de eventuelt kan endres eller falle bort. Dette er rettsregler som må kunne sies å utgjøre en kjerne i den norske privatretten.

Forslaget går ut på å samle de nåværende fagene avtalerett, kontraktsrett II og pengekravsrett i et større emne på 25 studiepoeng. Dette er et stort fag på en bachelorgrad, men omfatter fag som i dag utgjør 35 studiepoeng. Ved å se disse fagene i sammenheng ønsker komiteen å legge til rette for mer refleksjon og større mulighet for at studentene ser de grunnleggende linjene innenfor kontrakts- og obligasjonsretten.

8.5.12 Forvaltningsrett

Forvaltningsrett skal som i dag tematisk ta utgangspunkt i fellesreglene for offentlig forvaltning, det vil si den *allmenne* forvaltningsretten og forener elementer fra dagens forvaltningsrett I og II. Det dreier seg om alminnelige regler for saksbehandling, organisering, ansvarsforhold og vedtakskompetanse og om de rettigheter og plikter borgerne har overfor forvaltningen. Moderne rettighetstenkning skal stå sentralt i faget som bygger videre på plattformen som er lagt for å forstå forholdet mellom stat og borger i første studieår (innføringskurset, konstitusjonell rett og menneskerettigheter og strafferett). Allmenne rettssikkerhetsperspektiver og vern mot myndighetsmisbruk er grunnleggende for faget og må behandles grundig. En nærmere utforsking av det forvaltningsrettslige legalitetsprinsippet ligger naturlig innenfor fagets rammer. EU- og EØS-rettslige perspektiver har i dag for liten plass i forvaltningsrettsfaget og bør bygges ut i et nytt forvaltningsrettsfag. Studentene vil ha grunnleggende kjennskap til EU- og EØS-rettens institusjoner fra første semester. Faget kan også forutsette ulike former for kompensasjon som kjent og kan også bygge videre på

avtalerettsemnet som studentene nylig vil ha avlagt eksamen i. Emnet vil være viktig for å forstå rettssystemet og har stor praktisk betydning, også for studenter som eventuelt avslutter studiet etter tre år med en bachelorgrad. Arbeid i med offentlig saksbehandling vil være et svært aktuelt yrkesvalg for mange av disse. Eksempler fra den spesielle forvaltningsretten kan tas opp for å illustrere prinsipielle forvaltningsrettslige spørsmål, men mer tematisk innføring i spesielle emner som for eksempel helse- og sosialrett eller plan og bygningsrett bør etter komiteens oppfatning tilbys som spesialisering på masternivå, eventuelt som valgemner til bachelorgraden.

8.5.13 Rettigheter til økonomiske goder

Privat eiendomsrett og kontraktsfrihet er grunnleggende institusjoner i vår samfunnsordning, og avgjørende for måten samfunnet fungerer og for borgernes mulighet til livsutfoldelse, å drive økonomisk virksomhet mv. Emnet vil omfatte innholdet i eiendomsrett og avgrensede retter til ting (fast eiendom og løsøre) og innholdet i sentrale immaterialretter som opphavsrett og patentrett. Også rett til utnytting av naturressurser gjennom ulike former for konsesjoner og kvoterettigheter vil bli behandlet. Videre vil emnet omfatte ordninger for sikring av rettigheter gjennom registreringsordninger (tinglysing) og hovedprinsippene knyttet til overføring av rettigheter og rettighetskollisjoner. Rettighetssystemets betydning for økonomisk utvikling og for bærekraftig forvaltning av naturressurser og miljø vil være en del av emnet. Også sentrale deler av offentlig regulering av innholdet i rettigheter til fast eiendom vil bli behandlet. Emnet omfatter sentrale grunnleggende teoretiske problemstillinger knyttet til rettighetsbegrepet og forholdet til kontraktsrettigheter som er behandlet i et annet kurs på andre studieår og de særlige metodiske problemstillinger knyttet til rettigheter til fast eiendom og immaterialrettigheter som skiller seg vesentlig fra kontraktsrettslig metode. Emnet vil også legge vekt på internasjonale og komparative aspekter.

Andre studieår består av sentrale og omfattende fag som er grunnlaget for mye av rettssystemet. Komiteen har kommet til at det er lite å vinne på å la disse fagene gå parallelt og foreslår at de studeres separat i den rekkefølge de er presentert her, men det vil bli lagt stor vekt på å få frem de metodiske likhetene og ulikhetene mellom fagene.

8.5.14 Rettshistorie og komparativ rett

Rettshistorie og komparativ rett vil i hovedsak bli som det tilsvarende emnet på dagens studieordning. Emnet tar sikte på at studentene skal tilegne seg kunnskap om det historiske grunnlaget for den norske rettskulturen gjennom å studere norsk rettshistorie i et europeisk perspektiv. Videre skal studentene tilegne seg kunnskap om de viktigste rettssystemene i verden og forholdet mellom disse. Skillet mellom *common law*- og *civil law*-tradisjonen i henholdsvis England/USA og på det europeiske kontinentet, vil være sentralt, men studentene vil også tilegne seg kunnskap om de viktigste sidene ved rettskulturen i England, USA, Frankrike og Tyskland. Utfordringen fra EU og De europeiske menneskerettighetene i forhold til engelsk, fransk og tysk rettskultur er også omfattet. Framveksten av de asiatiske økonomiene og utviklingen av rettssystemene i denne delen av verden vil også måtte inngå i

emnet. Emnet er sentralt for å kunne sette det norske rettssystemet og norsk rettslig metode inn i en større internasjonal sammenheng og forstå hva som er særegent for skandinavisk og norsk rettstradisjon og rettslig metode. Kunnskap om komparativ metode er også viktig for å kunne sette seg inn i andre lands rett på konkrete områder.

Internasjonalisering av retten har gjort rettskulturell innsikt basert på rettshistorisk og komparativ kunnskap til en viktig del av moderne juridisk metode som redskaper til å forstå norsk rett, særlig norsk rett som har opphav i rettsregler som er produsert utenfor norsk jurisdiksjon. Dette emnet vil således være viktig for å øke den metodiske bevisstheten hos studentene, og forståelsen for samspillet mellom norsk og utenlandsk rett. Emnet sikter også mot å gi jurister en grunnleggende kunnskap om utenlandsk rett og rettskultur med sikte på å sette dem i stand til å orientere seg i utenlandsk rett.

8.5.15 Rettsfilosofi (10 stp.)

En bachelorgrad i juss bør også inneholde fag hvor det sentrale er å utvikle studentenes dannelse, forståelse eller evne til refleksjon. Emnet i rettsfilosofi skal være en innføring i de viktigste retningene innenfor nyere rettsfilosofi, men med særlig vekt på å utvikle studentenes evne til å reflektere rundt eget fag og å stille spørsmål ved visse av de grunnspørsmålene som ellers bare tas for gitt. Emnet skal for eksempel ta opp spørsmål om hva det betyr at noe er gjeldende rett, hva som er forholdet mellom juss og moral, hva som kjennetegner jussen som vitenskap og hva som skiller jussen fra andre vitenskaper.

I dagens studieordning er emnet i rettsfilosofi plassert som en del av ex. phil. på første studieår. Komiteen mener at emnet heller plasseres senere, noe som blant annet skyldes at studentene har bedre grunnlag for å forstå rettsfilosofien etter at de har studert noen materielle rettsområder. Da vil det også være enklere å vise relevansen av rettsfilosofien. Vi foreslår også å gi emnet 10 studiepoeng i stedet for de 5 studiepoengene det har i dag. Det skyldes i første rekke at emnet i rettsfilosofi ikke bare skal dreie seg om rettsfilosofien i seg selv, men også vil ta opp temaer som man i dag helst regner som metodiske eller rettskildemessige. Emnet i rettsfilosofi skal for eksempel ta opp forholdet mellom skjønn og regel, utfylling av lakuner i regelverket og bruk av grunnleggende normative verdier («reelle hensyn») for å tolke rettsregler.

Emnet i rettsfilosofi vil oppfylle det kravet om 10 studiepoeng ex.phil. som stilles i Forskrift om opptak, studier, eksamen og grader ved Universitetet i Bergen § 2.4, jf. Forskrift om krav til mastergrad § 2. Emnet skal også ta opp noen etiske spørsmål.

8.5.16 Valgemne

En har også satt av rom for et 10 studiepoengs valgemne. Her vil en kunne tilby emner som det ikke er nødvendig at alle studenter skal lære, men som vil gi en utvidelse av det faglige perspektivet i ulike retninger og som kan være praktisk viktige. Ved å legge et valgfag på dette nivået, vil en også kunne gi tilbud om engelskspråklige emner for innreisende studenter på bachelornivå, samtidig som også engelskspråklige emner kan tilbys egne studenter. Aktuelle emner som valgemne på tredjeåret vil være f. eks.

familie- og arverett, plan- og bygningsrett, trygderett, helse- og sosialrett, i tillegg til en del engelskspråklige emner for utenlandsstudenter på bachelornivå. Innføring av valgemner på bachelornivået vil gjøre det mulig å skille mellom emner som vi tilbyr innreisende studenter på bachelornivå og de vi tilbyr innreisende studenter og egne studenter på masternivå. Det er åpenbart at en del av de spesialemnene som i dag også kan tas av masterstudenter det femte året, ikke ligger på et nivå som må forventes av masterstudenter.

Hvilke engelskspråklige emner som passer på tredjeåret må sees i sammenheng med utviklingen av masterdelen av studiet, der det må treffes et valg mellom fag som skal tilbys på bachelornivå og fag som skal tilbys på masternivå.

8.5.17 Utenlandsopphold

Komiteen mener det første semesteret på tredje studieår vil kunne erstattes av utenlandsopphold, under forutsetning av at studenten tar noen av de fagene som inngår i fagkretsen som rettsfilosofi ved det utenlandske universitetet, se kapittel 9 om internasjonalisering. Gjennom dette vil en kunne tilby studenter som ønsker å reise ut i løpet av bachelorprogrammet en mulighet for dette. Det er likevel et problem at filosofifaget er ex. phil. Det ligger dermed ikke under fakultetet å kunne godskrive annen utdanning som erstatning for dette emnet. For at muligheten for utenlandsopphold skal foreligge er en her altså avhengig av å få en ordning med ex. phil., der det blir akseptert at filosofistudier ved andre universiteter kan erstatte ex. phil.

Godkjenning av et utenlandsopphold med emner på bachelornivå, vil forutsette en grundig gjennomgang av dagnes utvekslingsportefølje for å kartlegge hvilke steder som tilbyr de fagene som skal inngå i fagkretsen.

8.5.18 Argumentasjon og beslutninger

Evnen til å ta rasjonelle beslutninger er viktige innenfor den vanlige juridiske argumentasjon, for eksempel i valget mellom flere mulige tolkninger av en regel. Det samme gjelder i tilfeller der en jurist står overfor valget mellom flere handlingsalternativer som rettslig sett er forsvarlige, for eksempel om tiltale skal tas ut i en straffesak eller om søksmål skal tas ut i en sivil sak. Også i rettspolitiske drøftelser av hvilke regler som bør gjelde eller ved utforming av lovgivning på et område er det viktig at jurister er i stand til å foreta rasjonelt begrunnede valg ut fra en kunnskapsbasert analyse av hvilke virkninger ulike løsninger vil få. Det å ta rasjonelle valg er spesielt vanskelig i tilfeller der det er usikkerhet om faktiske forhold, for eksempel knyttet til hvilke konsekvenser en beslutning eller en tolkning av en rettsregel faktisk vil få. Emnet «Argumentasjon og beslutninger» skal forbedre studentenes evner til å foreta rasjonelle beslutninger, og til å argumentere for disse. Vanligvis blir argumentasjonsteori og beslutningsteori oppfattet som to separate disipliner, men det er tette koblinger mellom dem fordi den rasjonelle beslutning er en beslutning det vil være mulig å argumentere rasjonelt for. Kriterier for rasjonelle beslutninger og rasjonell argumentasjon vil bli sett

opp mot empirisk forskning som viser de avvikene som ofte er mellom menneskers faktiske beslutninger og kriteriene om rasjonalitet.

Kurset vil ta for seg ulike former for argumentasjon i det juridiske feltet. Kurset vil fokusere på typiske begrunnelsesmønstre i juristers argumentasjon, både strukturelt (f.eks. analogiargumenter og argumenter om at en bestemt virkning vil inntre som resultat av et bestemt handlingsvalg) og innholdsmessig (f.eks. argumenter basert på bestemte rettslige prinsipper, eller på etiske eller rettsøkonomiske betraktninger). Kurset vil blant annet belyse ulike kriterier for argumenters *relevans*, for eksempel hvordan argumenter i rettsdogmatisk argumentasjon skal være forankret i rettskilder. Videre vil kurset gå inn på spørsmålet om argumenters *holdbarhet*, som ofte vil dreie seg om empiriske forhold eller analyse av virkninger av ulike løsninger eller regler. Dette legger til rette for å gi studentene en innføring i grunnleggende begreper og prinsipper for analyse av rettsregler og i bruk av forskningsresultater fra andre vitenskaper. Samlet skal dette gi studentene et bedre grunnlag for å fatte rasjonelle beslutninger i juridisk yrkesutøvelse.

Deler av emnet inngår i dag i ex.phil på første semester første studieår. Etter komiteens oppfatning bør emnet komme senere fordi relevansen av emnet er lettere å se hvis studentene allerede har vært gjennom noen materielle rettsområder. Dessuten bør emnet utvides noe slik at man åpner opp for å behandle en del aspekter som vanligvis kalles «juridisk metode» eller «rettskildelære» og den omfattende internasjonale forskning og diskusjon som skjer innenfor for eksempel rettsøkonomien.

8.5.19 Selskapsrett

Selskapsrett er nytt som obligatorisk emne i forhold til dagens studieordning. Gjennom dette emnet vil studentene kunne tilegne seg kunnskap om organisasjonsformer for økonomisk og annen virksomhet eller aktivitet. I utgangspunktet er selskaper en privatrettslig organisasjonsform for økonomisk virksomhet, men også for å sikre forbrukerinteresser (samvirkelag, borettslag) og produsentinteresser i primærnæringene (felleskjøp, salgslag, råfisklag). I økende grad er ulike selskapsformer også tatt i bruk for å sikre offentlige interesser i alt fra petroleumsproduksjon til sykehusdrift og kommunal tjenesteyting. Nesten all økonomisk virksomhet av betydning er i dag organisert som selskap og eierskapet til produksjonsmidler, naturressurser mv. er organisert gjennom selskaper, med aksjeselskapet som den totalt dominerende form. Studentene vil gjennom studiet av dette emnet tilegne seg kunnskap om ulike selskaps- eller sammenslutningsformer, men hovedvekten vil bli lagt på aksjeselskapet. De grunnleggende og særegne prinsipper og hensyn som ligger bak reglene vil bli vektlagt. Emnet vil også inneholde vesentlige deler EU- og EØS-rett (selskapsdirektivene) og komparativ rett. Emnet er av betydning for å forstå problemstillinger som tas opp i andre fag. I mange rettslige sammenhenger har det betydning at det er et selskap som er eier, for eksempel sivil- og straffeprosess, strafferett, hevd mv. Emnet vil reise spørsmålsstillinger som bygger på kontraktsrett og eiendomsrett som studentene har

lært på andre studieår, men vil i tillegg reise spørsmål om organisering, styringskompetanse, gjeldsansvar m. v.

8.5.20 Sivilprosess (10 stp.)

Sivilprosessen dreier seg om måten sivile krav skal håndteres for domstolene. Sivilprosess bør inngå i bachelordelen fordi reglene om hvordan man tar et søksmål til en domstol er en så sentral egenskap ved juridisk virksomhet at alle jurister bør ha grunnleggende kunnskap om hva reglene går ut på. Sivilprosessfaget bør gå mot slutten av bachelordelen fordi undervisningen i sivilprosess avhenger av at studentene har en forståelse av de viktigste materielle kravsformene. Det er spesielt viktig at studentene har hatt avtalerett fordi avtalefriheten er fundamentet for at partene i prosessen for eksempel kan binde retten ved sin enighet. Det er også viktig at studentene har hatt forvaltningsrett fordi overprøving av forvaltningsvedtak volder særskilte prosessuelle problemer.

Emnet sivilprosess vil i første rekke ta opp reglene om hvilke sivile krav som kan trekkes inn for en domstol, hvordan kravet skal behandles av domstolen og hvilke virkninger en dom vil ha. Mer konkret vil emnet dreie seg om prosessforutsetningene, grunnleggende saksbehandlingsprinsipper, reglene om rettens forhold til partenes prosesshandlinger, reglene om bevis og rettskraft. I tillegg bør emnet gi en oversikt over ulike alternative tvisteløsningsmekanismer, regler om subjektiv og objektiv kumulasjon og virkningene av at et søksmål anlegges. Både EMK artikkel 6 og EØS-retten skal tas inn i studiet så langt det er relevant.

Det er ønskelig at det skjer en mer inngående opplæring i enkelte deler av sivilprosessen på de enkelte linjene i masterdelen, for eksempel er det ønskelig at en formuerettslinje tar opp tvangsfullbyrdelse og voldgift, og at en forvaltningsrettslinje tar opp bruk av klagenemnder og overprøving av vedtak fra slike organer og andre forvaltningsorganer.

8.5.21 Endringer i forhold til dagens ordning

De fagene som er tatt ut av det obligatoriske studiet i forhold til dagens ordning, er etter dette arv- og familierett og menneskerettigheter fra de tre første årene og allmenn formuerett som omfatter rettighetskollisjoner, pant og konkursrett, som i dag er på fjerde året. Komiteen mener dette er fag som i stor grad bygger på de grunnleggende fagene som studeres på bachelorstudiet, og som det ut fra den betydning de har i praksis, vil være mer naturlig at studentene studerer enten som valgemne på bachelorstudiet eller som spesialemner på masterdelen. Menneskerettigheter vil inngå i statsrettsfaget og strafferett og straffeprosess på første studieår, og vil være en sentral del av fordypningsemnet i strafferett og straffeprosess på masterdelen. Det er også på det rene at menneskerettighetene må få en klarere plass som en del av eksisterende fag. For eksempel vil Grunnloven § 105 og EMK første tilleggsprotokoll art. 1 om beskyttelse av eiendomsrett naturlig behandles som en del av faget om rett til økonomiske goder. Dette vil i realiteten kunne innebære en styrkning av innslaget av menneskerettigheter på studiet. Det er også mulig å etablere spesialemner av familierett, barnerett mv. over

et semester på masterdelen. Tilsvarende vil også menneskerettigheter kunne gjøres til et spesialemne på masterdelen. Formueretten vil i hovedsak bli dekket av fordypningsemnet i formuerett, og det kan tenkes spesialemner i tillegg til dette. Noe helt grunnleggende om eiendomsrettens overgang og rettsvern vil dessuten måtte ligge inne i faget om rett til økonomiske goder.

Det vil fremdeles skje en omfattende utdanning av studenter med kompetanse i disse fagene og det vil bli mulighet for utvikling av fagene som forskningsbaserte undervisningsfag med høyere ambisjonsnivå enn det som gjerne er mulig med studentkull på 350-400 studenter. At ikke alle studentene tilegner seg grundig kunnskap i alle disse fagene er ikke et problem verken for samfunnet eller for studentene.

8.6 Oversikt over emner i et bachelorprogram

1. semester:
   EXFAC Innføring i rettsstudiet 10 sp
   JUS211 Konstitusjonell rett og menneskerettigheter 10 sp
   JUS212 Folkerett og EØS-rett 10 sp
2. semester:
   JUS213 Privatrettslig kompensasjon 15 sp
   JUS214 Strafferett 15 sp
3. semester:
   JUS221 Kontraktsrett 25 sp
4. semester:
   JUS222 Forvaltningsrett 20 sp
   JUS223 Privatrettslig kompensasjon 15 sp
5. semester:
   JUS231 Komparativ rett og rettshistorie* 10 sp
   EXPHIL Rettsfilosofi * 10 sp
   JUS2** Valgemne* 10 sp
   *Kan erstattes av 30 sp utenlandsstudier
6. semester:
   JUS234 Rettslig argumentasjon og beslutning 10 sp
   JUS235 Selskapsrett 10 sp
   JUS236 Sivilprosess 10 sp

8.7 Skriftlig arbeid som del av bachelorprogrammet

Det er krav til skriftlig arbeid tilsvarende 10 studiepoeng i et bachelorprogram. Dette kan gjennomføres som flere arbeid. Komiteen har lagt opp til at det på fagene komparativ rett og rettshistorie og på valgfaget skal skrives en hjemmeoppgave som skal inngå i prøvingsgrunnlaget og vil være en vesentlig del av faget. Til sammen vil dette tilsvare en arbeidsinnsats på 10 studiepoeng. Ved å inkludere et skriftlig arbeid i bachelorprogrammet, vil en også kunne øke forventningene til masteroppgaven senere i studiet for de som tar masterstudiet. Masteroppgaven lider i dag under at studentene

ikke får noen opplæring i eller trening i skriving av større akademiske arbeider før de skal starte med masteroppgaven, normalt siste semester i studiet.

8.8 Metodeopplæring på bachelorprogrammet

Komiteens utvalg og sammensetning av fag på bachelorprogrammet er foretatt ut fra en tanke om hvordan studentene best kan komme på innsiden av det juridiske fagfellesskapet og i løpet av studiet bli i stand til å angripe nye rettslige problemstillinger på en selvstendig måte innenfor et hvilket som helst rettsområde. Opplæringen er søkt bygget stein på stein, der de mest basale kunnskapene om juristenes arbeidsverktøy og argumentasjonsmåte må komme først og nyanser, kompleksitet og fragmentering av juridiske argumentasjon er fenomener som introduseres etter hvert. Dette er bakgrunnen for at et fag som strafferett, som er preget av sterkt bundet lovtolkning, er plassert på første studieår. Faget vil på dette trinnet i studiet ha et klart metodisk formål, der det gjelder å gi studentene god forståelse for legalitetsprinsippets rammer for rettsanvenderen og praktiske ferdigheter i lovtolkning. De materielle kunnskapene faget gir, skal sikre at studenter som ikke velger spesialisering i strafferett på masternivå, likevel har basiskunnskaper i faget. Ved at kurset i strafferett går parallelt med kurset i erstatningsrett, vil studentene erfare at rettsområdet er av stor betydning for hva som er gyldig juridisk argumentasjon og at juridisk metode ikke er en entydig størrelse. Komiteen vil fremheve at valget av tidvis parallelle kurs ikke bare har pedagogiske fordeler ved at det gir mer tid til modning og potensial for mer varig kunnskap, det har også metodiske fordeler. De kursansvarlige får med parallelle kurs et verktøy til å få frem særtrekk ved eget rettsområde ved å vise til forskjeller i argumentasjonstilfang og argumentasjonsmønstre på kurset som løper parallelt. Det metodiske utbyttet for studentene vil åpenbart kunne bli best om de som er ansvarlige for kurs som løper parallelt samarbeider.

De materielle fagene er i den foreslåtte strukturen tenkt som verktøy for metodeutvikling og metodetrening og hver enkelt kurs har en særskilt funksjon i metodeopplæringen. Komiteen betrakter den foreslåtte fagsammensetningen på bachelorprogrammet som en vesentlig reform av metodetreningen i studiet som i dag skjer i selvstendige kurs på første og tredje studieår, uten noen klar sammenheng.

Komiteen foreslår utvikling av et helt nytt metodefag på tredje studieår, før studentene velger sin spesialisering på masternivå og før enkelte studenter eventuelt velger å avslutte jusstudiet med en bachelorgrad. Faget argumentasjonslære skal bidra til å gi en dypere forståelse av hva som faktisk utgjør holdbar argumentasjon og hvordan argumenter fra andre vitenskapsdisipliner kan og må integreres i juridiske resonnementer. Kurset skal sikre at alle studenter med utdannelse i juss fra Bergen, enten det er på bachelor eller masternivå, har kunnskap, forståelse og ferdigheter i juridisk metode som gjør dem rustet til å møte fremtidens utfordringer for juridiske arbeidsoppgaver.

De ulike kursene på bachelorprogrammet er omtalt i punkt 8.5 og det fremgår der hvilken metodisk funksjon det enkelte kurs er tiltenkt fra komiteen side. Metodisk progresjon har vært en av de variablene komiteen har lagt stor vekt på i oppbygningen av bachelorprogrammet. Fagkabalen har på ingen måte vært enkel å legge og det kunne sikkert finnes andre fagkombinasjoner som ville kunne fungere like godt. Komiteen mener likevel at denne kombinasjonen totalt sett er den beste og vil peke på at dersom det gjøres endringer, er det viktig at en passer på at totalutbyttet av studiet og helheten i den metodiske utdanningen av studentene blir opprettholdt. Det er viktig at det i læringsutbyttebeskrivelsen for det enkelte kurs formuleres et punkt om hva som er fagets metodiske utviklingsfunksjon. Slik vil en kunne sikre at den forventede metodiske progresjonen i studiet blir gjennomtenkt og at den er synlig for studentene.

I det følgende gis det en oversikt over hvordan komiteen har sett for seg at de metodiske kunnskapene, forståelsene og ferdighetene kan utvikles fra kurs til kurs og hvordan parallelle kurs kan bidra til å skape metodisk progresjon.

Innenfor de ulike emnene må det også tas inn hovedlitteratur som også dekker de metodiske og rettskildemessige temaer som dette emnet har ansvaret for. Komiteen vil foreslå at innføring i grunnstrukturen i rettslig metode og argumentasjon fortsatt skal være en del av ex.fac. Ut over dette vil alle emnene omfatte metodiske spørsmål:

- **Innføringskurs** (ex.fac.) - Grunnleggende innføring i juridisk begrepsapparat og argumentasjonsmåte samt praktisk øvelse i tradisjonelle juridiske oppgaveformer som teori, praktikum og prosedyre.

- **Konstitusjonell rett og menneskerettigheter** – Grunnleggende innføring i samvirket mellom nasjonale og internasjonale rettssystem. Forsterket av parallelt kurs i folkerett, EU og EØS-rett.

- **Folkerett og EØS-rett**– Grunnleggende innføring i samvirket mellom nasjonale og internasjonale rettssystem. Forsterket av parallelt kurs i statsforfatningsrett og menneskerettigheter.

- **Strafferett og straffeprosess** – Grunnleggende innføring i lovtolkning og rettsstatlig rettighetstenkning. Lovkravet i strengeste forstand. Kontrastert av parallelt kurs i erstatningsrett.

- **Privatrettslig restitusjon** – Regeldannelse på ulovfestet grunnlag og prejudikatlæren. Kontrastert av parallelt kurs i strafferett.

  Kontraktsrett – Regler om privatrettslig kompetanse til å fastsette og regulere rettighetsforhold. Forholdet mellom rettsregler og kontraktsregulering. Tolkning og utfylling av kontrakter. Kontraktspraksis som argument ved tolkning og for regeldannelse. Sammenstilling av komplekse hensyn som grunnlag for regeldannelse. . Rettstatens rammer for inngrep i privat handlefrihet .

- **Forvaltningsrett –** Grunnleggende nasjonal og internasjonal rettighetsforståelse belyst fra en offentligrettslig innfallsvinkel. Nyanserer legalitetsprinsippet fra første studieår. Kontrasterer det parallelle faget rettigheter til økonomiske goder.
- **Rettigheter til økonomiske goder** – Innhold i ulike typer rettigheter til økonomiske goder. Rettigheters funksjon som fordelingsmekanisme og som insentiv for økonomisk utvikling og bærekraftig forvaltning. Grunnleggende innføring i sedvanerett. Rettigheters dynamiske utvikling («tida og tilhøva»). Relasjonen til kontraktsfrihet. Kontrasterer forvaltningsrettsfaget.
- **Komparativ rett og rettshistorie** – Grunnleggende innføring i metodiske variasjoner i ulike rettskulturer.
- **Rettsfilosofi** – Metodisk refleksjon gjennom innføring i rettens teoretiske grunnproblemer. Verdier og etiske vurderinger.
- **Rettslig argumentasjon og beslutning** – Økt metodisk bevissthet om hva som gjør rettslig argumentasjon holdbar og om samvirke med andre vitenskapsdisipliner.
- **Selskapsrett** – Komplekse privatrettslige argumentasjonsmønstre. Samvirke mellom nasjonal og internasjonal rett. Kontrast til rettergangsfaget.
- **Sivilprosess** – Komplekse offentligrettslige argumentasjonsmønstre. Samvirke mellom nasjonal, utenlandsk og internasjonal rett. Kontrast til faget sammenslutningsrett.

8.9 Læringsutbytte for bachelorprogrammet

Innholdet i bachelorprogrammet og i de enkelte emnene kan også beskrives gjennom det læringsutbyttet som en tar sikte på å oppnå gjennom studiet. Kravet til læringsutbytte for bachelorprogrammet kan etter komiteens oppfatning beskrives slik:

Kunnskaper:
Kandidaten skal kunne forklare:

- det norske rettssystemets oppbygging og funksjon, dets historie og grunnleggende verdier
- hvordan norsk rett påvirkes av internasjonale rettssystemer som EU-rett, internasjonale menneskerettigheter og annen folkerett.
- grunnleggende regler og sammenhenger mellom alle de rettsområder (fagområder) som inngår i studiet, og variasjonen i deres metodebruk og argumentasjon
- juridiske implikasjoner ved aktuelle sentrale problemstillinger i samfunnsdebatten og innen rettsvitenskapen, både nasjonalt og internasjonalt

- de akademiske normer og verdier studiet er bygget på, hvordan disse er kommet til uttrykk i undervisning og prøving og hvordan ansvar for egen læring er integrert i studiets struktur

Ferdigheter og generell kompetanse:

Kandidaten skal kunne:

- gjennom anvendelse i gitte situasjoner, vise at grunnleggende materielle kunnskaper, innen studiets ulike fagområder, holder en akseptabel kvalitet
- identifisere og løse juridiske problemstillinger basert på gjeldende rett, studiets felles kunnskapsbase og etiske normer. Kandidaten skal være seg bevisst og kunne begrunne de valg og prioriteringer som ligger til grunn for argumentasjon og løsninger hvori også det internasjonale perspektivet synliggjøre der det er relevant for problemløsningen.
- demonstrere hvordan man innhenter og systematisere relevant rettslig materiale, og kritisk kunne analysere materiale innhentet fra nasjonale og internasjonale rettskilder, inklusive faglige fremmedspråklige tidsskrifter.
- formidle problemstilling og løsning både skriftlig og muntlig, og i form som er tilpasset aktuell målgruppe.
- kunne arbeide i gruppe med andre som en deltaker som bidrar aktivt til gruppens utvikling av god praksis og ferdigheter i løsning av juridiske problem
- reflektere over egne kunnskaper, utnytte faglige tilbakemeldinger til egen læring, og selvstendig tilegne seg ny kunnskap

9 Forslag til struktur de to siste årene av studiet. (Masterprogram).

9.1 Innledning

Bologna-modellens struktur med tre sykluser, tar sikte på at det skal skje en kvalitativ heving av nivået fra bachelorgrad til mastergrad, ved at masterprogrammet skal legge større vekt på selvstendighet og dyptgående studier enn bachelorprogrammet. En mastergrad skal om en vil, ligge på et høyere akademisk nivå enn en bachelorgrad og være en forberedelse for den tredje syklusen, ph.d.-graden.

Ved at rettsstudiet ved UiB og de andre norske institusjonene er organisert som et integrert femårig profesjonsstudium, er hele studiet regulert av den samme forskriften og det samme kvalifikasjonsrammeverket.

Masterprogrammet ved de juridiske fakultetene er regulert av mastergradsforskriftene § 4 («integrerte mastergrader» på 300 sp), som det er gjort rede for ovenfor.

Krav til en 120 studiepoengs mastergrad er regulert i Mastergradsforskriften § 3, som fastsetter følgende:

> Graden master oppnås på grunnlag av mastergradseksamen av 120 studiepoengs (2 års) omfang, inkludert selvstendig arbeid i henhold til § 6. Graden bygger på ett av følgende fullførte utdanningsløp:
>
> – bachelorgrad
> – cand.mag.-grad
> – annen grad eller yrkesutdanning av minimum 3 års omfang
> – utdanning som i henhold til § 3-4 i lov om universiteter og høyskoler er godkjent som jevngod med ovennevnte grader eller utdanningsløp.
>
> Innenfor ett av de nevnte utdanningsløp må det inngå
>
> – fordypning i fag, emne eller emnegruppe av minimum 80 studiepoengs omfang eller
> – integrert yrkesrettet utdanning av minimum 120 studiepoengs omfang innenfor fagområdet for mastergrad.
>
> Institusjonene kan i spesielle tilfeller godkjenne andre dokumenterte kvalifikasjoner som helt eller delvis likeverdig med utdanningsløpene nevnt ovenfor.

Mastergradsforskriften § 6 fastsetter at det i en mastergrad "etter § 3 og § 5 skal […] inngå selvstendig arbeid av et omfang på minimum 30 studiepoeng."

Ved at hele studieløpet for master i rettsvitenskap er regnet som en mastergrad må en anta at det også formelt sett faller inn under kvalifikasjonsrammeverket for mastergrader som stiller følgende krav til den ferdige masterens kvalifikasjoner:

KUNNSKAP
- har avansert kunnskap innenfor fagområdet og spesialisert innsikt i et avgrenset område
- har inngående kunnskap om fagområdets vitenskapelige eller kunstfaglige teori og metoder
- kan anvende kunnskap på nye områder innenfor fagområdet
- kan analysere faglige problemstillinger med utgangspunkt i fagområdets historie, tradisjoner, egenart og plass i samfunnet.

FERDIGHETER
- kan analysere eksisterende teorier, metoder og fortolkninger innenfor fagområdet og arbeide selvstendig med praktisk og teoretisk problemløsning
- kan analysere og forholde seg kritisk til ulike informasjonskilder og anvende disse til å strukturere og formulere faglige resonnementer
- kan gjennomføre et selvstendig, avgrenset forsknings- eller utviklingsprosjekt under veiledning og i tråd med gjeldende forskningsetiske normer

GENERELL KOMPETANSE
- kan analysere relevante fag-, yrkes- og forskningsetiske problemstillinger
- kan anvende sine kunnskaper og ferdigheter på nye områder for å gjennomføre avanserte arbeidsoppgaver og prosjekter
- kan formidle omfattende selvstendig arbeid og behersker fagområdets uttrykksformer
- kan kommunisere om faglige problemstillinger, analyser og konklusjoner innenfor fagområdet, både med spesialister og til allmennheten
- kan bidra til nytenking og i innovasjonsprosesser
- Innføring av fordypningsemner i mastergraden

Kvalifikasjonsrammeverket for mastergrader er ikke tilpasset et femårig masterprogram og tar sikte på studenter som allerede har en bachelorgrad bak seg før de starter på mastergraden. Det er en helt urealistisk tilnærming at de som følger et

studieløp med «integrert masterprogram», i løpet av de tre første årene skal ha tilegnet seg en kvalitativt langt høyrere kompetanse enn studenter som følger et bachelorprogram.

Som påpekt ovenfor, er det mest påtrengende reformbehovet ved studiet slik det er i dag, at det legges til rette for at masterdelen blir noe mer enn utvidelse av den faglige emnekretsen i forhold til de tre første årene. I dag er det fjerde året på studiet en del av det obligatoriske studiet og omfatter emner som ikke er studert tidligere, og som i hovedsak blir studert på samme måte og med samme intensjonsdybde som på de tidligere studieårene. Det femte studieåret består av til sammen 30 studiepoeng valgemne, som også i hovedsak er emner som blir studert på linje med de obligatoriske emnene når det gjelder faglig nivå og måten det studeres på. Det siste semesteret skriver studentene en masteroppgave som skal være et selvstendig arbeid. Masteroppgaven innebærer nok et løft for mange og er et mer selvstendig arbeid enn tidligere på studiet, men det kan ikke sies å skje et vesentlig taktskifte ved overgangen fra tredje til fjerde studieår, og neppe fra fjerde til femte.

9.2 Pedagogiske grep i masterdelen av studiet

For å få til en kvalitetsheving de siste to årene der studentene i større grad blir eksponert for krav til selvstendig arbeid, dybdestudier, forskningsbasert læring og større metodisk bevissthet, forslår komiteen at studiet de to siste årene utformes slik at studentene gis mulighet til å gå mer i dybden innenfor enkelte fagfelt. Målet med dette er å utdanne masterkandidater i rettsvitenskap som har tilegnet seg det metodiske verktøyet for å kunne sette seg inn i nye fagfelt på en selvstendig og grundig måte og med høy metodisk og etisk bevissthet. I tillegg er det en målsetning at studentene i større grad enn i dag skal trenes opptil å gjennomføre komplekse resonnementer på grunnlag av et sammensatt rettskildebilde.

Komiteen foreslår at det i førte omgang opprettes tre eller fire linjer for fordypningsemner på til sammen 60 studiepoeng hver, innenfor avgrensede fagområder. En mulig linjedeling kan se slik ut:

- strafferett, straffeprosess og politirett
- offentlig styring
- internasjonal- og overnasjonal rett
- sentral formuerett

Innenfor disse linjene vil det kunne være mulig å operere med flere emner som kobles sammen, og slik at studentene kan ha noe valgfrihet innenfor fordypningslinjen. Det nærmere faglige innholdet i linjene må utarbeides i samarbeid med fagmiljøene innenfor de aktuelle fagene frem mot endelig vedtak om ny studieordning.

Studiet på linjefordypningen må nettopp ta sikte på fordypning og faglig refleksjon, der studentene selv må yte en vesentlig innsats. Det må skje en endring i måten studiet legges opp på i forhold til i dag og i forhold til studiet på de tre første årene.

Da det innenfor den enkelte linje vil være mulig å operere med flere fag som kobles sammen, må integreringen av fagene og dermed underbyggingen av foreslått læringsutbytte for masterdelen, gjenspeiles både i undervisningsdelen og gjennom de problemoppgavene studentene skal arbeide med. Problemoppgaver skal være grunnlag for seminarer og skriving av større oppgaver med tilbakemelding. For studentenes forberedelse til, og ledelse av gjennomføringen av seminarer, bør de inndeles i faste selvstyrte grupper med helst ikke flere enn fem deltakere. I fellestiltakene som iverksettes for å underbygge studentenes utvikling av akademiske ferdigheter (se kapittel 3.4), vil komiteen anbefale at disse gjøres til obligatoriske arbeidskrav fordi bruksferdighetene vil gjenspeiles i masteroppgaven og vurderes i denne sammenhengen.

Studentene på dette nivået må i langt større grad enn i dag forventes å kunne orientere seg i et større litteratur- og kildetilfang. En av svakhetene ved dagens ordning er at litteraturtilfanget på studiet er lavt pr studiepoeng (30 sider pr. studiepoeng på 1. – 4. studieår, 40 sider pr studiepoeng på 5. år). Programsensorene har påpekt at denne sidetalsbegrensningen er for lav (etter gjennomgang av 4. studieår). Den fører til at studentene legger for stor vekt på innlæring av et nokså begrenset stoff som står i læreboken. Tilfanget av faglig stoff pr studiepoeng må økes vesentlig i forhold til dagens ramme til ca. 100 sider pr. studiepoeng på masterdelen. Det er også viktig at det innenfor denne rammen er adgang til bruk av dagsaktuelt lærestoff i form av vitenskapelige artikler, også på fremmedspråk (engelsk). Fordelingen mellom «fast» pensumstoff og «variabelt» stoff bør være ca. 70 – 30 %. Det vil være en viktig del av læringen at studentene kan finne frem til hva som er sentralt og viktig stoff og til å trekke ut det vesentlige. Studentene må få oppgaver der det ikke settes noen grense for hvilket materiale de kan bruke for å løse oppgaven.

Rettsstudiet har tradisjonelt i liten grad lagt opp til å forberede studentene for akademisk arbeid, selv om det har vært ordninger med særavhandling og i de siste ti årene, masteroppgave. Ved innføring av et 60 studiepoengs fordypningsemne og styrking av det akademiske nivået på de to siste studieår, vil studiet gi de ferdige mastere et langt sterkere grunnlag for å starte arbeidet med et doktorgradsarbeid. Det kan vurderes om det også skal etableres en forskerlinje det femte året, men komiteen foreslår ikke dette nå.

I et eventuelt videre arbeid må komiteen lene seg tungt på de aktuelle fagmiljøene ved utformingen av linjene. De linjene som her er skissert er således kun et grovt utgangspunkt til hvordan en mulig masterdel kan tenkes å se ut.

9.3 Spesialemner

Fordypningslinjen vil dekke det fjerde studieåret. For studenter som ikke reiser ut på femte studieåret vil det også være rom for 30 studiepoeng til å studere et eller flere emner i tillegg til fordypningsdelen. Dette gir rom for å studere et hovedemne i tillegg til fordypningslinjen, på masternivå. Studentene vil her kunne bygge ut sin kompetanse

noe mer i bredden, men fremdeles med et emne som studeres på et høyt nivå, der kvalifikasjonsrammeverkets krav til selvstendighet og analyse må oppfylles. I og med at dette emnet studeres etter at studentene har gjennomført fordypningslinjen vil de ha fått opplæring og trening i selvstendige studier før de starter på dette emnet. En må forutsette at studentene på dette stadium har nådd et metodisk og akademisk nivå som gir grunnlag for å gjøre spesialemnene til et studium med høy kvalitet med vekt på rettskildebruk og selvstendig analyse.

Spesialemner kan være nye emner som ikke er studert tidligere i studiet, som for eksempel velferds- og trygderett, naturressursforvaltning, miljørett og klimarettslige spørsmål, markeds- og konkurranserett, skatterett, personrett, familierett, arverett, barnerett, havrett mv. Det kan også være tale om videregående studier i fag som er studert de tre første årene, som sammenslutningsrett, EU- og EØS-rett, fast eiendoms rettsforhold, sivilprosess mv. Gjennom å kombinere fordypningen på 60 studiepoeng på fjerde studieår med et tilgrensende emne på tredje semester av masterdelen, vil studentene få en bredere kompetanse, men fremdeles på et dyptgående og høyt nivå. For eksempel vil det kunne være aktuelt for en student som har tatt formuerett som linjefordypning for å sikte seg inn mot arbeid for eller inn mot næringslivet, å ta konkurranserett dette semesteret, fordi det også ville være relevant for eksempel ved arbeid som forretningsadvokat, selv om dette faglig ligger et stykke unna formueretten. EU- og EØS-rett vil kunne være relevant i forhold til mange av de ulike linjefordypningene.

Det vil være mulig å foreta en ytterligere linjefordypning gjennom styrt valg av spesialemner som faglig anbefales å tas. Det er likevel også grunn til å ha åpninger for at studentene kan treffe andre valg – for eksempel for å prioritere bredde.
Dette må sees i sammenheng med hvilke engelskspråklige emner som skal undervises på bachelordelen og hvilke emner vi skal ha på masternivå. En må sikre at spesialemnene på masterdelens tredje semester, holder minst samme nivå som emnene på fordypningsdelen. Det kan i alle fall på noen områder, utvikles «semesterpakker» der studentene kan studere ulike emner med indre sammenhenger, slik at også spesialemnene representerer en faglig fordypning i tillegg til linjefordypningen.

I tillegg vil masteroppgaven kunne benyttes til å bygge ut kompetansen innenfor et av de fagområdene studenten har studert i løpet av de tre første semestrene på «masterdelen». Masteroppgaven vil som i dag kunne skrives tredje eller fjerde semester på masterstudiet. De fleste vil trolig velge å skrive masteroppgave det siste semesteret. Innenfor disse rammene er det mulig å legge til rette for at studenter kan ta alle sine 120 studiepoeng i masterstudiet innen ett emneområde.

Som nevnt ovenfor vil studentene også kunne ta utenlandsopphold i ett eller to semester på femte studieår. Det er viktig at det blir stilt krav om masternivå på de kursene studentene studerer i utlandet. Etter som Bologna-modellen blir innført i flere land vil dette trolig bli lettere å gjennomføre enn det har vært til nå. For at studentene skal kunne være i utlandet i to semester på femte studieår, må de skrive et arbeid av samme

arbeidsomfang som masteroppgaven. Dette fører til at det først og fremst er de studentene som tar en LL.M. i utlandet som kan ta hele femte studieår i utlandet, på samme måte som i dag, men det finnes også andre utvekslingsavtaler utenom LLM som gir mulighet for å reise ut i to semestre og fullføre både spesialemner og masteroppgave.

Som i dag må det også være adgang til å kunne skrive en 60 studiepoengs masteroppgave på siste studieår.

Godkjenning av et utenlandsopphold med emner på masternivå vil også forutsette en grundig gjennomgang av dagens utvekslingsportefølje for å kartlegge hvilke steder som tilbyr de emnene som skal inngå i fagkretsen i de ulike mastervariantene i Bergen.

Opplegget for de to siste studieårene ville skjematisk kunne fremstilles slik:

Masterlinje X:

<table>
<tr><td>1 år</td><td>½ år</td><td>½ år</td></tr>
<tr><td rowspan="2">60 studiepoeng faglig linjefordypning</td><td>30 studiepoeng spesialemner eller utveksling ett semester</td><td>30 studiepoeng Masteroppgave eller utveksling ett semester</td></tr>
<tr><td colspan="2">Utveksling i ett eller to semestre, eller 60 sp Masteroppgave</td></tr>
</table>

9.4 Utvikling av akademiske ferdigheter:

Gjennom masterstudiet skal studenten i tillegg til den rent faglige kunnskapen og de ferdighetene dette krever også lære akademiske ferdigheter, som hvordan man strukturerer et skriftlig arbeid, bruk av kilder og referanser og hva som er god skikk for bruk av andres arbeider mv. I dag skjer dette i hovedsak utlukkende gjennom masteroppgaven som normalt skrives siste semester. Det er en gjennomgående oppfatning at masteroppgaven ikke har fungert tilfredsstillende i forhold til denne målsettingen.

Fakultet har i 2014 tatt grep for å styrke masteroppgaven gjennom å stille visse krav til studentene gjennom opplegget med kombinasjonen prosjektskisse, workshop-notat som grunnlag for seminar (2t) i faggruppene for diskusjon og tilbakemelding, samt skissert mal for prosjektskisse og workshopnotat.

Problemet er likevel at det er svært vanskelig å utvikle akademiske ferdigheter på det nivået som kreves, i løpet av ett semester. Det er nødvendig å koble masteroppgaven til de ferdigheter alle masterstudentene skal utvikle, og det undervisningsopplegg man må ha for å ivareta denne læringen. Da vil studentene over tid og gradvis bygge opp en akademisk kompetanse som et grunnlag for å skrive masteroppgave og som de kan utvikle videre gjennom arbeidet med masteroppgaven.

Det er også nødvendig at resten av masterprogrammet bygger opp til og opp under de kunnskaper og ferdigheter som trengs for å kunne få tilstrekkelig utbytte av arbeidet med masteroppgaven, som fremstår som høydepunktet i den akademiske utdanningen under doktorgradsnivå.

Tar vi utgangspunkt i Martinson (2010) "skills tree" for jus basert på MacCreate kommisjonen (1992), ser man ut fra det nasjonale rammeverket for kompetanse på masternivå, at «Communication» i venstre grein, sammen med alle momentene i midtre og høyre grein er relevante for masterstudentenes læring.

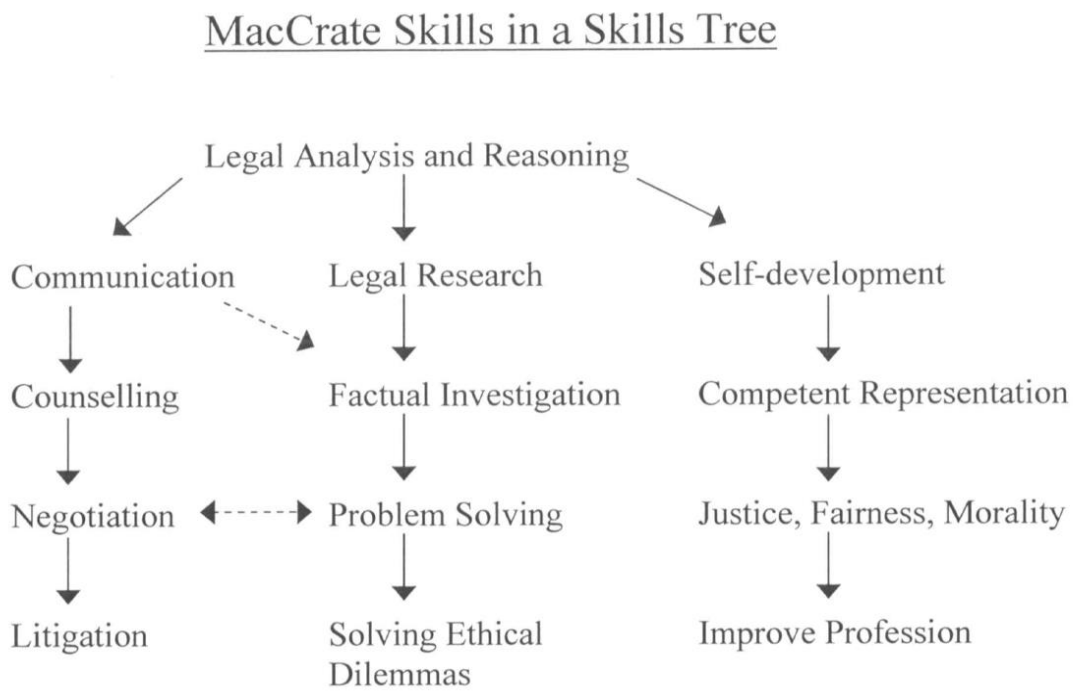

Litteraturen om «legal research» er ganske omfattende, og publisert både i bøker (Cohen & Olson, 2010) og tidsskriftsartikler (Callister, 2003, Paris & Tibbo, 1998). Da internett er et økende hjelpemiddel, er også Blooms taksonomi omskriving til en digitalisert referanseramme for opplæring i «legal research» med nivåene Remembering, Understanding, Applying, Analysing, Evaluating og Creating (Churches, 2008).

Ved overgangen til linjedelte mastergrader, må fellesgodset av akademiske ferdigheter gjennomdrøftes. Hva som kan være felles for alle studentene, og hva som er spesifikt for den enkelte masterlinje og integreres i den enkelte linjens faglige del, vil være en del av det videre arbeidet. F.eks. vil analyse av tidsskriftsartikler ha en viss grunnleggende felles ferdighetsdel uansett linje, mens det innholdsmessige vil være knyttet til linjens faglige del. I denne sammenheng vil det være naturlig å drøfte om det bør utvikles et felles emne i rettslig argumentasjon og akademisk skriving også på masternivå, eller om dette best varetas innenfor de enkelte linjene.

9.5 Masteroppgaven

Et punkt i Kvalifikasjonsrammeverket med særlig relevans for masteroppgaven er kravet om studentens selvstendighet i gjennomføringen. Forståelsen av begrepet selvstendighet har konsekvenser både for veileders rolle og bedømmelsen av oppgaven.

Det er minst fire måter tema for masteroppgaven kan bli til på. I forhold til hvert av dem er spørsmålet om hvordan selvstendig skal forstås.

- Oppgaven er en avgrenset del av et større forskningsprosjekt innen masterlinjens fagmiljø.
- En faglig ansvarlig definerer et forskningsprosjekt innen masterlinjens faglige ramme, og deler dette inn i flere tema for masteroppgaver. Den faglig ansvarlige sammenfatter/bruker bidragene fra de enkelte oppgavene i en publikasjon (forskning gjennom studentene).
- Studenten utarbeider sitt eget forslag til tema for oppgaven innen linjens fagramme.
- Studenten velger tema ut fra en liste gitt av masterlinjens fagmiljø

Det siste alternativet kan vanskelig forsvares ut fra kravet om selvstendighet, mens de to første kan reise spørsmål om grad av selvstendighet. I en selvvalgt oppgave som *[s]krives innen rettsdogmatikkens rammer kan de lege ferenda innslag være vanlig. Men studenten kan velge en oppgave som i sin helhet forlater spørsmålet om hva som er eller bør være gjeldende rett. Studenten skriver da eksempelvis om retten som system eller retten som faktor i samfunnet. Dette kan gjøres ut fra rettsteori, filosofi, sosiologi, moral eller andre vitenskaper, f.eks. økonomi (Bernt & Double, 1996). I et slikt valg ligger en utfordring til veileder, i dialog med studenten, å få studenten til å komme frem til en realistisk ramme for oppgaven innen studiets normerte tidsplan for oppgaven, enten den er på 30 eller 60 studiepoeng. Dette fordi slike oppgaver ofte vil kreve av studenten en omfattende opplesing på nytt fagstoff. Fagstoff som normalt hittil ikke har vært sterkt fremme i studiefagene siden exphil og exfac.(*Wilhelmsen, 2014, s.148).

For illustrering av samspillet mellom ferdighetskravene til en masteroppgave i Kvalifikasjonsrammeverket, masteroppgavens tilblivelsesmåte, og studentenes grad av selvstendighet og behov for veiledning og hjelp, vises til matrisen i vedlegg 2. Matrisen synliggjør også veileders rolle i forhold til studentens ferdighetsnivå og rammeverkets krav, og kan i neste omgang brukes av sensor i vurderingen av ferdighetsnivådelen i den totale bedømmelsen av masteroppgaven. Matrisen er laget delvis på grunnlag av innstillingen fra Samarbeidsprosjektet mellom UiO, UiB og UiT om masteroppgave i rettsvitenskap knyttet til læringsmål, veiledning og sensur (avgitt 3.januar 2014). I matrisen er det brukt samarbeidskomiteens omskriving til juridisk kontekst av rammeverkets krav til ferdigheter i mastergraden.

9.6 Læringsutbytte for masterprogrammet:

Kunnskaper:

Kandidaten skal kunne:

- forklare det vitenskapsteoretiske grunnlaget for rettsvitenskap
- redegjøre for den rettsvitenskapelige forskningsfronten, med ulike faglige synspunkter, innen de rettsområder som inngår i kandidatens spesialisering.
- forklare juridisk metodebruk og anvendelsen av denne, både innenfor og utenfor gjeldende rett
- redegjøre for norsk rett i historisk og komparativt perspektiv
- redegjøre for ulikheter mellom juridisk forskningsmetode og metodebruk i andre vitenskapsfag som har relasjon til norsk rettsanvendelse, og hvordan dette påvirker rettsanvendelsen.
- bruke fremmedspråklige rettsvitenskapelige kilder, og formidle det innholdsmessige på aktuelt fremmedspråk.
- de akademiske normer og verdier studiet er bygget på, hvordan disse er kommet til uttrykk i undervisning og prøving og hvordan ansvar for egen læring er integrert i masterstudiets struktur

Ferdigheter og generell kompetanse:

Kandidaten skal kunne:

- foreta en selvstendig analyse av juridiske problemstillinger på en grundig, helhetlig, kritisk og balansert måte, og resonnere seg frem til et faglig forsvarlig standpunkt gjennom avklaring av spenninger mellom ulike gyldige argumenter og mellom underliggende rettslige og samfunnsmessige verdier.
- analysere fremlagt forslag til løsning på et komplekst juridisk problem, og argumentere for eventuelle forbedringer eller alternativ løsning, også utenfor gjeldende rett.
- selvstendig planlegge, styre og gjennomføre større juridiske arbeidsoppgaver og prosjekter innen en gitt tidsramme, og utforme løsningsforslag som ivaretar både nasjonale rettslige og samfunnsmessige forhold og internasjonale rettslige forhold.
- Kunne tilføre juridiske argumenter i et ikke juridisk problemkompleks, og drøfte dette i en tverrfaglig sammenheng. På dette grunnlag synliggjøre eventuelle juridiske vilkår for eller følger av alternative løsningsforslag.
- tilegne seg ny kunnskap både på eget fagfelt og innen tilgrensende fag, for å kunne løse juridiske problem på rettsområder som ligger utenfor bachelor- og masterstudiets fagtilfang.
- bidra både til kunnskapsbygging og -deling med kollegaer gjennom aktiv bruk og kritisk analyse av ulike rettsvitenskapelige og andre samfunnsrelaterte informasjonskilder.
- demonstrere ferdighet i bruk av jussens uttrykksformer, både i skriftlig og muntlig form
- gjennomføre juridisk rådgiving overfor oppdragsgiver, kollegaer og andre

10 Progresjon og forkunnskapskrav underveis i studiet

Formelle forkunnskapskrav innebærer at en student ikke får melde seg til undervisning og eksamen i et bestemt emne før andre emner (i.e. forkunnskapene) er bestått.

Her legges til grunn at alle emnene i et semester undervises parallelt og over hele/nesten hele semesteret. (For valgemner/spesialemner vil dette være annerledes, ettersom de ventelig også i framtiden vil være avhengig av eksterne lærekrefter i større eller mindre grad og må tilpasses deres tid til å delta her.)

Vi har gode grunner både for og imot forkunnskapskrav, og de valgene vi gjør vil være styrende for en rekke andre forhold.

Det sentrale argumentet *for* forkunnskapskrav, er at alle emner etter det/de første, vil kunne bygge direkte og eksplisitt på et bestemt kompetansegrunnlag og følgelig kunne være mer «avansert» enn om man legger begynnernivå til grunn. Dette framstår som særlig godt underbygde faglige argumenter. Videre vil formelle forkunnskapskrav synliggjøre progresjonen i studiet.

Vi har i alle fall to sentrale argumenter *mot* forkunnskapskrav:

- Siden alle emnene i et semester forutsettes å løpe parallelt hele semesteret, vil det ikke være aktuelt å sette et eller flere emner som forkunnskapskrav for andre emner *samme semester*. Det er dessuten flere grunner til at det ikke er mulig eller gunstig å sette emner som forkunnskapskrav for andre emner samme semester, selv om emnene ikke undervises parallelt:
  Fristen for å melde seg til undervisning og eksamen, forfaller samtidig for alle emnene i et semester. Det innebærer at det må være mulig å melde seg til eksamen nr. 2 og følgende i et semester, uten at eksamen nr. 1 er bestått. Samme virkning har det forholdet at ingen sensur vil være sluttført før neste emne begynner. For 10 sp-emner (og eventuelt mindre) kan vi også tenke oss at sensurklager – og eventuelle formelle klager – ikke er ferdig behandlet før også kurs nr. 3 starter opp. Det taler imot å ha forkunnskapskrav innad i det enkelte studieåret, men holder fortsatt muligheten åpen for å ha slike krav i overgangen fra ett studieår til det neste.
- Studenter som stryker i et emne, vil ikke kunne fortsette studiet før de har bestått – det kan i noen tilfeller ta ganske lang tid. Hvis de står til kontinuasjonseksamen er problemet løst hvis forkunnskapskravene ikke gjøres gjeldende innad i hvert studieår, men bare fra det ene året til det neste. Hvis de *ikke* står til kontinuasjonseksamen, er neste eksamen i løpet av neste studieår. Disse studentene får ikke gjøre noe annet (hos oss) i mellomtiden, og bestemmelser om krav til studieprogresjon og studiepoengproduksjon vil umiddelbart bli uløselig for studenten. Kravene stilles både i UiB-reglementet (§ 4.6 og § 4.8 nr. 2 bokstav c) og i Utfyllende regler for studier ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen § 2-5. Studenten rammes av denne siste bestemmelsen hvis han/hun stryker på det første emnet i et studieår) og i vilkårene for studiefinansiering fra Statens Lånekasse. Hvis forkunnskapskrav gjøres gjeldende innad i hvert studieår, vil stryk på et emne føre til umiddelbar stans, og hele resten av studieåret faller bort.

11 Internasjonalisering

11.1 Innledning

Utviklingen i retning av internasjonalisering av det norske rettssystemet og veksten i internasjonale relasjoner, er beskrevet i kapittel 4 ovenfor. Dette er en utvikling som en må regne med vil fortsette og forsterkes. Selv jurister som ser for seg en utelukkende «nasjonal» karriere vil vanskelig kunne unngå å komme i kontakt med internasjonale rettskilder og internasjonale rettsforhold. Studiet må forberede dem for dette.

Det har skjedd en sterk internasjonalisering av rettsstudiet i løpet av de siste 10-15 årene. Dagens studieordning representerer gjennombruddet for internasjonalisering i juristutdanningen. Internasjonale rettskilder og internasjonale rettsforhold inngår i større eller mindre grad i alle kursene i dagens studium. Det er også etablert ordninger for studentutveksling som fører til at i overkant av 130 studenter fra hvert kull reiser ut i ett eller to semester på 5. året. Mange tar en internasjonal mastergrad LL.M, som en del av studiet. Det er i dag like vanlig og naturlig at studenter fra vårt fakultet har hatt et utenlandsopphold som ved andre fakultet. En internasjonal rettskultur er i dag et faktum og komiteen mener en en ved utformingen av en ny studieordning må ha overveiet og tatt stilling til hvilke faglige, pedagogiske og administrative grep som kan være nødvendig for å gjøre våre studenter best mulig rustet til å arbeide i en mer internasjonal rettskultur i framtiden.

11.2 Forslag til nye grep for internasjonalisering

Et faglig grep for å styrke den internasjonale bevisstheten til studentene, er komiteens valg av to parallelle kurs med klar internasjonal forankring på første semester. Studentene skal gjennom kursene i statsforfatningsrett og menneskerettigheter og folkerett og EØS-rett umiddelbart få kunnskap og forståelse for at et samvirke mellom nasjonale og internasjonale rettssystem legger grunnpremisser for det videre studiet og for en fremtidig arbeidskarriere. Slik komiteen ser det, er internasjonale rettskilder – og det faktum at anvendelsen av slike kilder kan kreve andre metodiske grep enn det som har vært betraktet som "tradisjonell norsk juridisk metode" – i dag å betrakte som helt grunnleggende kunnskap for en jurist.

Med den studieordningen som er foreslått, mener komiteen at både fokuset på og innslaget av internasjonale rettskilder og internasjonal rett i studiet vil øke. Selv om menneskerettigheter utgår som eget emne på bachelordelen i dagens form, vil elementer av dette emnet inngå i kurset i statsforfatningsrett og menneskerettigheter i første semester. Dette vil danne en plattform kurset i strafferett og straffeprosess der de alminnelige rettssikkerhetsgarantiene i straffeprosessen er velegnet til å illustrere samspillet mellom det nasjonale og internasjonale rettssystemet. Menneskerettighetsdimensjonen vil også komme inn i andre emner, som for eksempel emnet rettigheter til økonomiske goder der EMK er en sentral skranke for inngrep i den private eiendomsretten. Et valgemne i menneskerettigheter der undervisningen foregår på engelsk, vil også være velegnet som valgemne på bachelordelen.

Mange av våre innreisende studenter kommer hit på andre eller tredje studieår og er således på bachelornivå. Det vil være en stor fordel å kunne tilby disse engelskspråklige valgemner på bachelornivå på tredje studieår, som også kan fungere som valgemne for egne studenter. Dette vil tjene flere formål: Det vil heve de norske studentenes kompetanse i juridisk engelsk, det vil bedre mulighetene for å få til en reell integrering av innreisende utvekslingsstudenter i det mer ordinære studiemiljøet, og det vil sikre «internasjonalisering hjemme» ved at de norske studentene får internasjonale perspektiv og internasjonal erfaring i møte med de innreisende studentene. Det kan være grunn til å foreta en vurdering av / spørsmålet om hvilke av våre engelskspråklige emner som skal tilbys på bachelornivå for så vel egne som innreisende studenter og hvilke som skal utvikles til masteremner bør i en ny studieordning overveies nøye.

Ved å gi en tidlig innføring i rammebetingelsene for EØS-retten og samvirket mellom EØS-retten og nasjonal rett, mener komiteen grunnlaget for å gi EØS-retten større plass i hele studiet er lagt. Førstesemesterfaget i folkerett, EU og EØS-rett vil slik kunne danne en forståelsesplattform for EØS-rettens regulerende funksjon i en rekke av de senere fagene, som for eksempel erstatningsrett, kontraktsrettsfaget og forvaltningsrett.

Med spesialisering de to siste årene vil kravet til internasjonal orientering være en naturlig konsekvens av en større faglig fordypning i dagens rettskildebilde.

På masterstudiet bør det være et krav at studenter som ikke har engelskspråklig emne fra bachelordelen eller reiser utenlands som en del av studiet, må ta minst 10 studiepoeng på engelsk. Dette vil gi dem en grunnleggende kjennskap til engelsk rettsspråk, som må regnes som en nødvendig kvalifikasjon for en fremtidig jurist. Siden de fleste engelskspråklige fag har et noe mer internasjonalt preg, ved at de også er ment for utenlandske studenter, vil dette også bidra til en viss grad av faglig internasjonalisering for disse studentene. Det må også bli akseptert som vanlig at engelskspråklige kilder, engelskspråklig litteratur eller engelskspråklig undervisning er en del av alle emner. Det må sikres at studentene har den nødvendige kunnskap både med hensyn til å søke etter og bruke internasjonale rettskilder. Utarbeidelse av digitale kurs i kildesøk kan skje i samarbeid med Fakultetsbiblioteket som har god kompetanse på dette feltet.

På masterdelen må også det engelskspråklige tilbudet faglig og pedagogisk legges opp i samsvar med de kvalitetskravene som stilles til masterstudiet. Det bør kunne tilbys «semesterpakker» innenfor «ocean and marine law», «market and competition law» osv. som kan gi både egne og innreisende studenter en konsentrasjon innenfor visse rettsområder der fakultetet kan gi faglig sterke tilbud, enten alene eller i samarbeid med utenlandske samarbeidspartnere. Internasjonalisering skjer både gjennom studiet og gjennom studentutveksling der egne studenter reiser ut. Også kontakt med innreisende studenter fra utlandet kan bidra til internasjonalisering av studiet, dersom disse studerer sammen med norske studenter.

Muligheten for utenlandsopphold vil bli styrket ved at studentene også vil kunne velge å reise ut på tredje året i et semester, forutsatt at de finner frem til et studietilbud som fyller de innholdsmessige kravene som er stilt. Dette kan føre til at noen flere reiser ut totalt sett, og studentene kan få kjennskap til bruk av engelsk eller andre fremmedspråk tidligere i studiet, på en måte som de kanskje kan nyttiggjøre seg. Ellers vil muligheten for utreise på femte året være den samme som etter dagens ordning. Også de som har hatt utenlandsopphold på tredje studieår, vil kunne reise ut det femte året. Studenter som ønsker det vil således kunne studere halvannet år i utlandet.

12 Vurderingsformer

Det er velkjent at studieatferden først og fremst styres av prøvingsformene og hva studentene oppfatter vil være viktig til eksamen. Både vurderingsform og innhold i oppgavene som gis vil være viktig her.

Komiteen vil understreke at det er viktig at en gir problemorienterte oppgaver som gjør at studentene ikke kan pugge seg til en eksamen. Dette har en etter gjeldende ordning delvis gjort gjennom utstrakt bruk av praktikumsoppgaver. Det er nødvendig å utvikle andre oppgaveformer som prøver studentene i flere ferdigheter. Det er ikke vanskelig å gi teorioppgaver som er problemorienterte og krever faglig resonnement av studentene og evne til å bruke det de har lært for å løse oppgaven.

Både på bachelorstudiet og særlig på masterstudiet må det i langt større grad brukes oppgaver der studentene skriver oppgaver med bruk av kilder og litteratur som en del av studiet av emnet, og som inngår i vurderingsgrunnlaget.

Bruk av skriftlige oppgaver («hjemmeoppgaver») som en kombinert lærings- og vurderingsform må også bygges ut, særlig på masterdelen. Prøving av evne til bruk av kunnskapsstoffet og metodiske ferdigheter i linjedelen må gjenspeile beskrevet læringsutbytte og dermed være faglig integrert. Vurdering av studentenes muntlige ferdigheter kan knyttes til seminarene

Utredning av nye vurderingsformer må være en vesentlig del av fase 2 i arbeidet med studiereformen. Det vil være svært vanskelig å oppnå målsetningen med den foreslåtte reformen, uten at en også utvikler vurderingsformer som fremmer den studieatferden en ønsker og som bidrar til læringsprosessen. Det vil for eksempel være sterkt ønskelig med et større spekter av vurderingsformer, der også muntlige presentasjoner inngår. Videreutvikling av digitale hjelpemidler bør tas med i utformingen av mulige vurderingsformer.

13 Styring av faglig utforming av emnene og samordning mellom emnene

Komiteen har som det fremgår lagt opp til endringer i faglig innhold og pedagogisk opplegg innenfor de enkelte emnene og større grad av sammenheng og samordning mellom emnene.

Dette vil kreve sterkere grad av faglig styring av innholdet i emnene enn det man har i dag. I dag er ordningen at det for hvert fag er én eller to fagansvarlige, mens studiedekan og studieutvalget har et overordnet ansvar for studiet. Selv om en har opphevet den tidligere ordningen med fagansvarlige som nokså enerådende bestemte innholdet i faget, litteratur o.l., er situasjonen fremdeles at kursansvarlige i stor grad kan fastlegge innholdet i faget og foreta endringer på grunnlag av egne faglige preferanser. Når det legges opp til et studieløp der det ene faget bygger på det andre og der det er en uttalt målsetting at det skal legges større vekt på metodiske og prinsipielle spørsmål enn tidligere, vil det være behov for at fakultetet har sterkere kontroll med at emnene blir innrettet med sikte på å sikre at hvert emne inngår i og bidrar til den samlede kompetanseoppbyggingen som studiet tar sikte på. En må finne en styringsform der en både unngår at den kursansvarlige egenrådig fastsetter innholdet i emnet og velger bort element som er ment å skulle bidra til kompetanseoppbygging på tvers av flere fag. For eksempel kan det være et problem at innslagene av internasjonal rett på de enkelte fagene varierer alt etter om den enkelte fagansvarlige selv opplever dette som relevant. En må selvsagt sikre at de som er ansvarlige for fagene og som innehar den faglige kompetansen på området har stor innflytelse over det faglige innholdet. Komiteen antar at det også i fremtiden er behov for fagansvarlige på hvert fag, men samtidig bør man vurdere å innføre en ordning der noen har ansvaret for samordning av studiet på de enkelte studieår i tillegg til de emneansvarlige. Det kan også være en mulighet å operere med faggrupper som samlet tar avgjørelser.

I det videre arbeidet med reformen anbefaler komiteen at man ser på hvordan ansvaret for de enkelte fagene og for det overordnete innholdet i studiet skal organiseres etter at en reform blir iverksatt.

14 Økonomiske og ressursmessige konsekvenser

Komiteen har ikke gjennomført en grundig analyse av ressursbehovet ved den studieordning som foreslås. På de tre første årene er det foreslåtte en studiemodell og en ressursinnsats som i hovedsak svarer til dagens modell, og med det samme pedagogiske opplegget. En legger derfor til grunn at den foreslåtte studiemodellen de tre første årene vil kreve den samme ressursinnsatsen som dagens modell.

På fjerde studieår vil en få flere linjer. Det tilsier i seg selv noe større undervisningsinnsats i form av kursansvar. På den andre side vil alle studentene også etter dagens modell gjennomføre seminarer, og det undervises i tre emner på fjerdeåret. Forslaget innebærer undervisning på fire hovedemner. På den andre side er det lagt opp

til bruk av seminarer og vesentlig grad av selvstudium fra studentene sin side. Det forutsettes således at det ikke skal brukes forelesninger i samme omfang som i dag på fjerde studieår. Det vil således være realistisk å foreta de endringene som er foreslått, og omfanget av linjer, spesialsfag og det pedagogiske opplegget vil kunne tilpasses til ressurssituasjonen.

Likevel må en anta at det vil kreves mer ressurser enn i dag for å oppnå den kvaliteten som ønskes, særlig på masterprogrammet. Et hovedformål med omleggingen er nettopp å oppnå bedre studiekvalitet på de to siste årene. Rettsstudiet har fremdeles et alt for dårlig forholdstall mellom lærere og studenter. Dette er også situasjonen innenfor dagens studiemodell. Den foreslåtte modellen vil trolig likevel synliggjøre behovet for et bedre forholdstall og også potensialet for hva en kan oppnå med et bedre forholdstall på en bedre måte enn dagens ordning. Det blir en oppgave for Fakultetsstyret å ta stilling til hvor omfattende studietilbud en til enhver tid har ressurser til å tilby. Fordelen med den foreslåtte modellen er at den er mer fleksibel med hensyn til hvilket studietilbud som til enhver tid skal opprettes på fakultetet.

På femte studieåret vil innsatsen bli mer lik det som er situasjonen i dag, men likevel slik at det vil kunne kreves noe mer ressursinnsats for å oppnå tilstrekkelig kvalitet på spesialemnene. Det vil kreves en vesentlig styrking av disse i forhold til mange av dagens spesialemne for å løfte de til masternivå.

Utbygging av lærerressurser ved Det juridiske fakultet vil måtte fortsette for å få et tilfredsstillende forholdstall mellom lærere og studenter uansett studieordning. Komiteen mener at den studieordning som er foreslått her, ligger klart innenfor det ambisjonsnivået fakultetet vil måtte ha både med hensyn til lærerressurser og kvalitetsnivå.

15 Bør studiet formelt deles i et treårig bachelorprogram og et toårig masterprogram?

Det overordnede spørsmålet komiteen i følge mandatet skal ta stilling til og gi fakultetsstyret et råd om, er om studiet skal deles i et bachelorprogram og et masterprogram, en såkalt 3+2 ordning.

Ovenfor har komiteen presentert en todelt studiemodell, som komiteen mener gir en bedre og mer tidsmessig studieordning enn dagens ordning. Den er også tilpasset Bologna-modellen med bachelorgrad og mastergrad. En har således vist at det faglige sett ikke bare er mulig å gjennomføre en todelt ordning med et faglig godt resultat. En deling av studiet i to «sykluser» eller nivåer, vil etter komiteens syn gi mulighet for en faglig kvalitetsheving, som en har gått glipp av gjennom det mer enhetlige eller «integrerte» opplegget en har hatt til nå. Komiteen foreslår derfor at det settes i gang arbeid med videreutvikling av studieordning basert på denne modellen.

Dette er likevel i seg selv ikke noe avgjørende argument for en deling, ettersom denne studiemodellen også kan gjennomføres innenfor rammen av et femårig masterprogram, men da slik at en de tre første årene forholder seg til kvalifikasjonsrammeverket for bachelorgraden. Siden komiteen mener de faglige gevinstene ved en reell deling av studiet i en «bachelordel» og en «masterdel» kan oppnås både innenfor en modell med et femårig studium og i en 3+2 ordning, blir ikke faglige hensyn i seg selv avgjørende for hvilken løsning en velger. Det er andre moment som må være avgjørende.

Et hensyn som taler for en formell deling med en bachelorgrad etter tre år, er hensynet til å få en avstigningsplattform for studenter som ønsker å avslutte studiet etter tre år, med en grad som dokumenterer kompetansen og et vitnemål, og hensynet til å kunne gi studenter med bachelorgrad fra andre institusjoner en mulighet for å kunne ta en mastergrad ved UiB.

En bachelorgrad ville gjøre det enklere både å fortsette med videre studier i Norge eller utlandet, og vil også være en fordel for deltakelse i arbeidslivet for de som avslutter studiene etter tre år. Studenter som reiser på fakultetets eller institusjonens avtaler, får likevel normalt godkjent tre år av vårt femårige studium som jevngodt med en bachelorgrad. For de som ønsker å oppsøke utenlandsk utdanning på egen hånd, kan det være vanskeligere, mer utfordrende og en mer omfattende prosess å få godkjent de tre første årene uten å ha en formell og ferdigstilt grad å vise til.

Det ville også være samfunnsmessig heldig at gode studenter fra andre institusjoner får adgang til å ta en mastergrad. Rekruttering av gode studenter til mastergradsprogrammet ville også kunne styrke kvaliteten på masterprogrammet.

Det er imidlertid mulig både å ta opp studenter som har tre års studier bak seg, (inkludert en bachelorgrad i juss fra de institusjonene som for øyeblikket tilbyr dette), og å opprette flere studieplasser på de to siste årene, uten å foreta en formell deling i bachelorprogram og masterprogram.

Innføring av en 3+2-ordning vil også, i alle fall med mindre en del problemstillinger blir avklart på en tilfredsstillende måte, skape vansker som gjør at komiteen mener en ikke bør gjennomføre en deling, uten at disse forholdene er avklart.

Hovedproblemet knytter seg til opptaket til masterprogrammet. Komiteen har lagt stor innsats i å få kartlagt hvilke muligheter en har for å sikre at bachelorstudenter fra Bergen får garanti for at de kan fortsette på masterstudiet, dersom det foretas en formell deling i bachelorgrad og mastergrad. Vi har også hatt møte med representant fra Studieadministrativ avdeling ved UiB.

Ved en deling av studiet vil studentene gjennom samordnet opptak bli tatt opp til bachelorstudiet og få studierett til dette. Etter endt bachelorstudium må studentene søke opptak til mastergradsstudiet. Dette opptaket må skje lokalt ved Det juridiske fakultet. Komiteen har fått avklart med UiB sentralt at det er fakultetet selv som må gjennomføre opptak til masterprogrammet; det foreligger ingen ordning der man kan

foreta slikt opptak sentralt på UiB. Foruten at dette vil kreve både økonomiske og administrative ressurser, oppstår det en krevende situasjon med tanke på avvikling av undervisning og eksamen: Opptaket må være klart til semesterstart i august. Det betyr for det første at det fakultetets administrasjon må utføre relativt tunge arbeidsoppgaver i tiden vi normalt har ferieavvikling. Vi har fått opplyst at ved opptak av masterstudenter ved andre fakulteter er det, selv med vesentlig færre søkere til masterprogrammer enn det en vil få på Det juridiske fakultet, et betydelig arbeid som må gjøres i løpet av sommerferien.

Bachelorgradene må være klare før opptaket. Dersom vi skal unngå at studenter skal miste et helt år om de er syke på siste eksamen før sommeren, må vi ha gjennomført eksamen, klage, kontinuasjonseksamen, og klage på denne igjen, innen juli. Med nåværende eksamens- og sensurordning innebærer dette at ikke ubetydelige deler av siste semester på en bachelordel vil kunne gå tapt om en skal nå fristen.

Om en forutsetter at en opprettholder dagens studenttall på master, vil det være tale om ca. 380 plasser årlig, som i hovedsak tilsvarer tallet på bachelorstudenter i Bergen. En må regne med en ikke uvesentlig søknad fra personer med bachelorgrad i rettsvitenskap fra andre institusjoner, der det i dag utdannes til sammen 235 bachelorkandidater årlig. Mange av disse må forventes å søke opptak på masterstudiet i Bergen, særlig dersom UiB er den eneste institusjonen som tilbyr et slikt studium. Selv om det er noen ledige plasser på masterstudiet som følge av frafall av egne studenter, vil dette føre til at det ikke vil være plass til alle søkerne.

Forskriftene regulerer ikke uttrykkelig spørsmålet om det er mulig å gi prioritet til egne studenter ved opptak til masterprogrammet. Komiteen har vurdert ulike mulige løsninger på dette, men kommet frem til at det ikke foreligger en tilstrekkelig sikker regulering som kan sette av studieplasser til studenter utdannet ved UiBs eget bachelorstudium. En mulighet kunne være å gi fortrinnsrett til studenter med bachelorgrad i rettsvitenskap fra Universitetet i Bergen. En er kjent med at det ved NHH er gitt garanti for opptak for studenter med bachelorgrad fra NHH. Komiteen mener at det rettslige grunnlaget for å la være å likestille egne og eksterne studenter ved opptak til mastergraden i beste fall er tvilsomt. Grunnlaget for opptak til et eventuelt masterstudium vil etter det komiteen finner å måtte legge til grunn, være karakternivå fra bachelorstudiet, enten disse er oppnådd ved UiB eller andre institusjoner. Dette betyr at studenter som tas opp til bachelorstudiet i rettsvitenskap ikke uten videre er garantert å kunne gjennomføre hele studiet.

Dersom ikke egne studenter er sikret å kunne fortsette på studiet, vil det bli en enda sterkere karakterfokusering enn det en har i dag. Karakterfokusering er allerede et problem på rettsstudiet ved at det påvirker studieatferden på en uheldig måte.

Det er liten tvil om at de fleste som søker seg til fakultetet vil ta sikte på en full juristutdanning med mastergrad. Dersom en i Bergen tilbyr opptak til et bachelorprogram ved samordnet opptak, mens en i Oslo og Tromsø tilbyr opptak til

masterprogram, kan det tenkes at dette vil påvirke søkertallene til Bergen. De som skal søke opptak vil gjerne foretrekke studiesteder der de er garanterte å kunne gjennomføre et fullt masterstudium. Det kan også tenkes at studentene vil søke seg til studiesteder der det blir oppfattet som lettest å få gode karakterer for å kunne stille sterkere i konkurransen om plass på masterstudiet.

Søkertallene i Bergen har de siste årene vært stabile. I 2014 hadde vi 5200 søkere til 389 plasser.[11]

I 2013 fordelte opptakstallene seg slik:

- Oslo tok opp
    - 220 studenter med ordinær poenggrense 59,8 (førstegangsvitnemål: 52,7) til studiestart høst
    - 210 studenter med poenggrense 57,8 (førstegangsvitnemål 50,0) til studiestart vår
- Tromsø tok opp 150 studenter med poenggrense 56,3 (førstegangsvitnemål 49,6)
- Bergen tok opp 389 studenter med poenggrense 56,7 (førstegangsvitnemål 50,4)

Med den store søkningen til Bergen er det neppe fare for at studieplassene ikke vil fylles opp, men det kan påvirke konkurransen om de beste studentene. Det er vanskelig å anslå hvor stor effekt en endring av studiemodell og manglende sikkerhet for å kunne komme inn på mastergradsstudiet etter endt bachelorstudium vil ha.

Det er også et poeng at det ved søkning til studiet i gjennom Samordnet opptak, ville stå kunne søkes på bachelorgrad i rettsvitenskap i Bergen, mens det i Oslo og Tromsø ville kunne søkes opptak til mastergrad. Det er usikkert hvordan søkerne ville reagere på dette, selv om en må anta at de fleste ville være i stand til å orientere seg i studiebildet slik at de ville oppdage at en også ville kunne gjennomføre masterstudium i Bergen om en kom inn.

Komiteen har likevel kommet til at risikoen for at usikkerheten omkring opptak til masterstudiet kan føre til økt karakterpress på bachelordelen av studiet og eventuelt nedgang i søkertallene til studiet i Bergen, tilsier at en bør holde på en femårig integrert mastergrad. Dette innebærer at opptak til rettsstudiet gir studierett helt frem til fullført mastergrad.

Komiteen ser at det er behov for en ordning som gjør det mulig for studenter som har gjennomført tre års studium å få godskrevet sin kompetanse i form av et vitnemål om avlagt bachelorgrad i rettsvitenskap. Dette ville gi en avstigningsmulighet som vi tror nokså mange studenter ville ha benyttet seg av dersom den fantes. I dag tvinges også studenter som sliter med studiet å gjennomføre et fullt masterstudium, for å få en dokumentasjon på sin kompetanse, selv om de helst ville ha sluttet og kanskje heller slått inn på en annen utdanning i kombinasjon med en bachelorgrad i rettsvitenskap.

Det andre viktige formålet med en deling, nemlig å kunne ta opp masterstudenter fra andre institusjoner, slik at disse får en mulighet for masterstudier, ville også kunne

[11] I 2013 hadde vi 5304 søkere, i 2012 hadde 5432.

imøtekommes med dette, ved at ledige plasser som følge av frafall kunne fylles opp med studenter med bachelorgrad fra andre institusjoner.

Komiteen vil på denne bakgrunn anbefale at en gjennomfører en studiereform etter de linjer som er foreslått ovenfor, innenfor rammen av det femårige masterprogrammet, og arbeider for å få på plass en avstigningsplattform i form av en bachelorgrad, fortrinnsvis «i rettsvitenskap». Om en ønsker å gi tilbud til flere eksterne masterstudenter enn det som kan oppnås gjennom ledige plasser etter avgang, måtte dette også kunne oppnås innenfor dette systemet, slik det er gjort tidligere.

Alternativt kunne en få en forskriftsendring som gjør det mulig å garantere bachelorstudenter ved institusjoner som tilbyr masterstudier, automatisk opptak til mastergraden. Dette ville også gjøre det mulig å ta opp masterstudenter på grunnlag av bachelorgrad ved andre institusjoner, så langt det er plasser ledige.

Komiteen ser det som hensiktsmessig å få Fakultetsstyrets standpunkt til det ovenstående før en foretar mer detaljerte utredninger av spørsmål som ressursbehov, mer detaljert fagsammensetning mv. som ligger i mandatet. Dette må tas opp i delinstilling 2.

På bakgrunn av det ovenstående gir komiteen følgende **anbefalinger til vedtak og videre prosess**:

1. Fakultetet arbeider videre med utvikling av en ny studieordning på grunnlag av forslaget i denne delinnstillingen.
2. Studieordningen struktureres som en todelt ordning innenfor rammen av et femårig studieløp, i samsvar med det som går frem av utredningen.
3. Første del av studiet (3 år) skal oppfylle de formelle og reelle kravene til en bachelorgrad, og utgjøre fellesdelen av en juristutdannelse. Fagsammensetning, pedagogisk opplegg m.m. utvikles videre på grunnlag av det som er foreslått i innstillingen. Det bør tas sikte på å sikre at det kan utstedes vitnemål for bachelorgrad etter tre år, fortrinnsvis i rettsvitenskap.
4. Den siste delen av studiet (2 år) skal oppfylle kvalifikasjonsrammeverkets krav for toårige mastergrader og skal inneholde en faglig fordypningsdel på 60 studiepoeng, der det skal legges sterk vekt på selvstendig analyse, metodisk bevissthet og akademisk skriving. I tillegg skal studiet inneholde 30 studiepoeng spesialemner og en 30 studiepoeng masteroppgave, alternativt en 60 studiepoengs masteroppgave. Etter nærmere regler kan utenlandsopphold godskrives for spesialemner og/eller masteroppgave.
5. Komiteen får i oppdrag å fullføre studieprogrammet for masterdelen i samarbeid med fagmiljøene, utrede ressursbehov, mulige overgangsordninger mv.

Referanser:

Churchers, A. (2008); Bloom's Taxonomy Blooms Digitally. http://edorigami.wikispaces.com/file/view/bloom's+Digital+taxonomy+v3.01.pdf

Cohen, M.L.& Olson,K.C.(2010): *Legal Research in a Nutshell*. Thomson Reuters.

Martinsson, C.(2010): Skills Tree I juristutbildningen. I Wilhelemsen, L.S.& Strandbakken, A.:*Juristutdanningens faglige og pedagogiske utfordringer.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Paris,L.A.H.&Tibbo,H.R.(1998): Freestyle vs Boolean: A comparison of partial and exact match retrieval system. *Information Processing and Management.* Vol.14, No. 2/3,pp.175-190.

Wilhelmsen og Strandbakken (red.) Juristutdanningens faglige og pedagogiske utfordringer, 2010

Wilhelmsen (red.), Juridisk fagdidaktikk. Med vekt på studentenes læring, 2014

Vedlegg

Oversikt over studiemodellen, med enkelte administrative og fagligadministrative implikasjoner

Oversikt – hel matrise

Her er emnene som det er gjort rede for ovenfor med koder.

<table>
<tr><th>1. studieår</th><th>2. studieår</th><th>3. studieår</th></tr>
<tr><td rowspan="2">EXFAC Juridisk innføring 10

JUS211 Konstitusjonell rett og menneskerettigheter 10
JUS212 Folkerett og EØS-rett 10</td><td rowspan="2">JUS221 Kontraktsrett. 25</td><td rowspan="2">JUS231 Komparativ rett og rettshistorie 10*

Ex. Phil. Rettsfilosofi 10*

JUS2 Valgemne 10*</td></tr>
<tr><td rowspan="2">JUS213 Privatrettslig kompensasjon 15

JUS214 Strafferett 15</td><td rowspan="2">JUS222 Forvaltningsrett 20

JUS223 Rettigheter til økonomiske goder 15</td></tr>
<tr><td>JUS234 Rettslig argumentasjon og beslutning 10

JUS235 Selskapsrett 10

JUS236 Sivilprosess 10</td></tr>
</table>

*Eventuelt. 30 sp studieopphold i utlandet.

Struktur for masterdelen:

<table>
<tr><td>1 år</td><td>½ år</td><td>½ år</td></tr>
<tr><td rowspan="2">60 studiepoeng faglig linjefordypning</td><td>30 studiepoeng spesialemner eller utveksling ett semester</td><td>30 studiepoeng Masteroppgave eller utveksling ett semester</td></tr>
<tr><td colspan="2">Utveksling i ett eller to semestre, eller 60 studiepoengs masteroppgave.</td></tr>
</table>

Emnenavn og -koder

Grunnlag for kodingen

Forslaget til koding er basert på følgende:

Det første sifferet utledes av bestemmelsene i UiB-forskriften § 3.1:

Nummereringen skal være tresifret

100-emner er begynneremner. Bare ex.phil og ex.fac er åpenbare begynneremner hos oss. Disse to emnene kan kodes avvikende fra tallsystemet.

200-emner angir en fordypning eller spesialisering (på bachelornivå). Antakelig bør alle våre fagemner katalogiseres i denne gruppen.

300- og 900-emner angir spesialisering på master- og ph.d.-nivå.

I et bachelorprogram er det krav om «spesialisering på minst 90 sp» (UiB-forskriften § 2.4 nr. 1 bokstav c). Vår BA vil ha en faglig «ensretting» (jf. grad i *rettsvitenskap*) som gjør det uproblematisk å omtale hele programmet som «spesialisering». Alle emnene er innenfor programmets spesifikke fagområde.

Det andre sifferet utledes av studieåret emnet ligger på

Det tredje sifferet er emnets individuelle indikator.

EXPHIL og EXFAC holdes fortsatt utenfor nummereringen, men de telles med når de påfølgende emnene nummereres.

Systemet vil bli forrykket hvis vi senere flytter emner mellom semestrene, men det vil neppe være problematisk, ettersom de to siste sifrene ikke har noen formelle bindinger/konsekvenser. Hvis emnet endrer karakter sånn at heller ikke det første sifferet lenger stemmer, må emnet i alle fall leggs ned og reetableres, ettersom det ikke lenger kan være tale om samme emne.

Om emnenavn

Emnenavn bør være presist og informativt om hvilket innhold emnet har. Det bør ikke utformes på en slik måte at det begrenser rommet for framtidig endring av emnet – dynamikk i programmets innhold bør være et mål i seg selv. Dette kan tale for relativt generelle benevnelser på emnene.

Juridiske emner deles gjerne inn i tradisjonelle kategorier som statsrett, forvaltningsrett, tingsrett, obligasjonsrett osv. Dette vil gi jurister et relativt klart signal om hva emnet inneholder, men bruk av slike navn vil også lett underbygge en tradisjonell oppfatning av hva emnene inneholder og videreføre oppfatningen av at emnet er heldekkende. Et emne som tingsrett vil lett bli oppfattet å skulle omfatte hele eller i alle fall den sentrale tingsretten slik den tradisjonelt defineres. Tilsvarende gjelder for andre emner. Dette er allerede i dag en illusjon. Tingsrettsemnet på studiet omfatter nå bare deler av den såkalte statiske tingsretten, mens kontraktsretten bare omfatter viss kontraktstyper. Komiteens oppfatning er at det vil være grunn til å arbeide med å finne frem til emnebetegnelser som noe mer presist gir uttrykk for hva emnene omfatter, samtidig som en i rimelig grad tar vare på tradisjonelle benevnelser.

Det er knyttet noen spørsmål til en del av emnenavnene over – se fotnoter.

Forslag til nummerering

1. semester:
   EXFAC Innføring i rettsstudiet 10 sp
   JUS211 Konstitusjonell rett og menneskerettigheter 10 sp
   JUS212 Folkerett og EØS-rett 10 sp
2. semester:
   JUS213 Privatrettslig kompensasjon 15 sp
   JUS214 Strafferett 15 sp
3. semester:
   JUS221 Kontraktsinngåelse og kontraktsgjennomføring.
   Krav. 25 sp
4. semester:
   JUS222 Forvaltningsrett 20 sp
   JUS223 Rettigheter til økonomiske goder 15 sp
5. semester:
   JUS231 Komparativ rett og rettshistorie* 10 sp
   EXPHIL Rettsfilosofi* 10 sp
   JUS2** Valgemne* 10 sp
   *Alternativt 30 sp utenlandsopphold
6. semester:
   JUS234 Rettslig argumentasjon og beslutning 10 sp
   JUS235 Selskapsrett 10 sp
   JUS236 Sivilprosess 10 sp